

România literară

Apare săptăminal sub egida
Uniunii Scriitorilor

Editor:
Fundația România literară
Director general
Nicolae Manolescu

21 - 27 octombrie 1998
(Anul XXXI)

42

EDITORIAL

de Nicolae
Manolescu

**Premiul Nobel
pentru literatură - 1998**

**JOSÉ
SARAMAGO**

(pag. 19, 20-21)

O jucărie la modă: DEMITIZAREA

(pag. 3)

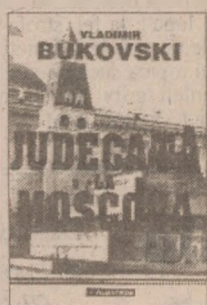
**PAUL CELAN
și Bucovina natală**

(pag. 9)

**Crize de
identitate
literară**

(pag. 12-13)

**În
măruntaiele**

Leviathanului

(pag. 22)

**Secesionismul în literatura
română**

(pag. 11, 18)

Carl Sandburg:

BRÂNCUȘI

(pag. 23)

**La mila
lui
Milu**

(pag. 10)

Din nou despre Eminescu

DE MULTĂ VREME nu s-a mai discutat despre Eminescu (mitul, omul, opera) ca în lunile din urmă. Ecourile numărului pe care i l-a consacrat *Dilema* (27 februarie-5 martie), ca și ale intervențiilor din *România literară* (14-20 ianuarie, 1-7 aprilie), sînt departe de a se fi stins. *Caiete critice* (nr. 5-8) a publicat de curînd o amplă „anchetă” pe aceeași temă. Opiniile sînt, cum era de așteptat, diferite și chiar opuse. Un lucru e necontestabil: o anumită actualitate a poetului și publicistului Eminescu. Paradoxal, pornindu-se de la ideea că Eminescu nu mai este actual, s-a ajuns la o dispută atît de pătimașă, încît actualitatea celui mai de seamă romantic român a fost, la aproape 110 ani de la moartea sa, încă o dată probată. Fie și numai sub acest raport, inițiativa *Dilemei* și-a dovedit utilitatea.

Mă simt obligat să fac două observații, după ce am parcurs cu atenție bună parte dintre luările de poziție.

Prima observație este aceea că nu atît valoarea operei eminesciene este în cauză (deși unii dintre comentatori se îndoiesc de ea iar alții o socotesc subîntelesă), cît perspectiva asupra operei. „Apărătorii” poetului au susținut, aproape fără excepție, un punct de vedere neistoric asupra operei sale. Simpla idee că această operă ar fi putut suferi consecințele, altminteri firești, ale scurgerii timpului li s-a părut unora inacceptabilă. „Cred că mitul lui Eminescu - scria un critic - trebuie să existe, azi, ca și ieri.” Un Eminescu mitic este însă un Eminescu scos din istorie și plasat într-o durată eternă, nemodificabilă. Ce poate face spiritul critic în fața acestei considerări metafizice a lui Eminescu? Mai nimic. Dar tocmai carența spiritului critic în abordarea operei sale e răspunzătoare de banalitatea encomiastică de care această operă are parte de cîteva decenii bune. Dorin Tudoran a citat, în articolul lui din *Caiete critice*, cîteva fraze semnificative din *Jocul cu trecutul* al lui Lucian Boia: „Noi nu ne înfilnim cu istoria reală, ci cu propriul nostru discurs despre istorie. Noi alegem, noi decidem ce este bine și ce este rău, noi elaborăm modelele. Nu istoria ne învață, ci noi îi spunem istoriei ce trebuie să ne învețe.” Acest normal relativism ar trebui să dea de gîndit celor care preferă un Eminescu mitic unuia istoric: pînă și miturile sînt construcții intelectuale, istorice; fiecare epocă dă naștere miturilor sale; mitul eminescian nu este același astăzi și ieri.

A doua observație se referă la cunoașterea propriu-zisă a operei eminesciene. Scriam, într-un articol, la începutul dezbaterii, că Eminescu pare mult mai des citat decît citit. Zecile de intervenții critice din ultima vreme mi-au întărit această convingere. Cele mai multe au rămas la nivelul general al afirmării sau negării: prea puține au coborît la texte și nici una n-a întreprins o analiză aplicată, cu exemple și argumente. Cunoașterea lui Eminescu nu are însă cum progresa fără o nouă lectură. Iar o nouă lectură implică reeditări, nu doar de uz curent, dar științifice, însoțite de aparat bibliografic. În pofida interesului așa de mare pentru publicist, nimeni n-a reluat, bunăoară, chestiunea paternității unora (destule!) dintre articolele strînse în ediția academică a operei, deși știm astăzi că nu toate au fost scrise de Eminescu. Tot așa cum pare încă foarte îndepărtată o nouă ipoteză critică asupra poeziei. De la I. Negoieșcu încoace, batem cam aceleași cărări. Ceea ce este cu adevărat îngrijorător.

CONTRAFORT
de *Mircea Mihăiteș*

UN SLOI DE GHEAȚĂ PENTRU GUINNESS BOOK

PRĂBUȘIREA economică a țării, exacerbarea tendințelor naționaliste, pacostea conflictului iugoslav au adâncit și mai mult confuzia penibilă a vieții politice românești. Ca o hârtie de turnesol, fiecare din aceste evenimente, împreună și separat, dau măsura neputinței noastre de a ne croi un drum limpede: nu un drum ușor - nimeni nu ar pretinde așa ceva -, ci unul limpede. Poziția României față de tragedia din Kosovo s-a bucurat de un tratament de două ori inacceptabil. Cu o desăvârșită lipsă de caracter, am reușit să ne atragem atât muștrările - fără cuvinte, e drept - ale NATO, cât și reproșurile, nu mai puțin întemeiate, ale vecinilor și prietenilor sărbi.

Nu e vorba, aici, de inabilitatea diplomației românești, așa cum s-au grăbit să părăsască la gazetă câțiva corifei ai național-comunismului. Ci de un lucru infinit mai grav: de incapacitatea României de a-și croi o identitate politică limpede. L-am auzit pe dl Roman susținând, fără să clipească, o prostie de-o enormitate demnă de Guinness Book: și anume, că neimplicarea noastră în conflictul NATO-Iugoslavia este consecința faptului că am fost refuzați atunci când, cu mic, cu mare, întregul popor își dorea fierbinte aderarea la Pactul Nord-Atlantic!

Pusă astfel, problema ridică asupra României un dramatic semn de întrebare: și anume că, din resentiment, am fi capabili de orice. Pentru că ni s-a refuzat o favoare, acum ne comportăm nu ca o nație europeană, ci ca niște mârșnișii speculanți ai conjuncturilor politice. Or, în poziția în care ne aflăm, nu suntem în situația de a pune condiții, oricât de neplăcute ar fi o astfel de ipostază subalternă. La renumele nostru, la faima de popor violent, aflat, prin reprezentanții noștri de seamă, în topurile infracționalității internaționale, nu mai era cazul să vină dl Roman și să le arate, folosind trei degete, șefilor NATO cunoscutul semn al organului sexual masculin.

Pe de altă parte, sărbii au toate motivele să vadă în noi niște trădători. Așa cum i-am tras în piept pe occidentali, în ciuda parteneriatului asumat și răsasumat de întreaga clasă politică, la fel am procedat și cu prietenii tradiționali. Crezându-ne șmecheri nevoie-mare, am acceptat să fim parte a războiului anti-sărb, dar mimând cu șiretenie aerul neutralității depline. Pe bună dreptate, ambasadorul Iugoslaviei ne-a învinuit de încălcarea tratatelor pe care le-am semnat de bunăvoie și nesiliți de nimeni. Nu discut acum dacă operațiunea NATO este sau nu legitimă. Discut faptul nud: și anume, că în ciuda sentimentelor unei mari părți a populației am acceptat să participăm la un război contra unui vecin cu care întreținem relații cât se poate de cordiale și cu care avem alianțe de pace ce pareau foarte solide.

Sigur că îți trebuie multă inteligență să ieși cu fața curată dintr-un astfel de clenci. Însă tocmai acest prilej tragic putea fi un excelent motiv de limpezire definitivă a apelor: suntem sau nu pentru aderare la NATO? Suntem sau nu pentru democrație? Suntem sau nu pentru respectarea drepturilor minorităților - inclusiv dreptul la autodeterminare pe criterii etnice? Ce s-a ales din toate acestea? Încă o palmă pe obrazul unei țări incapabile de o conduită liniară și demnă. Din balmajala scortoașă la care au participat cam toate partidele parlamentare se înțelege un singur lucru: că România e o țară pe care nu se pot bizui nici prietenii, nici dușmanii.

Firește că noua dare în cap cu propria firmă nu e străină de ceea ce s-a întâmplat cu cererea minorității maghiare de a avea o universitate de stat în limba maternă. E sigur că în decizia României de a juca atât pro, cât și contra NATO a contat și un calcul, pe cât de jenant, pe atât de caracteristic: și anume, acela că politica României nu difera în mod fundamental în ce privește minoritatea maghiară de aceea a regimului Milosevici față de albanezi.

Chiar dacă la scară mai redusă, am avut, pe vremea lui Iliescu, propriul nostru Kosovo: ce altceva decât pogrom a fost sângerosul martie de la Târgu Mureș? Ce altceva decât "milosevicisme" sunt cotidienele indemnuri la ură interetnică și rasială din revista *România Mare*, ca să nu mai vorbim de luările de poziție extremist-naționaliste ce se aud, vai, chiar de la tribuna Parlamentului?

În aceste condiții, România a căzut - vorba lui Goga - încă un "examen de capacitate în fața Europei". În condițiile lumii actuale, în care antagonismele au devenit cvasi-ireductibile - între bogați și săraci, între Nord și Sud, între Est și Vest, între catolici și non-catolici etc. -, calculele șirete nu duc decât la scoaterea definitivă a țării din calculele geopolitice. Or, pentru această autoeliminare, politicienii noștri vor trebui să dea socoteală.

Excesul de subtilitate la care se dedau prea mulți dintre politicașii români și cvasi-totalitatea jurnaliștilor este pe cât de penibil, pe atât de lipsit de logică: în mintea lor confuză, ei își imaginează că lumea nu face altceva toată ziua decât să întoarcă pe toate fețele gesturile și întâmplările din România. Nici vorbă de așa ceva. O vizită de câteva zile la Târgul de carte de la Frankfurt mi-a întărit dezolanta constatare că pentru occidentali nu reprezentăm nimic mai mult decât reprezintă pentru noi cine știe ce țară din stepele asiatice. Pentru occidentalul de rând - dar și pentru politicianul trimis de el în parlament sau în guvern - Europa e o entitate ce se oprește de cele mai multe ori la Viena sau, prin accident, la Budapesta sau la Praga. Povestindu-le unor intelectuali maghiari întâlniți la Frankfurt odiseea prin care am trecut până să obțin viza de la consulatul Germaniei, am fost întâmpinat cu un uimitor-persiflant: "Cum, voi încă aveți nevoie de viza pentru a călători în Occident?!"

Nu cred, în principiu, că suntem mai proști decât alte popoare și n-aș da vina nici pe poziția noastră geografică: în fond, Polonia se afla chiar mai la răsărit decât noi, însă destinul ei european e incomparabil mai bine conturat decât al României. Se pare, însă, că pe capul nostru apasă blestemul de a fi în permanență conduși de cei mai proști și/sau cei mai ticăloși dintre noi. Cele trei dictaturi din acest secol - a lui Carol al II-lea, a legionar-antonescienilor și a bolșevicilor - au lăsat urme de neșters. Atunci când s-a ivit cel mai mic prilej al instaurării unei dictaturi, ea s-a instalat fără nici un fel de opoziție din partea populației - ba, așa zice, s-a instaurat chiar cu directul ei concurs.

Cum se împacă, atunci, combinația de acceptare a soluțiilor radical-extremiste în interior cu excesiva prudență, vecină cu lașitatea, din politica externă? Am pierdut importante teritorii, în ultima jumătate de secol, și la est, și la vest, fără să tragem un singur glonte. Ei bine, problema este că aceste atitudini nu rimează deloc, și tocmai ele dau nota de perplexantă incoerență sesizată de orice analist occidental. Avem o mentalitate de popor profund scindat, mănă de elanuri irezistibile în primele cinci minute, dar care se frâng de la sine în următoarele cinci. Din acest blestem al bărbăției intermitente nu am ieșit, după știința mea, decât vreme de câțiva ani, în a doua parte a veacului trecut. Dar și atunci numai pentru că am avut norocul unei Franțe la apogeul puterii și care, într-un puseu de generozitate diplomatică, s-a decis să fie necondiționat de partea noastră.

Cu niște piticanii politice de anvergura milimetrică a celor ce-au năvălit în prim-planul vieții publice după 1990 nu putem aștepta nimic altceva decât se vede în clipa de față: transformarea țării într-un uriaș sloi de gheață plutind în deriva, în apele tulburi ale indiferenței generale, în speranța întâlnirii anoroase cu un titanic ce și-a schimbat între timp traseul.

POST-RESTANT
de *Constanta Buzea*

AVEȚI 30 de ani, deci vârsta *României literare*. E pură întâmplare să vină la rând, acum, manuscrisul dv., versurile, toate de dragoste, impecabile ca sentiment, discutabile ca valoare. Din proprie mărturisire, cititor fidel de

reviste literare, printre care și a noastră, spuneți într-o formulă fericită pentru care vă mulțumim, iată, la aniversare, "vă respect activitatea, criteriile și performanțele". Dacă este adevărat, cum spuneți, că aveți încredere în *sentința* noastră, aleg o cale delicată, a propriilor dv. aprecieri la ceea ce scrieți, pentru a indulci puțin gustul surprizei. *Încercări* poetice, într-adevăr, un *refugiu "de primă elecție"* în anumite stări sufletești, lucru care chiar dacă durează de ani buni, calitativ nu s-a făcut saltul semnificativ care să arate mutarea veleitarului în poet. Spuneți iarăși, precaut, presimțind reacția de cititor nălos: "Asemănarea cu alte poezii din lirica autohtonă sau universală este întâmplătoare și se datorează identificării ființei mele cu acea poezie". Cred că fraza aceasta nu reflectă sensul și nu produce nici efectul pe care le-ați dorit, ci cade ușor imprecis, semnul ei este de justificare, oricum negativ, de autoacuză. *Asemănarea* ar fi înțeleasă într-un singur fel, acela că apeleți la fondul etern, al celor câtorva teme mari și motive lirice ale poeziei: iubirea, moartea, singurătatea, perechea fericită și perechea risipită, nostalgia ș.a. Nu cred că debutul dv. *englez* din '92, (când vă aflați cu o bursă în Albion) într-un cerc de cunoștințe, citind câteva poezii în traducere proprie, a fost în măsură să vă satisfacă setea de adevăr. Acum un an citeați la Muzeul Literaturii în cadrul unei serii literare organizată de fundația culturală "Noua Junime". Cu ce efect la public nu precizați, probabil din modestie. Deduc că, în afara atmosferei de spectacol unde se aplaudă bogat, fără a se comenta în amănunt, ca-ntr-un cenaclu, ca-ntr-o prietenie eficientă între autor și auditoriul său avizat, reușitele dar și scăderile fiecărui text în parte, dv. n-ați încercat o confruntare profesională, și abia acum căutați aceasta, dacă am înțeles eu corect. Manuscrisul este, ca număr de piese, un volum substanțial, cu destule versuri excelente ca să nu nădăjduiesc în îmbunătățirea lui, dar cu și mai multe defecte de fond, care mă îndreptătesc să cred că va va fi greu, dacă nu chiar imposibil, să le recunoașteți singur ca atare și să le eliminați. Ce m-a uimit a fost numărul mare de adjective, epitetomanie i-aș spune, dacă nu vă supărați. La nivelul unui singur poem, (*Resurse*), de patru strofe am numărat 16. Performanța aceasta e depășită în alte locuri, fiecare substantiv fiind capabil să îndure câte trei adjective unul după altul: "Două suflete pângurite, razlețe, însângerate; aripi cenușii, enorme, deschise; Toate câte ne ating banal, eroic, rebel; unica, fidelă, irepetabilă întâlnire; aberanta, necenzurată, obsesivă limită; libertatea frântă, imposibilă, inutilă; intervale liniare, inerte, moarte" și lista e departe de a se încheia. O găselniță naivă, care *dă rău*, cum se spune, pe pagină. Titlul transcris *De 2 X*, vrând să însemne *De două ori*, poem din care transcriu și eu finalul, vrând cu aceasta să așez la vedere starea generală a pacientului-text: "Așa că.../Nu pleca, iubito/ Dacă și tu crezi/ Ca putem fi/ De 2 X mai triști/ De 2 X mai singuri/ Împreună". În foarte multe locuri, în notițele pe care le-am făcut pe pagini în dreapta versurilor, am scris cuvântul *ambetare*, semn că, furat de pasiunea retoricii, autorul se place în postura curventorului substativelor sale, discursiv, indecis, sonorizând în aer gesturi care vlaguiesc în loc să umple de vigoare numele. De dragul rimelor obține uimitoare anchiloze verbale: "Există rareori singurătate/ Și este prea multă tristețe/ Stau diminețile pe țarm ca un abate/ Ce-și repetă inutile povești". Transcriu în continuare *Fântânile arteziene*, subliniind cu literă aparte locurile unde cititorul nemilos va poate îngâna grandilocvența cu câte-un dublu *Oh! ori Mai, să fie!*: "Ți-ai rostogolit trupul/ Prin cup-torul timpului/ Piatra prețioasă/ Ruptă din coasta zeilor/ Stropită de nectarul Olimpului/ Marmură albă/ Născută din spuma absenței/ La dalta Renașterii/ Materie organică/ Mereu arsă, mereu îmbogățită/ La flacăra constantă - a morții. // Așa te-am întâlnit/ Iubito/ Purtându-mi lumânarea singurătății/ Rătăcind prin cenușa cetății/ Pe fumegânde bulevardele vieții. // Flori de gheață s-au topit/ La răsufierea de bărbat/ Iubirea a lăsnit în valuri/ Din pieptul tău artezian, sculptat. // An ochii tăi triști, puști/ - Ca ochii statuiilor -/ Au înflorit magnolii/ Și trandafiri de dor". Cam aceasta este starea pacientului-text, și-mi pare rău să v-o spun, medic fiind cred că iniți veți confirma până la urmă, chiar dacă nu va vine ușor, diagnosticul. Starea lui se luminează, se limpezește spre speranță ori de câte ori emite versuri și idei izbutite, chiar dacă nu întotdeauna originale: "Umbra mea, dușmanul meu/ Umbra mea, prietenul meu; În această stranie intensitate/ Care este sufletul; E miros de mare bolnavă/ Scoicile vin gravele la mal; poemul *Suntem*, în întregime; Atunci.../ Eu sâdesc scoicile/ În nisipul meu asediat; poemul *Lacrimi*, care ar fi făcut furori pe la începutul anilor '60, astăzi numai în contextul strict al versurilor pe care le semnați: În dragoste doar cei puternici plâng/ Filtrând limpezii lacrimi prin cenușe/ Cristale dure, care adânc răsfrâng/ vise-n declin, vechi urme de cătușă/ Și sângărând, de pe retina șterg/ Imagini condamnate să apună/ Iar lacrimile către cer converg. / Se umplu brusc cu jumătăți de lună"; la fel, strofa dinaintea distihului final din *Cântec*. Trebuie ca știți că miniaturile pe care le intitulați *Haiku* nu sunt nici pe departe haiku-uri. Interesantă până la urmă topica sucită a poemului *Din toamnă!* Nu știu dacă este bine primită remarca, dar sunteți teribil de romanțios în *Mit, Întâlnire*. Cele mai multe versuri cu mișcare autentică le-am găsit în *Note pentru o singurătate*. (Radu Șerban Vasilescu, București).

România literară

Editată de:

- *Fundația "România literară", cu sprijinul Uniunii Scriitorilor, al Fundației pentru o Societate Deschisă România și al Ministerului Culturii*

Director: Nicolae Manolescu

Redacția: Gabriel Dimisianu - director adjunct, Alex. Ștefănescu - redactor șef, Mihai Pascu - secretar general de redacție, Constanța Buzea (poezie, proză), Adriana Bittel (externe), Nina Pruteanu (corectură).

Colaboratori permanenți: Marina Constantinescu (teatru), Ioana Pârvolescu, Andreea Deciu (critică), Cristian Teodorescu (publicistică), Eugenia Vodă (cinema), Ecaterina Ionescu, Simona Galațchi (corectură).

Correspondenți din străinătate: Gabriela Melinescu (Stockholm), Dumitru Radu Popa (New York), Rodica Binder (Köln).

Tehnoredactare computerizată: Fundația "România literară" - Anca Firescu (secretar de redacție), Mihaela Ivan. Introducere texte: Geta Gheorghiu.

Administratia: Fundația "România literară", Calea Victoriei 133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod 71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100996100089. Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100296100089. Mihai Pascu (director executiv), Elena Raicu (contabil șef), Corneliu Ionescu (șef serviciu difuzare, tel. 650.33.69.), Andriana Fianu (correspondență și difuzare în străinătate), Elena Ciupuliga (secretariat), Ionela Stanciu (asistent difuzare), Mihai Minculescu, Victor Ciupuliga (fotoreporter).

E-MAIL: romlit@buc.soros.ro și romlit@romlit.sfos.ro

HTTP://WWW.ROMLIT.RO
HTTP://WWW.SFOS.RO/NEWS/ROMLIT
HTTP://WWW.KAPPA.RO/NEWS/ROMLIT

O jucărie la modă: DEMITIZAREA

ESTE la modă demitizarea. Istorici, filosofi, critici literari, politologi se instalează în centrul atenției publicului și devin vedete identificând, denunțând ca neadevurate (!) și persiflând diverse mituri. Istoricul Lucian Boia a dobândit rapid notorietate supunând unei analize lucide, duse până la cinism, mituri ale istoriei. Marta Petreu a relansat revista *Apostrof* inițiind o anchetă ludico-ironică pe tema unor mituri ale literaturii române: *Mășterul Manole* și *Miorița*. Răzvan Rădulescu, un prozator talentat, dar foarte puțin cunoscut ca prozator, a ajuns un personaj de prim-plan, cu aderenți și adversari, abia după ce a luat în derădere mitul Eminescu. Ș.a.m.d.

Odată descoperită (redescoperită) această jucărie, este foarte probabil că tot mai mulți publiciști vor dori să se joace cu ea, ca să-și facă peste noapte un nume sau pur și simplu ca să se amuze. Așa stând lucrurile, n-ar strica să existe și unele instrucțiuni de folosire. Pentru că, deocamdată, nimeni nu respecta nici o regulă, și se practica o improvizație voioasă, specifică, de altfel, publicisticii noastre de azi.

În primul rând, se constată o extindere hazardată a noțiunii de mit. Mulți esești demitizează nu numai mituri propriu-zise, ci și prejudecăți, clișee de gândire, sloganuri propagandistice, ritualuri, ceremonii, moravuri, practici curente, proverbe, aforisme, superstiții, obsesii, preferințe artistice etc. etc. Nu va trece mult timp și vom citi eseuri demitizatoare despre eficacitatea băilor de namol, hârnicia furnicii și lenea greierului, grandoarea stejarului, calitatea superioară a pantofilor Guban, obiceiul de a ține furculița în stânga și cuțitul în dreapta sau obligația acoperirii gurii cu palma în timpul căscatului.

În al doilea rând ar merita să reflectăm - eventual cu sarcasmul unor moralisti - asupra grijii demitizatorilor de a se referi exclusiv la convingerile celor dinaintea lor, în conformitate cu o logică a "progresului" (mit marxist!), conform căreia prezentul este automat superior trecutului. Eseistii de azi ridiculizează "miturile" de ieri, fără să ia vreodată în considerare propriile lor "mituri", cum ar fi OZN-urile, fenomenele paranormale, zodiile, medicina homeopatică sau talk-show-urile. Ideea că Ștefan cel Mare a rămas neînving în luptele cu turcii li se pare comică, dar teoria vindecării de orice boală prin caraghioasa gesticulație făcută de "bioenergeticieni" li se înfățișează ca fiind de o maximă seriozitate.

Lăsând acum la o parte toate aceste efecte secundare ale modei demitizării, să ne întoarcem la tratamentul aplicat miturilor propriu-zise sau acelor simboluri culturale care merită măcar în parte numele de mituri. În procesul examinării și contestării lor se face o confuzie de planuri, compromițatoare

pentru un intelectual. Și anume planul mitic este confundat cu planul științific. O ficțiune colectivă sau, cel puțin, susținută afectiv de o colectivitate devine un obiect al polemicii, asemenea unei relatări prozaice și inexacte a unui eveniment.

Mitul nu este un document (deși poate avea valoarea unui document, dacă îl judecăm dintr-un unghi revelator; dar cine mai judecă astfel astăzi?). De altfel, nici nu există mituri-text, ușor analizabile, ci numai mituri-trăire, greu de analizat.

ELANURILE fiecărei noi generații alimentează și întrețin mitul care nu există decât datorită acestor elanuri. A-l desprinde din context fie și numai pentru a-l contempla este similar cu a lua acasă jerba de apă a unei fântâni arteziene.

Pe mine, de pildă, nu mă impresionează niciodată "curajul" cuiva de a demonstra neadevărul unui mit. Bineînțeles că mitul pare neadevărat privit din afară, în absența oricărei participări sufletești. Adevărul lui este de altă natură decât adevărul non-fiction. De altfel, asupra acestei reguli am convenit cu toții, încă din vremea (mitică) a creării primelor mituri. Ne-am înțeles, atunci, ca miturile să reprezinte o formă de lirism colectiv, pe care să o alimentăm și să o întreținem cu entuziasmul nostru. Este ridicol să vină acum cineva și să ne anunțe, cu aerul că face o mare descoperire, că ne iluzionăm. Dar tocmai aceasta ne-am "propus", să ne iluzionăm!

CÂND mergem la cinematograful și, așezați cuminiți în scaune, urmărim un film, știm bine ce facem. Nu avem nevoie de cineva care să aprindă lumina și să strige:

- Opriti-vă! Este o înșelătorie! Oamenii pe care îi vedeți pe ecran nu există cu adevărat! Este doar o proiecție!

Exact așa mi-l inchipui pe un demitizator. Ca pe un trouble-fete puțin ticnit care bate nervos cu bastonul în ecranul mitului, ca să demonstreze publicului că lovește într-un zid, dincolo de care nu se află nimic. Bineînțeles că nu se află. Dar înainte de aprinderea luminii se afla!

Unitatea milenară a românilor din vestul și estul carpatilor este un asemenea mit. Specialiștii în istorie pot aduce sute de dovezi că între provinciile românești au existat divergențe sau chiar războaie (așa cum pot aduce și sute de dovezi că în orice epocă s-a manifestat un sentiment al coeziunii etnice). Dar tot acest demers științific nu are nici o legătură cu mitul, care captează realități fulgurante, amintiri, nostalgii, aspirații. Din punct de vedere mitic, suntem, într-adevăr, daco-ro-

Inedit

Gabriela NEGREANU

În arenă

S-a despuat Luna
și lansează din ceruri fire argintii.
Ne agățăm de ele, încercându-le
elasticitatea și rezistența
și o tentaculară teamă ne urcă prin membre.
Începe competiția.
Solzii de pești zburători
scapără preludiul.
Pământul e un gong în arenă,
amețitor balans de mingi colorate.
Printre pulberi începe dansul mortal
al trapezelor.

2.
Hi, hi, exhibiții verbale
și tumbe
ne dăm cu toții în scrânciobul
posterității
numai că eu mă dau mai sus
sau tu te dai mai sus
sau el se dă mai sus
(nu se poate!!!)

ajunge cine cântă mai dulce
ori cine trage mai tare?

ne lăudăm, ne arătăm cu degetul
ne pârâm unii pe alții
ne tăcem unii pe alții

(suntem destul de drăgălași)

cu un pocnet dresorul ne indică
locul

și noi topăim

peste pâlپândă și neîmpăcată,
peste nevăzută și însângărată

umbra

lui Eminescu

(1974, 1976)

mani, înfruntăm împreună istoria, avem o misiune în această lume și nu ne poate învinge nimeni. Naivitățile trăite cu ardoare nu mai sunt naivități.

Ce este fals în ideea că un bărbat se căsătorește nu cu o femeie oarecare, ci cu unica femeie de pe Pământ destinată lui? Totul - desigur - este fals. Dacă ne gândim că bărbatul respectiv a avut o arie de selecție restrânsă, cunoscând până la căsătorie doar douăzeci-treizeci de femei, falsitatea ideii devine și mai evidentă. Este foarte probabil că femeia ideală pentru el se afla printre celelalte femei, necunoscute lui, în număr de trei miliarde. Dar din punct de vedere mitic, nu exista nici o ființă pe lume mai potrivită ca soție pentru bărbatul în cauză. Este și acesta un adevăr, de altă natură decât adevărul practic, dar este un adevăr.

S-ar putea crede că modul acesta de a înțelege și a apăra mitul ține de trecut, de o gândire patriarhală, de o sensibilitate inoperantă în vremea noastră. Complet greșit! În realitate existența modernă se bazează în continuare pe mituri, chiar dacă este vorba de mituri de dată recentă. Civilizația occidentală însăși nu ar funcționa dacă beneficiarii ei nu ar colabora, cu generozitate, la susținerea unor ficțiuni, cum este, să zic-

cem, aceea a *importanței* fiecărei ființe omenești. În ideologia "drepturilor omului", omul nici nu figurează ca individ, ci ca *persoană*, tocmai pentru a i se proclama imunitatea, valoarea apriorică, egalitatea cu semenii săi. Din punct de vedere științific se poate oricând demonstra că oamenii nu sunt egali între ei, că unii prezintă importanță pentru colectivitate, iar alții nu, că există oameni inferiori din punct de vedere moral până și unor câini ș.a.m.d. Dar din punctul de vedere al "drepturilor omului", deci al mitului, fiecare ființă omenească prezintă importanță și anume o maximă importanță, justificând orice efort făcut pentru protejarea și, la nevoie, pentru salvarea ei.

CAREZÂND în mituri nu abdicăm de la luciditate, ci, dimpotrivă, cu luciditate ne situăm în regimul lui *ca și cum*. Știm că noi, oamenii, nu suntem toți la fel de importanți, dar ne purtăm ca și cum am fi. Ne lăsăm cuprinși de reveria unei sacralități a ființei omenești, despărțindu-ne decise, prin asumarea unui mit, de animalitatea noastră originară. Triumful deplin al acțiunii de demitizare ar însemna recăderea în animalitate.

Alex. Ștefănescu

Un mizantrop

ÎNTRE confracții săi de serie literară (Cătălin Târlea, Radu Aldulescu, Dan Perșa, Ioana Drăgan, Razvan Radulescu), Horia Gârbea se remarcă prin polivalență: scrie poezie, teatru (reprezentat în țară dar și la Paris și Londra), proză. Despre volumele sale de proză, publicate unul anul trecut (*Misterele Bucureștilor*) și altul anul acesta (*Căderea Bastiliei*) vom înșira aici câteva păreri.

Misterele Bucureștilor conține nouă povestiri dintre care a doua din sumar, "Căderea Bastiliei", va fi încorporată în cartea următoare, omonimă, ca prim capitol. Celelalte opt sunt narațiuni de sine-stătătoare.

Titlul primului volum, care nu este și al vreunui din textele incluse, comportă o sugestie de filiație literară. Mistere ale Bucureștilor au scris, la mijlocul veacului trecut, G. Barozzi, I. M. Bujoreanu, Pantazi Ghica (*Don Juanii din București*), romancierii care au adaptat pentru uzul local formula senzațională a lui Eugène Sue. La Horia Gârbea nu găsim senzațional, în sensul cultivării aventurosului, dar găsim "mistere" și numeroase elemente de cadru bucureștean. La acestea trimit de altfel și cele două motto-uri din Mateiu Caragiale.

Zona de mister a narațiunilor lui Gârbea crește în jurul unor întâmplări ce scapă înțelegerii comune, ilogice în chip șocant. În "Funcția lui Jensen", eroul narator, trecând prin parc, întâlnește pe o alee "un domn cu părul alb" care privea atent ceva scris cu cretă pe asfalt în dreptul unui fost soclu al statuii lui Maxim Gorki. Ce examina acel domn era o formulă matematică în care naratorul, avizat în materie, recunoaște integrala lui Jensen. Atât că rezultatul, scris de altă mână decât restul, era greșit. Domnul cu părul alb, cu care intră în vorbă, îi atrage atenția că cineva invizibil, nu se știe cum, mereu schimba rezultatul cu altele, tot incorecte, fapt care se și petrece de îndată ce amândoi se îndepărtează câțiva pași de inscripție și apoi revin. Ciudatul domn nu ezită totuși să-i împărtășească povestitorului taina tainelor: la orele 16 și 5 apărea, pentru o clipă, rezultatul corect și el de fapt aștepta să se facă acea oră pentru a-l prinde. I se mai întâmplase. Bineînțeles că naratorul va lăsa nedezlegată incredibila întâmplare după cum nici în parc nu s-a mai dus, la ora 16 și 5, ca să verifice dacă necunoscutul nu-l mintise. Literaturii, ne spune la urmă, nu i se potrivește darea pe față a cheilor: "Să nu vă așteptați ca în final să spun formula lui Jensen. Nu se potrivește deloc într-un text literar..."

În "A doua piramidă", alte întâmplări incredibile. Un amic al povestitorului, "volubilul Sony zis și Japonezu", poreclit astfel "pentru că ne înnebunea cu teoriile despre superioritatea electronicii japoneze", construiește, pe baza studierii "efectului de piramidă", un aparat în care, introducând diferite ființe, acestea dispar. Începe experiențele cu muște, le continuă, tot mai îndrăzneț, cu pisici, câini și toți dispar. Relatând uluitoarele performanțe ale lui Sony, care le întrecuse pe cele imaginate de Wells, autorul le ia și nu le ia în serios, neascunzându-și, în orice caz, zâmbetul amuzat: "Trebuie să spun că jivina se comporta normal. Mânca și bea ca orice câine, dar pe loc

materia devenea invizibilă. Din fericire pentru prietenul meu, dejecțiile erau vizibile. Mi-l și inchipuiam pe Sony călcând pe o podea plină de rahat invizibil". Alt personaj înzestrat cu abilități miraculoase este Jean, din "Sentimentul timpului", evocat, acesta, fără ironie. Deși de o vârstă cu povestitorul, el este, încă din copilăria comună, un maestru al inițierii, un călăuzitor al acestuia în descoperirea fețelor necunoscute (nevăzute) ale existentului. Avea o lupă imens măritoare prin care ființele minuscule apăreau ca giganti, iar părțile trupului lor păreau că dispun de viață proprie: "Vedeam picioarul furnicii cu o acuratețe extraordinară cum nici astăzi, după atâția ani, tehnica video nu poate să ni-l arate. Apoi Jean a mai făcut ceva, tot o mișcare a mânerului bănuiesc, și am văzut mai mult, însăși substanța care alcătua acea furnică. Erau globuri mari, colorate, care alergau fără rost, pulsau și se opreau, se aglomerau și se răspândeau într-un fel foarte curios și, oricum, fascinant". După o dispariție de zece ani, Jean reappare, "un tânăr puternic, brunet și decis, dar la fel de întunecat". Acest "la fel de întunecat" ar fi aici un indiciu al demoniei personajului, care poate face să plutească în aer un obiect de dimensiunile unui ceas de buzunar, plimbându-l ușor, în dreapta și în stânga, obiect care apoi crește cât o minge de tenis, de handbal, de fotbal, și din nou scade până la mărimea avută la început. După demonstrație Jean iar dispăre, spre a reveni după ani, ceva mai îmbătrânit, albit la tâmpile, cu fața "mai gravă și mai autoritară ca oricând". Ultima ispravă: pe ecranul calculatorului la care povestitorul lucra, face să-i apară acestuia imaginea vieții trăite și chiar imaginile mai multor vieți, "însăși esența timpului". Alte povestiri întăresc nota de fantastic. În "Iluzia colectivă" naratorul se întoarce seara târziu acasă în mașina unui prieten de la o sindrofie unde se discutasese mult despre spiritism, teleportare, magie. Străbatând bulevardul pustiu zăresc pe un "refugiu" de stație silueta suplă a unei femei care aștepta un tramvai ce n-ar fi trecut mai devreme de trei ore. Își zice să facă un bine, "s-o ia și pe domnișoara", opresc în dreptul ei, coboară portiera, o invită pe domnișoară în mașină, dar când

aceasta se întoarce constată că era "însăși Moartea": "Sub pelerina cu glugă, trupul îi era nu doar aproape gol, acoperit cu câteva zdrențe putrezite, dar el însuși era putrezit. Nu mai avea propriu-zis față, deși nici craniul nu-i era complet dezgolit ca la scheletul din cabinetul de biologie. Ochi nu avea, oricum". Îngrozit, demarează "în scrâșnet de roți" și fără a se uita în urmă. Mai târziu, întâlnindu-se cei doi amici, sunt stingheriți de ceea ce li se întâmplase, dacă întâmplare o fi fost. Ajung până la urmă la concluzia că, sub impresia discuției despre spiritism, trăiseră o "iluzie colectivă". Ar fi, desigur, o explicație care totuși, observă povestitorul, nu o exclude pe cealaltă, că "faptele s-au petrecut întocmai". Cine poate ști?

În jurul aceluiași motiv al potrivirilor curioase este construită și povestea jucătorului de cărți din "Moartea sans-atout"-ului. Personajul bătuse foile până noaptea târziu și ghinionul se ținuse de el nedezlipit, sub forma fantelii de pică, a valetului "chior" care îi stricase toate combinațiile. La plecare găsește cu greu un taxi pe care îl ia împreună cu un domn necunoscut ce mergea în aceeași direcție cu el. Pe drum observă că acesta avea un ochi de sticlă și, intrând în vorbă cu el, află că venea tot de la un joc de cărți, unde însă câștigase, prinzând "un careu de valeți, o frumusețe". Necunoscutul coboară înainte, pierzând în mașină un portvizit pe care povestitorul îl ia cu sine gândindu-se să-l înapoieze păgubașului a doua zi, fiindcă reținuse adresa. Acasă îl deschide și constată că era burdușit cu sute, probabil câștigul de la poker, iar într-o despărțitură ce găsi? O carte de joc, nu alta decât "valetul chior" care-l persecutase. Ciudăteniile nu se sfârșesc aici pentru că, mergând a doua zi să înapoieze portvizitul, află că posesorul murise ieri, nu înainte însă de a-i fi spus unei vecine că are de gând să meargă la un prieten să joace cărți. Chiar în acea dimineață îl duseseră la Bellu.

Toate aceste povestiri cu "mistere" ale lui Horia Gârbea, plasate în spațiu bucureștean, sunt de un fin umor negru, bine strunit, dozat cu abilitate. Prozatorul este și un versat mănuitor al procedeeelor intertextuale, împânzind narațiunea proprie cu străvezii "citate" din cei doi Caragiale, din Creangă și din alți clasici.

CĂDEREA BASTILIEI, cealaltă carte, este un mic roman comico-satiric de moravuri scriitoricești, mizând mult pe recunoașterea personajelor reale de către cititorii avizați, așadar pe ecourile stârmitoare de reacții în chiar mediul pe care îl înfățișează. Numele notorii ale personajelor adevărate, schimbate minimal prin anagramare, subliniază factura provocantă, chiar agresivă a textului, cu toate că formal autorul previne, în Avertisment, că faptele din carte sunt produsul exclusiv al fanteziei, că identificarea în personaje a unor persoane reale ar fi un abuz, că nu-și asumă răspunderea eventualelor coincidențe etc., etc. Spusele acestea mai mult incită curiozitatea decât conving de inocența autorului, ceea ce de altfel și urmăresc. Corespondențele cu personaje și situații din viața reală le confirmă și criticul Dan-Silviu Boerescu în spirituala sa postfață-declarație, adău-

Horia Gârbea, *Căderea Bastiliei*, Postfață de Dan-Silviu Boerescu, Editura Allfa, 1998, 108 p.

gând că se simte "pe deplin solidar cu textul lui Gârbea Horia-Răzvan", în numele ideii că "în literatură, fie ea - parțial - de «non-fiction», nimic nu poate fi interzis".

Nici vorbă că așa stau lucrurile, nimic în literatură nu poate fi interzis, dar chestiunea care se pune (s-a și pus!) în legătură cu o astfel de carte "parțial de non-fiction" este aceea a receptării. Va interesa ea și alți cititori decât pe aceia care știu cine se ascunde în spatele numelor Aldu Radulescu, Marin Pupan, Rafael Roibănescu etc., care știu ce e cu terasa Muzeului și cu tevatura ce se face anual în jurul premiilor literare acordate de "un organism sinistru" (juriul Uniunii din care și eu, în câteva rânduri, am avut onoarea să fac parte), premii pentru dobândirea cărora "oricare dintre pensionarii terasei ar fi ucis cu sânge rece"? Eu cred că va interesa cartea lui Horia Gârbea, deși într-o măsură mai mică, și în afara acestui cerc al "cunoscătorilor".

Va interesa prin anvergura proiecției satirice, prin pitorescul limbajului și al personajelor din care, măcar în câteva cazuri, prozatorul construiește tipuri, prin verva ironică debordantă. Va interesa chiar și prin cinismul vesel al autorului, decurgând dintr-o psihologie de mizantrop. În același Avertisment el ne previne că în carte "nu apar personaje pozitive, nici situații fericite sau măcar favorabile". Nu apar mai întâi pentru că este o regulă a satirei să nu apară, dar nu apar și pentru că autorul, psihologic vorbind, este "rău", bântuit de mizantropie. Până și moartea în serie a scriitorilor este pentru el prilej de persiflare: "Se prăpădeau pe capete, din toate generațiile. Ziarele se îngrășau din coloanele de decese și făceau Uniunii prețuri engros când se întâmpla să dispară din controale mai mult de trei odată. Mulți nu erau dintre cei care răciseră hârtia de pomană, ba erau magnați ai scrisului în lege, recunoscuți și pizmuiți (...) Coasa madamei osoase trecea iute prin lanul inteligenței naționale. Mai atingea în treacăt și câte-un compozitor, câte-un historian, luați la grămadă ca volbura prin grâu. Numai că tot condeierii dădeau recolta grasă. Crăpau de ciroză atleți ai scrisului care nu băuseră deloc în viața lor scurtă. Bețivii râdeau în pumni, dar a doua, a treia zi îi pocnea și pe ei, ba o dambla, ba un pui de cancer".

Este o proiectare în grotesc a lumii literare care nu se face, desigur, prima dată. Ne amintim șarjele bulgakoviene la adresa acestora din *Maestrul și Margarita*, marele roman filozofic, nereștrâns desigur numai la această temă. Horia Gârbea, în *Căderea Bastiliei*, creează o imagine de panopticum a lumii noastre scriitoricești, artistic verosimilă, dar în care sieși nu-și distribuie alt rol decât pe acela al observatorului sarcastic de pe margine. Nu face totuși parte din ea?

Publicistica lui Octavian Goga (II)

AR nu numai acțiunea dizolvantă a evreului se află în chestiune. Orice alogen ar fi, din capul locului, "un dușman născut sau făcut" al "ordinii morale" autohtone: "Astfel o serie de termite și-au inaugurat destrucțiunea metodică. (...) Un cor întreg de emigranți literari bijbii împrejuri, batjocorind altarul moștenit. Ideea națională cu toate atributele ei e tirată în noroi. Clișee exotice năvălesc pripit ca să falsifice aspectul local al unui vechi patrimoniu. În această invazie de străinism, presa, scapată din miinile noastre, are rolul de slujnică a fiecărei clipe. Cu ajutorul ei se multiplică infuzoriile parazitare și susțin o acțiune concentrată. Totul merge azi la București pe o luptă bine chibzuită de compromitere și desființare a unui crez incomod. Între trivializarea cultului strămoșesc și sugestiunile de la Moscova, pe mii de game, o vastă claviatură joacă aici o stranie rapsodie, din care orice silabă e îndreptată împotriva noastră". Să recunoaștem că atari linii pot constitui un excelent nutriment al unor diatribe ale presei noastre extremiste actuale. Iar dacă nu poate incrimina disocierea de "singele strămoșesc", Goga nu șovăie a identifica "dușmanul" prin obiectivul "antinațional" al criticii acestuia, care uneori (ieri ca și azi, istoria se repetă!), personalitatea tabuizată a lui Eminescu: "Astăzi personalitatea lui Eminescu e centrul de greutate al ideologiei naționale care ne ține în picioare". Ca agent al "demolării" poetului formula de atunci era "dinamitarea" e înfățișat Panait Istrati (Goga scrie Istrate), un "jalnic cosmopolit": "Părintele unei Kiraline din mahalalele Brăilei, care a scos capul la Paris, cu un filit roșu în mână se repede la blocul de granit. În jurul lui e dansul macabru al sanielevicilor, grotesc și cu behăituri orientale. Istrate se îndeamnă, Istrate se încrunță, Istrate se strîmbă, Istrate Panait se ia de piept cu Mihail Eminescu". E adevărat că în acel moment prozatorul născut la Brăila mai trăia încă efemerul său miraj bolșevic. Dar în pamphletul ce i se consacră apare specifica reacție naționalistă împotriva exprimării libere a ideilor, crisparea izolaționistă împotriva deschiderii conștiințelor. Așadar unui reducionism i se opune un alt reducionism! "Detractorul" e întuit la stilul infamiei pentru că a afirmat dezideratul unei creații transfrontaliere: "Frontierele și iar frontierele, iată suprema izolaționistă acestui voiajor fără pașaport și fără gramatică pentru care Eminescu «și-a băgat piciorul în capcana naționalismului șovinist, neputincios și sforăitor, l-a slugit cu sinceritate în schimbul unei coaje(!) de mămăligă...". Orice rezervă față de ideea națională e vestejită sub pretextul retrograd-eminescian al slujirii "străinătății", identificate cu o stare patologică: "Fie că batjocoresc consecvent țara la gazetă, spurgind tot ce e de baștină sub paravanul unui criticism occidental, fie că profesează cultul amneștiei și al umanitarismului pe seama Goldsteinilor sau a criminalilor din Basarabia, fie că sint dadaști de-ai lui Tristan Tzara, în fond ei laolaltă sint una, sint tot «neagra străinătate» lovită cu bici de foc de Eminescu și perpetuată ca o pecingine grozavă pe trupul nostru". În felul acesta, poetul-politician, fost "emisar al durerilor și speranțelor Ardealului", se apropie, ca și mai înainte N. Iorga, de A.C. Cuza cu care a împărțit o meteorică guvernare, în pragul revărsării peste țară a regimurilor totalitare. Iată observația metaforic forțată a lui Pompiliu Constantinescu: "Experiența lui atît de asemănătoare cu a d-lui Iorga e și mai patetică și mai plină de învățăminte; și este surprinzător că temperamentul Go-

ga a repetat o experiență a celui alt temperament, prin întovășirea cu d. A.C. Cuza. E drept că d. Nicolae Iorga n-a guvernat decît cu «tehnicienii», dar nu-i mai puțin interesant că în faza doctrinară antebelică, a antisemitismului, dubletul Iorga-Cuza s-a complinit, unind logica și temperamentul, metalul și focul; dubletul Goga-Cuza, voind să aplice doctrina, a ajuns la rezultatul ciudat de a fi topit metalul prin foc și de a istovi rapid combustia".

S PRE a respecta adevărul, e necesar a preciza și faptul că Octavian Goga nu e dur fără nuanțe, exclusivist pînă la capăt. Unele din aserțiunile sale contrazic... contradicția funcționar al doctrinei naționaliste cu o aplicație univocă, dînd la iveală notele unei toleranțe, ale unei sensibilități democratice. Astfel vajnicul naționalist susține uneori că sacrosancta "idee națională", acea "credință fanatică în patrimoniul specific al neamului", n-ar fi incompatibilă cu o practică autocritică, pedagogică și relativizantă: "Am fost totdeauna de credință că un popor care are puterea de a nu-și ascunde păcatele nu e lipsit însă de puțința primenirii sănatoase". Sau acest energic retuș al exclusivismului etnic, prin recunoașterea îndreptăririi fiecărui "grup național" de-a intra în complexul "armoniei universale": "Credința mea în arta națională, specifică, intră în armonia universală. Eu sint, cu modeste mele puteri, un conservator al tuturor frumuseților sufletului românesc; nu vreau nimic să se piardă, originalitatea nici unui grup național, oricît de nefericit politicește: a ucide pe celți, pe basci mi se pare a voi să despoți universul de ceva fără pereche. De aceea eu lupt cu această credință în armonia universală...". Sau, încă mai demn de interes pentru a contura acest spirit defel unitar, dominat de conflictul unor impulsuri arhaice cu exigențele moderne, următoarea recunoaștere cu privire la un mare poet german de origine iudaică, în paralel cu iubirea, în mai multe rînduri declarată, față de lirica maghiarului Ady Endre: "Eu am dormit ani de-a rîndul cu *Buch der lieder de Heine* la capătii. Toate insultele împotriva lui n-au folosit la nimic". Ca și, în fine, consemnarea lapidar imagistică a unui principiu integraționist: "Ideea națională (...) e luntrea cu care plutim noi și din care dorim să înregistrăm curentele mari de simțire universală". Reducînd omogenitatea demonstrativă a textelor sale reprobabile, dîndu-le nu o dată un aer compozit, renunțînd pe alocuri la strictețea habotnică a ideii etnice, pasionalitatea tumultuoasă a lui Goga îi oferea astfel purtătorului său șansa unor redempțiuni umaniste. Nu reprezintă ea oare atît Infernul, cît și Purgatoriul său? Conștiința bardului de la Rășinari alcătuiește un cîmp de luptă între viziunea "organică" a unui trecut imposibil de reinviat (răspîndind miasmele tot mai pronunțate ale putrefacției) și critica aplicată actualității, rațională, realistă, încă viabilă. Naționalismul nu e decît un conservatorism exacerbant, bolnav, sortit pieririi, așa cum e și imaginea trecutului fabulos de la care se revendică. De aci resentimentul cu care își încarcă neputința, orientat împotriva alogenuilor, considerați, în mod rudimentar, a fi cauza tuturor relelor. Captiv, în bună măsură, al unei asemenea mentalități revoluate, Octavian Goga se poate, din fericire, elibera, în unele împrejurări, de sub apăsarea ei, în virtutea laturii sale "occidentale", liberale, ca și a unui bun-simț structural, care izbutește nu o dată a-i frîna fanatismul.

Dacă depășim capitolul caduc și intrisător, pecetluit de naționalism, al discursu-

lui în chestiune, avem surpriza a întîlni figura unui Goga luminat, atent cu sagacitate și delicatețe la formulele devenirii istorice, apt a orienta ipostaza "instinctului național" într-un sens pozitiv, critic și chiar anticipator. În ciuda sonorității retoricii sale, uneori prea ridicate pentru gustul nostru, poetul se dovedește capabil a sesiza unele din acele trăsături de idealitate la care aspirăm și azi. Astfel, îl putem simți pe autorul *Precursorilor*, în temeiul multora dintre propozițiile sale, drept un precursor. Dacă politicianismul, atît de inconsecvent și de tranzacțional, de după 1989, s-a dovedit prea puțin intelectualizat, întorcînd spatele, cu minime excepții, scriitorilor și cărturarilor, socotiți tacit, dacă nu explicit, niște romantici incurcâ-lume, niște mari naivi politici, Goga înfățișează astfel misiunea apostolică a scriitorului: "În viața popoarelor luptătoare, scriitorii au fost și vor rămîne avangarda care deschide bătaia. Scrișul lor e trimbița fermecată prin care se propagă aspirațiile unui neam. Ei sint reprezentanții celor mai avansate credințe și din țînuta lor trebuie să se desprindă idealitatea unui popor. Ei sint apostoli, nu vameși. Ei predică, nu fac tirg". Azi ar fi spus că nu sint manageri! Sau cu un accent atît de insinuant pentru auzul nostru tot mai sensibilizat: "O țară nu e numai o legitimare etnică (...), o țară nu e numai o instituție pe baza unor tratate internaționale; o țară e conștiința cetățenească de luptă permanentă, pentru a-și impune valorile poporului ei. Ei, bine, în această frămîntare, în această tendință de prefacere, de primenire sufletească, eu aș vrea să-l văd totdeauna pe scriitorul nostru. Fiecare intelectual, în măsura în care e intelectual, trebuie să ia parte la această operă de modelare nouă a sufletului românesc, și cu atît mai mult artistul, acest receptacol de fiecare clipă. De aceea cred încă în misiunea istorică, veche, a scriitorului". *A bon entendeur, salut!* Blamînd "negustoria cu ideea națională", poetul tribun pune accentul pe slujirea acesteia în orizontul vieții culturale, al educației și culturalizării considerate în sens iluminist, fapt ce ar contrabalansa slăbiciunile țării pe plan economic. Nu e pe deplin actual și acest gînd? Unul din obiectivele majore ale lui Goga îl reprezintă asanarea vieții morale. Trădătorii de neam trebuie pedepsiți fără șovăire, "ca să putem salva frontul etic al frămîntărilor noastre". Nu sint trecuri cu vederea nici clericii oportuniști ai epocii, paradigmă demonizată, s-ar zice, și pentru cei din timpuri mai apropiate: "vedem pe prelații noștri cu grai puțin răspicat, cu poze umilite, cu accente de curtenie nepotrivită". Sau despre învățătorii ce s-au dezis de misiunea lor de "luminători": "uită acești oameni că în îndrăzneala lor păcătoasă rup firul continuității istorice a celei mai puternice tradiții sufletești care a ținut în picioare poporul român". Amnezia poate fi o postură a complicității cu vinovăția: "Nu credem să existe un colț de pămînt unde suportarea unei crime naționale să fie mai comodă decît la noi. La noi se iartă pe toată linia. La noi se uită". Se uită în continuare...

Și oare nu sintem în măsură a repeta, după 1989, dorința lui Octavian Goga, exprimată după 1918: "țara trebuie să devină abia acum dintr-o entitate politică și geografică o entitate morală"? Expresivă cu deosebire, în direcția acestei legături indenegabile între timpuri, pe care - iată! -, cu aer oracular, ne-o propune poetul, ni se prezintă conferința sa, rostită în fața "studenților unversitari" din Cluj, intitulată *Ideea națională*, reflectînd decepțiile perioadei postbelice. Firele se sudează într-un chip tulburător. Goga vorbea cu cuvin-

OCTAVIAN GOGA NAȚIONALISM DEZROBITOR

ALBATROS

Octavian Goga: *Naționalism dezrobitor*, studiu introductiv, îngrijire de ediție și note de Constantin Schifirneț, Ed. Albatros, 1998, 604 pag., preț nementionat.

te ce pot fi, acum, ale noastre: "Poate că nu greșesc cînd afirm că, după jertfa mare, resursele de energie creatoare scăzînd, mersul ascendent al acestui crez s-a oprit și o linie de oboseală a intervenit în rîndurile noastre. S-ar părea că, după tensiunea tranșelor, nervii discordanți cer odihnă și că, pe urma vîrsării de singe, noi ce-am cîștigat în suprafață am pierdut în adîncime. În orice caz, privind în jurul nostru și spunînd adevărul întreg, trebuie să recunoaștem că viața publică în opera ei constructivă nu are nici țaria nici inițiativa pe care le cere noua alcătuire de stat, că fenomene de dezagregare se ivesc în aparatul nostru de putere și că mai ales resorturile morale ale societății au pierdut din vigoarea lor". E semnalată o criză plurală, legată de "pozitivismul" egoist al "păturii conducătoare", bună conducătoare de "parazitism": "Spiritul curent arată semne de slăbiciune vadită, este o răsturnare a valorilor care ne-a dat criza principiului de autoritate atît de necesar într-o munca de consolidare, este o ezitare și balansare permanentă în conștiința din care a rezultat o criză a partidelor politice și, ca o consecință a acestor neajunsuri, o reală criză a parlamentarismului namolit în inacțiune și retorică stearpă. Pătura conducătoare, ce ar trebui acum cînd se face țara sub ochii noștri să-și dea toată măsura ei, e năvalită de un pozitivism cras care-i neutralizează pornirile colective. Dăm impresia că sintem un trup deșirat și bolnav, și pe trupurile bolnave, d-voastră știți foarte bine, așa a fost totdeauna: se ivesc deobicei paraziți". Sau, concludiv și exhortativ: "Astfel stînd lucrurile, un sentiment unanim de protestare mișcă toate firele alese și le strînge laolaltă. Ne întrebăm cu groază: acesta e epilogul epopeii, darul postum al destinului după atîtea grămezi de oase îngropate pe toate cîmpurile de bătaie? Un elementar instinct de conservare tresare în noi, o agitație surdă se simte printre rînduri și se propagă din om în om. Lumea își zice cu neliniște: să ne smulgem de maramă, să alungăm zarafii din templu, să spălăm din nou altarele noastre!" Parcă recunoaștem cite ceva, nu-i așa? În virtutea unor asemenea propoziții, avem impresia că Octavian Goga nu merită a rămîne necondiționat în calendarul cu sfinți și voievozi în culori, în figurația de carnaval a național-comunismului, pentru a fi analizat ca un spirit complex, nu o dată tulbure de reziduurile unui romantism pașoptist, emanînd însă și luminile unei lucidități contemporane, surprinzător de actual prin unele judecăți amare, cu aspect de vaticinație. Se cade adus în perimetrul frămîntărilor noastre nu prin tezele lui stînjinite, care datează (piese ale unui muzeu al evoluției ideilor), ci prin militantismul său incandescent, leal, pus în serviciul comandamentelor obștii naționale (vectorul antipolitician al acestui militantism e unul dintre cele mai relevante), cu speranța că va constitui un antidot al pasivității și delăsării noastre. Un exemplu temperamental și moral, fără obligația - ca și în cazul unor Eminescu, Iorga, Nae Ionescu - de a-i urma întocmai prescripțiile doctrinare.

Actualitatea culturală

Festivalul Național "George Bacovia"

La Bacău, în zilele de 8 și 9 octombrie, s-a desfășurat ediția a XIX-a a Festivalului Național "George Bacovia", decor animat sărbătorește întru decernarea premiilor revistei *Ateneu* pe anul 1998, cu participarea unui număr însemnat de oameni de literă ai țării și ai locului.

Manifestările au debutat, la amiaza primei zile, printr-o întâlnire a oaspeților cu elevii și profesorii Liceului Pedagogic Ștefan cel Mare.

Seara aceleiași zile a consemnat momentul culminant al festivalului: decernarea premiilor revistei *Ateneu*, în sala Teatrului Dramatic Bacovia. Juriul l-a avut președinte pe criticul și istoricul literar Gabriel Dimisianu, iar drept membri pe Daniel Dimitriu, critic și istoric literar, Eugen Uriaru, prozator, vicepreședinte al Uniunii Scriitorilor din România, Rodica Șerbănescu, viceprimar al Bacăului, Constantin Donea, inspector șef la Inspectoratul pentru Cultură al județului Bacău, precum și pe scriitorii Ovidiu Genaru și Sergiu Adam, redactorul șef al revistei *Ateneu*.

S-au acordat următoarele premii: Premiul pentru

întreaga operă literară - Alexandru Paleologu; Premiul pentru critică literară - Valeriu Cristea; Premiul pentru poezie - Arcadie Opaț, Lucian Vasiliu și Calistrat Costin; Premiul pentru proză - Dan Perșu.

Festivitatea de premiere a fost urmată de reînnoirea dialogului invitaților cu tinerii Bacăului, prilej pentru întrebări mai puțin comode și pentru răspunsuri pe măsură.

Ziua a doua a debutat sub semnul lui Bacovia, prin vizitarea Casei memoriale a poetului, urmată de colocviul "Bacovia după Bacovia", organizat la Centrul Internațional de Cultură și Artă George Apostu și moderat de criticul Daniel Dimitriu, a cărui cea mai recentă lucrare despre Bacovia urmează să apară zilele următoare în librării.

O prezentare succintă a aparițiilor editoriale recente ale autorilor bacăuani a realizat în cursul întâlnirii poetul Octavian Voicu, redactor al revistei *Ateneu*. La dezbateri a participat și George Astaloș, sosit la premiera spectacolului cu tripticul său dramatic "Amprenta exilului", în regia lui Mircea Marin. (Daniel Ștefan Pocovnicu)

Premiile Uniunii Scriitorilor - filiala Iași

Pe 30 septembrie 1998, juriul Uniunii Scriitorilor - filiala Iași format din scriitorii Corneliu Ștefanache (președinte), George Badarau, Daniel Corbu, Daniel Dimitriu, Ioan Holban, Cristian Livescu și Nicolae Panaite (membri), a hotărât următoarele premii: Poezie: Cassian Maria Spiridon - *Întotdeauna ploaia spală eșafodul*; Proza: Mariana Codruț - *Casa cu sturzi galbene*; Critică și istorie literară: Emil Iordache - *Evadări din Zoorlanda*; Elvira Sorohan - *Introducere în istoria literaturii române*; Publicistică: Adrian Alui Gheorghe - *Titanic șvair*; Debut: Mircea A. Diaconu - *Poezia de la Gândirea*.

COLOCVIILE "MOZAICUL"

În zilele de 9 și 10 octombrie a avut loc la Craiova prima ediție a Colocviilor "Mozaicul", ediție în care a fost supusă dezbaterii tema *Mass-media și cultura*. Manifestarea, desfășurată sub auspiciile Inspectoratului pentru Cultură Dolj, cu sprijinul Ministerului Culturii și al Prefecturii județului Dolj, a prilejuit un larg schimb de opinii la care au participat reprezentanți ai instituțiilor de cultură, personalități ale vieții artistice din Craiova, profesioniștii mass-media locale și invitați din București, Cluj și alte centre cu veche tradiție cultural-artistică.

Lucrările colocviului au fost deschise de prefectul județului Dolj, Marian Jean Marinescu, și de președintele Consiliului județean, Ion Voiculescu, care au dorit să sublinieze interesul și deschiderea autorităților locale pentru afirmarea valorilor culturii. Dezbaterile care au urmat au scos în evidență preocupările celor implicați în actul de cultură și dificultățile pe care le întâlnesc, au propus soluții și au încercat să determine elementele ce pot spori interesul mass-media publice și comerciale pentru evenimentul cultural.

Cu acest prilej a avut loc și lansarea primului

MOZAICUL

număr din noua serie a revistei "Mozaicul", revistă culturală care se dorește continuatoarea publicației omonime fondată la Craiova în anul 1838 de pictorul și profesorul Constantin Lecca.

În ziua următoare, la invitația Inspectoratului pentru Cultură al județului Vâlcea, a avut loc la Mănăstirea Govora lansarea volumului *Gravura râmniceană* dedicat de cercetătoarea Aurelia Florescu tipariturilor ieșite în secolul XVIII, în parte, chiar din tipărița aceleiași mănăstiri.

Cred că este obligatoriu să menționez, în final, remarcabila eficiență a organizatorilor coordonați de consilierul șef pentru cultură al județului Dolj, profesorul și publicistul Nicolae Marinescu, secundat în a doua zi de omologul său vâlcean, doamna Sanda Constantinescu. Efortul lor a izbutit să adune și să pună în legătură nemijlocită numeroase personalități reprezentative din lumea literelor și a spectacolului, editori și publiciști, realizatori de radio și televiziune, muzicieni, plasticieni și arhitecți, într-un cuvânt oamenii care produc și răspund valorilor autentice ale culturii. (Mihai Pascu)

Radio România Cultural

Dintre emisiunile Redacției Literatură, Arte, Știință vă invităm să ascultați:

Miercuri 21 octombrie, pe Canalul România Cultural (C.R.C.), la ora 12,30 - *Presa culturală încotro?* "România literară", 30 de ani de existență. Reportaj-anchetă de Eugen Lucan.

Joi 22 octombrie, pe C.R.C., la ora 9,50 - *Poezie românească*. Teohar Mihadaș, versuri în interpretarea actorului George Ivașcu. Redactor: Ioana Diaconescu.

Vineri 23 octombrie, pe C.R.C., la ora 9,50 - *Poezie românească*. Florența Albu. Versuri în lectură autoare.

La 12,30, pe C.R.C. - *Arte frumoase*. Exemplaritatea marilor naivi: Vameșul Rousseau. Creator naiv din Țara Făgărașului: Nicolae Suciu. Colaborează Alina Cambir și Raluca Olga Dumitru. Redactor: Aurelia Mocanu.

Sâmbătă 24 octombrie, pe C.R.C., la ora 9,50 - *Poezie românească*. Tudor Arghezi. Versuri în interpretarea actriței Simona Bondoc.

La 11,30, pe C.R.C. - *Cultură și civilizație*. Umanism și Renaștere în vremea lui Lorenzo Magnificul. Teme, artiști și curente ale Florenței secolelor XV-XVI. Redactor: Costin Nastac.

La 23,50, pe C.R.C. - *Poezie universală*. Gabriele d'Annunzio. Traducere, lectură și prezentare: Ștefan Aug. Doinaș. Redactor: Dan Verona.

Duminică 25 octombrie, pe C.R.C., la ora

12,30 - *Cafenea literar-artistică*. Căutarea identității la Vladimir Nabokov - "Profesorul Pnin". Invitați: Andreea Deciu și Cristian Dumitrescu. Redactor: Mihaela Ioan.

La 17,15, pe C.R.C., - *Revista literară radio*. Din sumar: Cronica literară de Cornel Regman la volumul "Gheara literei" de George Vulturescu; "Evocări" semnate de Ovidiu Papadima; Poezii inedite de Rodica Draghinescu și Denisa Comănescu. Redactor: Georgeta Drăghici.

Luni 26 octombrie, pe C.R.C., la ora 9,50 - *Retrospectiva emisiunii "Poezie românească"*. Astăzi, versuri de Nichita Stănescu în interpretarea actorului Gheorghe Cozorici. Înregistrare din fonoteca de aur.

La 21,30, pe C.R.C., - *Diaspora literară*. Ion Negoieșcu la "Ora oglinzilor". Memorialistica și paginile de jurnal... Colaborează prof. univ. Ion Vlad. Redactor: Ileana Corbea.

Marti 27 octombrie, pe C.R.C., la ora 12,30 - *Sfârșit de veac și de mileniu*. Literatura exilului. Semnificații ale "recuperării". Participă Mircea Martin și Costache Olăreanu. Redactor: Dorin Orzan.

La ora 21,00, pe C.R.C., - *Înregistrări din Fonoteca de aur*. La aniversare. 70 de ani de Radio. Evocări, amintiri ale scriitorilor T. Arghezi, Perpessiciu, G. C. Nicolescu, Cezar Petrescu, T. Teodorescu-Braștescu. Redactor: Gabriela Nani Nicolescu.

Povestea capodoperelor

Opera națională continuă și în această stagiune spectacolele *Povestea capodoperelor* concepute și prezentate de muzicologul Viorel Cosma, spectacole premergătoare premierei. Duminică 11 oct. s-a desfășurat *Povestea: Cavaleria Rusticană* de P. Mascagiu și *Paiate* de R. Leoncavallo. Au participat: George Teodorescu regizorul spectacolului *Cavaleria rusticană* din 1948 și foști interpreți din diverse distribuții: Maria Slatinăru și David Ohanezan iar Nicolae Herlea ca fost interpret, în două roluri, al operei *Paiate*. Au cântat arii din cele două opere: Maria Colpos, Gabriel Năstase, Sever Barnea și Iordache Bazalic acompaniați la pian de Luminița Berariu. Regia a aparținut lui Nicolae Ciubuc. Cu acest prilej s-a lansat volumul *Dirijorul Egizio Massini* semnat de Viorel Cosma, apărut la editura Genez. Au vorbit muzicologii Smaranda Oțeanu-Bunea, director artistic al Operei Naționale, Luminița Constantinescu, Grigore Constantinescu și regizorul Bob Massini fiul lui Egizio Massini.

Centenar G.M. Zamfirescu

Muzeul Literaturii Române a dedicat prima Rotondă 13 din această toamnă (13 octombrie) centenarului nașterii scriitorului George Mihail Zamfirescu. În prezența fiicelor scriitorului, Gabriela și Raluca Zamfirescu, istoricul literar Claudia Dimiu a fost moderatorul manifestării la care au evocat personalitatea lui George Mihail Zamfirescu

criticul și istoricul literar Valeriu Râpeanu, profesorul univ. dr. doc. Ion Zamfirescu și regizorul Ion Cojar, directorul Teatrului Național. A urmat spectacolul-lectură cu piesa *Onomastica* interpretat de studenții Universității de Teatrul și Film, Irina Pitulice, Razvana-Manuela Nița și Radu Solcanu în regia Dăriei Dimiu.

A treia posibilitate

**Consult toți filosofi,
Pe Platon și Socrate,
Să știu dacă pantofii
Sunt semn c-ai existat.
Consult toți filosofi.**

TOATE defectele Otiliei, pentru Călinescu defectele femeii în genere, se transformă în farmec pur în romanul Enigma Otiliei: e dezordonată copilărește, e băiețoasă fermecător, neglijentă și zăpăcită cu gingașie, talentată atât cât trebuie (nu excesiv, ca să nu devină „virilă”). Limba ascuțită a Aglaiei îi dă o caracterizare corectă: „temperament, îndrăzneală”. N-are pudicități desuete și nici prejudecăți: se dezbracă în jupon în fața lui Felix, deși îl cunoscuse cu o zi înainte (aveau un vag trecut comun, în copilărie). Totuși scena în care Otilia își scoate rochia de casă spre a o încerca pe cea de tul, în camera ei, în fața oglinzii din ochii lui Felix, nu are nimic erotic. Mult mai încărcată emoțional, mult mai „impudică” este Adela fără o mânășă decât Otilia fără rochie. „Dacă Dumnezeu mi-ar fi dat libertatea să-mi fac femeia cum vream eu, aș fi făcut-o ca pe domnișoara Otilia”, spune Pascalopol. Autorul are această libertate și o folosește din plin. Deja fizicul fetei are eterogenitatea și culorile idealului: Otilia are ochi foarte albaștri, fața măslinie (pentru contrast) și părul blond, bogat și lung, plin de bucle. (Din cauza filmului s-a impus imaginea Otiliei cu părul negru și tenul alb, iar a lui Pascalopol subțire, smead, deși Pascalopol cel din carte e corpulent, aproape gras, „carnos la față și rumen”). Tînăra are trup subțire, înalt, „cu oase delicate, de ogar”, silueta de „un stil perfect” și se mișcă iute și liber. E orfană și are „sensibilitatea generoasă a celor care au trecut frumos prin umilințe.”

Romanul Otiliei este ieșit din comun și din standard: deși e iubită, ce-i drept, discret, reținut, de doi bărbați, ea nu are povestea ei de dragoste. Călinescu preia tot ce se poate din clișeele romanului de succes din secolul trecut, dar nu principalul: amorul dintre un el și o ea pe care cititorul îi recunoaște de la prima lor apariție, sfârșit îndeobște cu previzibilă căsătorie. Felix nu e decât un înlocuitor de erou, iar Pascalopol, deși se va căsători cu Otilia, nu e nici el alesul. Să urmărim doar convenția literară și nu anecdotică, să urmărim relația dintre principalul personaj feminin, Otilia, și principalele personaje masculine, Felix și Pascalopol. Eroii masculini sînt de tipul celor din secolul XIX, tînărul care își face intrarea în lume, dorind s-o cucerească, precum Lucien de Rubempré și protectorul, bărbat bogat și generos. Numai că vîrstele celor doi, 18, respectiv 50 de ani nu sînt compatibile, literar vorbind, cu vîrsta eroinei. Felix e cu puțin prea tînăr, cîtiva ani mai tînăr decât Otilia, neformat și nesigur, Pascalopol e o idee prea bătrîn. Ei se simt unul pe altul periculoși și rivali și se privesc cu ochi critic, mai ales înărilor, care nu-l menajează deloc pe Pascalopol. (Autorul însuși avea la data publicării romanului 39 de ani, așadar era la o distanță confortabilă de ambele margini). Otilia, în schimb, a depășit vîrsta zburătorilor și, la cei 18 ani cîți pare să aibă, cu trei-patru mai mult în realitate, e protagonistă en titre. Încă puțin și va pierde rolurile principale: „Cît crezi tu că mai am de trăit în înțelesul adevărului al cuvîntului? Cinci, șase ani! Pe urmă am să capăt cearcăne la ochi, sbîrcituri pe

obraz, o să devin agitată ca Aurica (aceasta avea 30 de ani n.m.), imposibilă. Cînd ai venit tu eram o fetiță și acum, după atît de scurt timp (3 ani, n.m.) sînt bătrînă. (...) Voi la 21 de ani sînteți copii și la 30 de ani abia vă însurați. Cînd voi avea treizeci de ani înșă, pentru mine a început declinul”. Că se poate trăi „în înțelesul adevărat al cuvîntului” și după 30 de ani e imposibil de imaginat pentru Otilia. Tot ce spune e valabil, cu o precizare: numai în cărți, mai precis în cărțile secolului trecut. Tot ce spune este valabil pentru eroina principală.

**Eu voi intra în rai
Sburînd printre profani
Prin tine care ai
Doar douăzeci de ani.**

SE SIMTE părerea criticului, care știe că o femeie de peste treizeci de ani într-un roman de tip „Enigma-ei” nu e posibil. În romanul lui Balzac *La femme de trente ans* (1831) lucrul e evident: declinul frumoasei Julie începe la această limită. Literatura pe care o copiază ludic Călinescu e mult mai selectivă decât viața. Pentru o dragoste Otilia-Felix (deci un cuplu cu femeia mai în vîrstă) sau Otilia-Pascalopol (deci bărbatul cu aproape trei decenii mai bătrîn) ar fi fost nevoie de alt tip de roman, cel mai probabil psihologic, disecînd complicațiile sufletești pentru fiecare personaj, dar, cum se știe, Călinescu nu socotea literatura română pregătită pentru psihologie. Situația eroinei principale este radical schimbată în literatura contemporană. Contraexemplul extrem e romanul *La drum cu matusa mea* (Travels with my Aunt), de Graham Greene, din 1969 (traducerea românească aparține lui Petre Solomon). Eroina are 75 de ani, ceea ce n-o împiedică să se joace serios de-a contrabanda, să înșele vameșii, poliția, să facă dragoste (cu un negru), să-și părăsească iubitul nou pentru o dragoste mai veche, să se distreze, să fie în permanentă mișcare, să debordeze de viață. Autorul mărturisește că: „La drum cu matusa mea e singura carte pe care am scris-o ca să mă amuz”. Augusta, suspectă domnișoară și suspectă matusă, niciodată acră, niciodată supusă regulii, niciodată stupidă e fără îndoială unul din cele mai cuceritoare personaje feminine - protagoniste. Contrariază, surprinde și învinge bineînțelatele convenții romanești care au creat bineînțelatele prejudecăți de receptare.

**Din mine trupul tău nu se
va face rodnic,
Puțin te strîng în brațe,
mai mult te văd în vis,
Nu-ți voi fi mire sacru, ci
pururi
un logodnic,
Să merg cu tine-alături
îmi este interzis.**

UȘOARĂ și grațioasă ca un fulg, coborînd și urcînd în fugă scările, cu pași de pisică, tînăra în reacții întrucît cu trup tînăr, fredonîndu-și bucuria de viață, personajul Otilia nu are cum să trăiască mai mult de 30 de ani. Cînd o vede în poză în chip de femeie căsătorită, Felix n-o recunoaște: ea a devenit alt tip de person-

**DE LA
DOAMNA B.
LA DOAMNA T.**

de
**Ioana
Pârvulescu**

aj, unul secundar și neinteresant. Nevasta-Otilie nu există. Dacă romanul ar fi continuat, Felix, intrat în altă vîrstă artistică, intervalul 20-45 de ani, putea fi cel care cucerește inima eroinei principale, dar aceasta n-avea cum să mai fie Otilia. Ea e construită în așa fel încît imaginația cititorului nu trebuie să și-o reprezinte după 30 de ani, ca mamă așezată, îngrijorată că unul din copii a făcut scarlatină sau guturai. Fata confecționată din clișee literare (orfana drăguță, iubită de cei buni și invidiată de cei răi) reacționează, estetic și narativ, corect față de cei doi: nu se îndrăgostește de nici unul dintre ei. Deși se mărită cu Pascalopol, faptul e neesențial, ea rămîne „logodnică de-a pururi”. Literatura avînd reguli stricte pe fiecare din parcelele ei, unui personaj-protagonist de tipul tinerei i-ar fi trebuit un personaj-partener de 30-35 de ani. Or, în preajma ei e un tînăr timid și un bărbat grav, corect și previzibil. Otilie reală putea fi iubită unuia ori a altuia. Otilia literară nu putea decât eșua în timida încercare de a călca o convenție implacabilă în gruparea persoanelor. Călinescu a fost crud cu personajul său: i-a pus alături doi bărbați care o iubesc, dar nici un partener. Otilia e unul dintre cele mai singure personaje din proza românească.

**Din miile de timbre ce
sună-n univers
Îndată-ți recunosc precipitatul
mers.**

ISE OFERĂ, în schimb, drept compensație, toate contrastele compoziționale imaginabile, care să-i pună în evidență calitățile. Decorul: o casă mare și întunecoasă, cu mobilă greoaie, cu o atmosferă bătrînicioasă, unde tineretea strălucește ca o jerbă și e armonioasă ca o melodie; un conac cu spații întinse, unde vitalitatea ei își află loc: cai de calărie, stoguri de fîn, copaci de care-și poate agăța un leagăn, ca grațioasa femeie din tabloul lui Fragonard. Costumele: rochii pastelate, mînuși, pălării, jupoane, accesorii care vin bine aerului ei băiețesc. Actorii: celelalte personaje feminine de pe afiș nu sînt decât Aglaia, o „babă absolută”, (cum spune Weissmann, adept declarat al lui Weininger), Aurica, o fată bătrîna-găinușă, Olimpia, o nevastă-găină, apoi o slujnică posacă și urîțită de un ochi cu albeață. Ce rivală să aibă Otilia cea cu ochi albaștri? Singura variantă feminină acceptabilă e Georgeta, întreținută de lux, personaj în care Călinescu pune tot ce-i lipsește Otiliei, contrazicînd clișeul femeii ușoare. E semnificativ că Georgeta va deveni soția lui Stanică: nu pentru că s-ar potrivi în vreun fel, ci pentru că arivistul își găsește soția cea mai „folositoare”. Otilia l-ar fi încurcat, cu multele ei capricii, pe Georgeta o va putea folosi. Otilia luminează romanul care îi atribuie, prin titlu, o enigmă. Dar duce cu ea enigma ca pe o tinichea, mai ales ca să respecte regula și să atragă cititorii.

**„Mă iubești?” pe Til
întrebai, strîngînd-o în brațe,
Părul pe-obraz revărsîndu-mi
rîzînd zise: nu.**

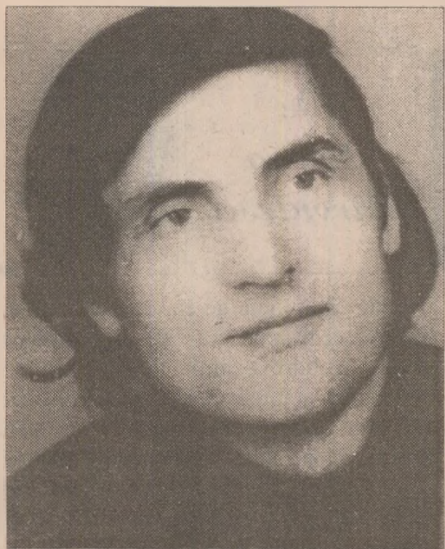
DACĂ Otilia are totuși o enigmă, aceasta nu se află în romanul în care toate persona-

jele sînt dominate de ea, obsedate de ea. Enigma ei trebuie să se afle în alt roman, unde un bărbat mult mai puternic o atrage și o stăpînește. De pildă în *Portretul unei doamne* de Henry James (The Portrait of a Lady, 1881); aici, o altă posibilă Otilie, Isabelle Archer, orfană și ea, iubită de tînărul Goodwood, un Felix american, și de bunul Lord Warburton, un Pascalopol englez, se va îndrăgosti de cinicul Osmond, distrugîndu-și deopotrivă enigma și viața. Otilia lui Călinescu nu ajunge pînă acolo, ca și cum autorul, gelos, nu i-ar îngădui personajului favorit această libertate. În fond, cititorul nu va afla niciodată pe cine iubește Otilia, va ști numai pe cine nu iubește. Ea dă impresia că „știe multe”, de unde două dezavantaje: „intimida pe bărbat, iritînd pe femeie care în genere dușmănesc pe orice femeie independentă față de bărbat”. Colegii de la Conservator o socotesc frumoasă și mîndră. Pascalopol e un protector pentru care fata simte o enormă recunoștință și ar fi fericită să afle că-i e tată. Felix e un copil, orfan și el, pe care ea vrea să-l ajute, din solidaritate, purtîndu-se față de el „cu stilul unei infirmiere frumoase care face ochi dulci unui rînit mustăcios, pe masa de operație”.

Scena în care Otilia, se duce noaptea în camera lui Felix, desculță, „în cămașa ei lungă de noapte”, provocîndu-i „sentimentul unui lucru neașteptat” (pe care el îl aștepta totuși de mult) dă cheia personajului Otilia. Deși așteptările lui Felix, care le întăresc poate pe cele ale cititorilor vor fi înșelate, deși scena a fost explicată în diferite feluri de critică, Otilia nu mai poate fi de-aici încolo plasată decât într-o singură categorie. Nu e mamă, nu e curtezană: Otilia reprezintă a treia posibilitate. Distincția, remarcabilă, o va face clovnul lui Heinrich Böll (*Opiniile unui clovn / Ansichten eines Clowns*, 1963). Acesta împarte femeile în trei categorii, primele două fiind aproape aceleași ca la Weininger, curtezana și mama (la Böll curtezana și nevasta). A treia categorie este a femeilor generoase, milostive, care se îndură, (barmherzig). În filme, remarcă clovnul, nu se prezintă decât celelalte două categorii de femei, die Huren (prostituatale) și die Ehefrauen (soțiile). Prejudecățile de creație/receptare sînt atît de mari încît o femeie care nu face dragoste cu un bărbat nici din interes, (sau pentru bani), și nici din iubire pătimașă, ci numai pentru că e înțelegătoare și miloasă față de firea, față de ființa bărbatilor, ar fi atît de străină de imaginile-tip încît ar fi arsă pe rug, ca vrăjitoare. O asemenea vrăjitoare este Otilia. George Călinescu are meritul de a fi primul scriitor român care o descoperă.

„Ich denke mir, daß dort eine barmherzige Frau als Hexe verbrannt würde, eine Frau, die es nicht für Geld und nicht aus Leidenschaft für den Mann tut, nur aus Barmherzigkeit mit der männlicher Natur“ (Heinrich Böll, *Ansichten eines Clowns*, Kiepenheuer & Witsch, Köln - Berlin, 1963, p. 119).

Versurile fac parte din ciclul *Statornicie*, dedicat de G. Călinescu unei Otilia-Tily-Til. Subtitlurile sînt, în ordine, din poeziile: *Consult toți filosofi, Piatra filosofală, Interdicție, Pașii, Nu*

Luca ONUL

Elogiul metaforei sau despre furia greierilor

Proiect de pasăre

Precum un bulb al Mortii ce m-adoră
Pasărea pe care v-o descriu
Închipuie cu zborul ei, vai mie,
Sîrme ghimpate-n trupul meu firziu.

Mi-e frică iar să nu zăresc zăpada
Roșindu-se de cîte mi s-au spus,
Cînd grindina cuvintelor ținti-va
Un cap ce nu-i încoronat de-ajuns.

De ce doar în felii de-evenimente
Aud de macii sinuciși în lan
Și despre plasma cerului albastră
ce-mi curge nu-n iriși, ci în timpan.

De ce-mi înspică degetele mîinii
De-află sufocare și dispreț,
Cînd ochii mi-s ca pietrele de moară
Ce macină un grîu salvat de-ngheț.

Precum un bulb al Mortii ce m-adoră
O pasăre-mpușcată din înalt
Închipuie-n căderea ei, vai mie,
Un Rai arzînd în ladul Celălalt!

Vîndut erorii

Mereu de frumusețe ros
Vrea trupu-mi iar a înflori,
Beat de triumf, din ceată scos,
Vîndut erorii de a fi...

Neasemuit a fost să fie
Dorinta mea de-a nu orbi
De-află alb în Poezie
De-află stele-n plină zi...

De roua care viu mă frige
Sorbit aș vrea să fiu, să fii,
Contemplan focul ce mă ninge
Din plasma cărui pot fișni...

Un Timp mereu remodelînd
Văzduhul prefăcut fișii,
Prin alte lumi agonizînd
Pe care singur nu le știu...

Contemplan focul ce mă ninge
Din plasma cărui pot fișni...

Romantă veselă

Si era o toamnă lungă,
Vai, ce toamnă mai era;
Stele se coceau în dungă
Șiroind din stea în stea.

Si era o toamnă tristă,
Vai, ce toamnă inventam;
Purtam îngerii în batistă
Și cu ei spre cer curgeam.

Si era o toamnă mare
Fără pușcă și gonaci;
Trenuri dinspre Ilva Mare
Deraiau de-află maci.

Si era o toamnă mică,
Merita să i te-nchini;

Trenuri înspre Ilva Mică
Deraiau de-află crini.

Si era o toamnă-n care
Cînd eram mai derbedeu
Turnam cerul în pahare
Bînd la cot cu Dumnezeu.

Pendul

Robit de-a sîngelui ari pe
Renegi un trup fără-ncetare
Pe care-l porți în oarbe clipe
Și-l naști ferit de mutilare.

Închizi mereu și redeschizi
Cu mult nesaț și nepăsare
Oceanul astrilor lichizi –
Sfînt crug al lumilor primare.

Prin pulberi roșii pînă unde
E totul zbor sau amînare
Cînd păsări albe cad în unde
Spre munți de perle orbitoare.

De pretutindenii sau niciunde
O sete grea, șovăitoare,
De ne-nțelesuri se pătrunde
Precum un cer prelins în mare.

Cînd trupul Tău îl simt oriunde
PENDUL în veșnică mișcare!...

Psalm de toamnă

Doamne, dacă-o fi să fie
Rupe-mi carnea de pe trunchi,
Ca să stau în fața Toamnei
Toată viața în genunchi.

Doamne, dacă-o fi să fie
Taie-mi limbii rădăcina
Ca să pot să stau de vorbă
Doar cu Toamna și Lumina.

Doamne, dacă-o fi să fie
Toarnă-mi în priviri otravă
Șă mă poarte zilnic Toamna
În sicrie de otavă.

Doamne, dacă-o fi să fie
Mîntuie-mă de-un dezastru
Ca să nu-mi răpească Toamna
Din priviri întreg albastrul.

Aur mitic

O, ce rupere de ore,
Nuferi aruncați pe prund;
Roșii sînt și sînt sonore
Sălciile din afund.

Cetina mi-i așternutul
Lîngă smeura ce nu-i;
Scrum al nopții e sărutul
Lîngă stelele-amărui.

Printr-o vale, vai, adîncă
Cum aș vrea să mai rămîn,
Cînd lumina ne mănîncă
Toate glaonțele din sîn.

Printre frunze-mi duc oftatul,
Trecătoare-i între noi;
Cînd e transparent vînatul
Ce ne-nghite el pe noi.

O, cum soarele împarte
Aur mitic în răsărit,
Cînd la propria mea Moarte
Lumea crede că-i Ospăț!

Cu schimbul

Voi scrie, voi scrie, voi scrie,
Cu-o pană de înger firzie,
De harfa de ierburi înaltă
Vibrînd sub a crinilor daltă,
Cînd beat de află lumină
Adîncă, nteleaptă, senină,

Amestec de ierburi în floare
În lină și dulce surpare,
Aștept să-mi apară și mie
O șansă firzie, firzie,
Sau poate o șansă aparte
Pîndind somnolent dinspre Moarte,

Cînd astăzi Coroana și Nimbul
Le Poartă Poetii cu schimbul!

Între Viață și Moarte

Sus, sus de tot
Se pîrguie stelele;
Prin iarba de-un cot
Dăntuie iecele.

Îngropate în mierea
Luminii țî-s mîinile,
Cînd curge tăcerea
Spre cer cu fîntînile.

Întîmplă-se-odată
Toate-nîmplările
În ochi-ți de fată
Adînci precum mările.

Aștrii pe cer
Descojiți ca și nucile
Cenușii mă cer
Cum mormintele, crucile.

Trifoiului teafăr
Auru-i suspinele;
C-un ciob de luceafăr
Deschisu-mi-am vinele.

De foarte departe
Șomnambule, cuvintele,
Între Viață și Moarte
Răstignescu-mă, sfintele!

Sînge sub lupă

Sîngele meu sub lupă
Mărturisind seminte,
Lumina grea din cupă
Amirosind sentințe,

CERȘETORUL DE CAFEA

de Emil
Brumaru

O, voi, citate, greieri dragi (II)

Conversație în înalta societate
(George Meredith): "– Tentăția firească este să disprețuiești pe cel pe care-l tunzi. – Eu susțin contrariul. Să-ți fie milă de el, mai ales cînd behăie."

Lucruri urîte la vedere (Sei Sagon): "Se zice că o femeie frumoasă e și mai atrăgătoare cînd se trezește din somn, într-o după-masă de vară. Dar o slută va avea fața buhăită de somn și lucioasă, cu trăsăturile răvășite. Cînd dorm două slute alături și se privesc una pe alta, abia trezite, apoi li se face lehamite de viață."

Putină heraldică (Miguel de Cervantes Saavedra): "...nîcîcînd biruitul Timonel de Carcajona, principe al Noii Vscaya, care vine acoperit de arme împărțite în sferturi albastre, verzi, albe și violete, are pe scut o pisică de aur, pe un cîmp roșcat ca blana leilor, și o deviză care sună: «Miau», ceea ce este începutul doamnei sale, neasemuita, pe cît se zise, Miaulina... Celălalt e puternicul duce de Nerbria, Espartafilardo al Codrului, care are ca emblemă, pe scut, un sparanghel, cu o deviză în limba spaniolă care sună: «Urmează-mi soarta»."

Două metode de-a-ți încălța corect ciorapii (Tellemant des Réaux): 1) "... în iarna aceea avea atît de mulți ciorapi, aproape toți negri, încît, ca să nu încălze într-un picior mai mulți decît în celălalt, pe măsură ce încălța un ciorap arunca un ban într-o strachină. 2) Racan îl sfătui să coasă cu mătase colorată o literă de fiecare pereche de ciorapi și să-i încălze în ordine alfabetică."

Și ochiul care vede
În urmă mușetelul,
Cuțitul care crede
Că-mboboci-va mielul,

Și mielul care moare
Cu nările la pîndă
De-o moarte-nfloritoare
Și transparent de blîndă.

Sceptru de rouă

O, erai tristă și frumoasă
Și cobre-n trup plimbai năînge,
Cînd prin alcooluri de mătăsă
Un prinț ți se-nchina în sînge.

Și se părea că tu înjunghii
O apă cu stiletul lunii
Și ferigi îți creșteau din unghii,
Cum unora le cresc petunii.

Și se părea că ești regina
C-un sceptru viu de rouă-n mîini
Și care poartă-ntreagă vina
Pentru copiii-ajunși bătrîni.

O, erai tristă și frumoasă
Și cerbi în trup plimbai curați
Și îți cădea pe trup mătăsă
Cum cad molizii în bărbați.

CRONICA EDIȚILOR

de
Z. Ornea

Paul Celan și Bucovina natală

UN FAPT incontestabil, deși sint destui, chiar avizați, care nu-l iau suficient în considerare, că și în România Mare de după 1918 trăia, ca o realitate incontestabilă, fenomenul Europei Centrale. Desigur, nu în Vechiul Regat ci, puternic, în unele dintre provinciile românești reintrate în trupul țării. Ardealul tot (și, din spațiul lui, cu deosebire Banatul) și Bucovina de Nord: adică provincii care, până în 1918, făceau parte din imperiul habsburgic. Se păstrase, aici, un aer specific pluriethnic, plurilingvistic, moravuri anume, o tradiție culturală și urbanistică, mentalitate (mai ales, de toleranță și elevată conviețuire, care confereau acelor teritorii (și populații) un aer caracteristic, care era recunoscut chiar cu ochiul liber. Se scriu și azi studii despre acest fenomen central european dinaintea de 1918, care s-a păstrat multă vreme atât de puternic încât dăinuie și în zilele noastre. Un grup remarcabil de exegeți timișoreni, coordonați de bunul nostru coleg dl Cornel Ungureanu, studiază și azi fenomenul, publicând o primă carte de exegeze temeinice. Și cum fenomenul e peste tot, în spațiul fost imperial habsburgic, studiat, se poate vorbi, fără îndoială, de o reală recrudescență a interesului pentru temă. Dl Andrei Corbea studiază fenomenul bucovinean de peste două decenii. Și în Bucovina din perioada ei imperială (cum se știe Bucovina a fost răpită de Imperiul austriac în 1775, ruptă fiind rapace din trupul Moldovei) și după 1918, în toată etapa interbelică. Și o face cu stăruință tenace și cu rezultate remarcabile. Realitatea identității central-europene în Bucovina (provincie de margine) a fost puternică și fertilă în consecințe. Austriei au modificat repede, prin imigrări, harta demografică a provinciei. În 1910 ucrainenii reprezentau 38,4% din populație, românii 34,4%, evreii 12% și germanii 9,3%. Pluriethnicitatea s-a menținut și în 1930 (la recensământul din acel an), mărindu-se însă sensibil procentul de români. Dintr-o populație totală de 853.009 locuitori, românii reprezentau 379.691 (44,5%) locuitori, ucrainenii 248.567 (29,1%) locuitori, evreii 92.492 (10,8%) locuitori iar germanii 75.533 (8,9%) locuitori. Dacă în 1910 românii erau stabiliți mai ales în mediul rural, orașele fiind dominate de celelalte etnii, cu deosebire germanii și evreii, în 1930 acest raport s-a modificat în favoarea românilor (33%), în timp ce evreii repre-

zentau 30% din populația orășenească, germanii 14,7% iar ucrainenii 13,9% (Am preluat aceste cifre din cartea dnei Irina Livezeanu, *Cultură și naționalism în România Mare 1918-1930*). Cum se vede, pluriethnicismul se menține puternic în ceea ce înainte se numise „cel mai multinațional ținut al coroanei”. Dar dacă în secolul al XIX-lea germanii și evreii, în comuniune, dominau peisajul urban, birocratic și cultural, acum, după 1918, românii capătă prevalență, chiar dacă sub raport cultural și economic (nu însă, firește, și în administrație) evreii și germanii își păstrau vechile prerogative. Cu toată politica masivă de românizare a provinciei, inclusiv și sub raport cultural (mai ales învățământ, după legea lui Const. Angelescu din 1922), multe trăsături central europene se păstrează, iscând controverse, inimizități și cam orchestrate tensiuni naționale. Acestea din urmă duc la știrbirea (n-aș spune tocirea) dimensiunii central europene care presupune, cumva obligatoriu, toleranța multinațională. Oricum, nu mai poate fi vorba de aceea atmosferă surprinsă, în octombrie 1875, de Karl Emil Franzos (într-un eseu publicat în cotidianul vienez *Neue Freie Presse*) care vedea în Cernăuți, la un veac de la răpirea Bucovinei, capitala Kronlandului „oază germanofonă în estul monarhiei habsburgice”. Eminescu, bun cunosător al Cernăuțiului, a replicat dur, în *Curierul de Iași*, acelui Karl Emil Franzos și, mai înainte, în general, s-a referit la chestiune într-o prelecțiune a Junimei, devenită celebră *Influența austriacă asupra românilor din Principate*, devenită studiu în *Convorbiri literare*. Studiul dlui Andrei Corbea din cartea pe care o comentez, *Karl Emil Franzos și Mihai Eminescu. Lecția unei polemici „la distanță”* e plin de înțelesuri, relevând, pentru prima oară, sursa (din care se citează copios) cu care a polemizat, inversunat ca totdeauna, marele poet. Și e bine că dl Andrei Corbea reface procesul sporirii, în Bucovina, a populației germane, prin aducerea de nemți din Banat, Boemia, Germania de sud-vest, creându-se chiar și colonii rurale. Treptat, aici, în Bucovina (mai ales în Cernăuți), se creează condițiile ideale pentru „homo austriacus”, mai bine chiar decît la Praga, Lemberg sau Viena. Exegeții și scriitorii vorbeau în mod curent de un „bucovinism”, ca o antantă locală a etniilor, deși tensiunile naționale nu lipseau deloc.

Momentul 1918, prin pierderea me-

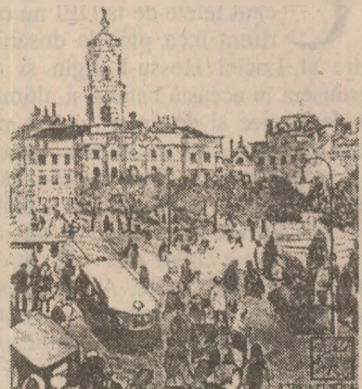
tropolei pentru producțiile simbolice germane, modifică peisajul, inclusiv cel cultural. Aceasta nu înseamnă că nu se continuă crearea, aici, în Cernăuți, a unei literaturi regionale germanofone, cu citeva reviste (una fiind *Der Nerv*) în care majoritatea scriitorilor (indeosebi poeți) sint evrei de expresie germană. Lucrurile se complică însă și, spre anii treizeci, germanii etnici devin național socialiști, eliminându-i forțat, pe scriitorii evrei. Dar plutonul de poeți evrei de expresie germană (Rose Ausländer, Itzik Manger, Moses Rosenkranz, Alfred Margul Sperber, Victor Wittern, Alfred Kittner, David Goldfeld) continuă să scrie, căutînd disperați mijloace de publicare. În acest mediu cultural și în această atmosferă dominată, acum, de tensiuni naționaliste apăsate, s-a născut, la Cernăuți, în 1920, Paul Antschel, cel ce va deveni apoi, sub pseudonimul Paul Celan, cel mai important poet modern de limbă germană al acestui secol. Licean, îi scria matusii sale că „despre antisemitismul din școala noastră aș putea scrie o carte de 300 de pagini”. Înainte de a deveni poet, a cunoscut tragedia grupului liric antecesor de marginalizați care nu mai au unde să-și publice creația. A doua generație de lirici, printre care și Paul Celan, își însușește poetica lui Sperber, după care poemul se confundă cu „trezirea față de care muțenia însăși devine asurzitoare”. Apoi, istoria se va desfășura implacabil. În iunie 1940, Bucovina de nord e ocupată de sovietici, care exilează în Siberia, burghezia evreiască și germană, după care, în iunie 1941, armata română, împreună cu cea germană, recuceresc Bucovina. Începe holocaustul, cu ghetozarea (la Cernăuți a funcționat un ghetou pentru evrei) și, apoi, evacuarea în Transnistria a populației evreiești. Unii dintre acești poeți își găsesc moartea iar Celan, și el trimis în Transnistria, supraviețuiește miraculos, pierzîndu-și familia. Diaspora liricii de expresie germană bucovineană (de fapt, cernăuțeană) devine un fapt definitiv. Celan ajunge, după război, la București, Sperber fiind instalat aici dinaintea războiului, ajutat fiind de scriitorii români să nu mai fie trimis în Transnistria (a fost eliberat din trenul care aștepta, în gară, exodul). Aici, în București, plurilingvul Celan a compus poeme în românește (cum reiese și din cartea regretatului Petre Solomon), a tradus în românește din literatura rusă (Lermontov, Esenin), a lucrat, ca redactor, la Editura Cartea Rusă și, din iulie 1948, pleacă în străinătate, stabilindu-se nu cum ar fi fost de înțeles în spațiu germanic, ci în Franța, la Paris. Dar n-a scris deloc în limba franceză ci, constant, în limba germană. Se eliberase de complexul, pe care alții l-au trăit din plin, că scrie și gîndește în limba ucigașilor săi? Dar, fapt semnificativ, Celan îi scria lui Sperber din Paris că nu se poate adapta mediului occidental, vorbindu-i de o „fixație carpatină”. Poemele sale apar în cele mai prestigioase reviste germane și în ediții germane, fiind repede recunoscut (inclusiv de către Heidegger) drept cel mai important poet modern german.

EXISTĂ în această remarcabilă carte a dlui Andrei Corbea citeva dense studii despre Celan (*Celan „Înainte de Celan”*, *„Alle Dichter sind Juden”*, *Paul Celan și limba română*, *„Meridianul” lui Paul Celan*) care se integrează bine pe fondul acelui spațiu bucovinean, atent investigat, care a fost și va deveni adevăratul meridian al poetului. Se scriu, azi, studii ample despre viața și poezia lui Paul Celan, s-au format exegeți specializați în ediții critice din opera sa. (Așteptata ediție critică n-a apărut încă.)

Andrei Corbea

Paul Celan și „meridianul” său

Repere vechi și noi pe un atlas central-european

Andrei Corbea, „Paul Celan și meridianul” său. Repere vechi și noi pe un atlas central-european. Editura Polirom, Iași, 1998

Se stăruie că în formația timpurie a poetului cernăuțean se regăsesc lecturi asimilate din Trakl, Mallarmé, Rilke, Ștefan George, ca și din stratul liricii suprarealiste (să adaug, aici, că, la București fiind, s-a apropiat de marele val suprarealist postbelic reprezentat de Gherasim Luca, Paul Păun, Gellu Naum, Virgil Teodorescu), dar și ermetizarea limbajului liric, care i-a devenit o caracteristică. Un cugetător de talia lui Adorno a văzut în Celan, ne reamintește dl Andrei Corbea, „a întruhipat într-o serie cuprinzîndu-i, printre alții, pe Hölderlin, Kafka, Valéry, Beckett, poetul predestinat să anunțe «sfîrșitul artei», ca și nostalgie a «amuțirii» limbajului corupt de Real”. Iar Celan afirmase în alocuțiunea rostită cu prilejul primirii premiului Büchner că își propune „a-l gîndi pe Mallarmé, consecvent pînă la capăt”. Interesant și revelator cu totul este, în cartea pe care o comentez, studiul *Celan „Înainte de Celan”*. Două ediții, din 1985 și 1989 adună textele celaniene, pînă acum cunoscute din perioada 1938-1948, adică perioada cernăuțeană, bucureșteană și vieneză. Nu lipsesc din aceste ediții textele scrise de poet în românește, inclusiv poemele în proză (ediția ultimă e bilingvă, dîndu-se, în consecință, și traducerea în germană a acestor poeme). Ultima editoare împarte textele în două categorii (autorizate și neautorizate), în această a doua secțiune fiind integrate majoritatea textelor românești celaniene, apărute, din 1970 încoace, în publicații românești. E o categorisire neînțeleaptă, dar agreată mult de văduva poetului care a interzis, ciudat, unei edituri pariziene, difuzarea traducerii franceze, gata imprimată, a cărții lui Petre Solomon despre Celan, în care se găsesc, cum se știe, și citeva emoționante scrisori. Iar germanistul român George Guțu a publicat, descoperindu-le, 12 inedite Celan, prezentînd această perioadă din viața și creația poetului într-o teză de doctorat susținută la Leipzig. Deocamdată, editorii lui Celan (încurajați de decizia văduvei sale) ignoră cu superbie regretabilă perioada bucureșteană a operei lui Celan. (Să se datoreze decizia văduvei lui Celan mărturisirii poetului într-o scrisoare către Sperber de „mon vieux coeur de communiste”? Asta, deși Celan se considera descendent al celui eșantion de poeți germano-evreiesc din Bucovina. De unde și opinia că „Alle Dichter sind Juden” sau cum spune într-un poem, ale cărui versuri le transcriu în traducerea dlui Andrei Corbea: „De-aș fi ca tine, de-ai fi ca mine/ n-am stat noi oare sub aceeași vijelie? / Noi sintem străini”. Oricum, în cele două întîlniri cu Heidegger (în cea din urmă filosoful l-a dus pe poet să-i viziteze cabana din munți, semn al înaltei aprecieri), Celan n-a izbutit să smulgă din partea marelui cugetător un semn al regretului pentru episodul său nazist, deși poetul îl aștepta înfrigurat, de vreme ce a notat, în 25 iulie 1967, în caietul de impresii de la Todtnauberg: „privind către steaua fîntinii, în inimă cu speranța unui cuvînt ce va veni”.

INSTITUTUL EUROPEAN

Petru Ursache

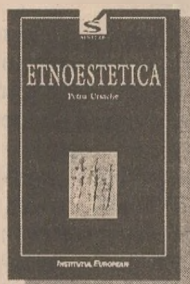
Etnoestetica

Volumul reia o mai veche preocupare a autorului de modernizare a cercetării în domeniul oralității, în consens cu știința contemporană și cu disciplinele conexe.

Din cuprins:

- Cadrele axiologice (etnosofia, etnomorala, etnoestetica, folclorul religios)
- Capodopera folclorică (capodopera divină, Miorița – o metafizică a morții, Meșterul Manole – revelația tragicului)
- Poetica folclorică (literaturizarea folclorului, moduri

Colecția SINTEZE

ISBN 973-586-130-5
292 pag

În pregătire: • Adrian Nicolescu, *Istoria civilizației britanice*
• Al. Zub, *Discurs istoric și tranziție*

Iași • Str. Cronicar Mustea nr. 17 • C.P.: 161 • cod 6600
Tel-fax: 032 / 230197 • tel 032 / 233800 • tel. difuzare 032 / 233731
e.mail: euroedit @ mail.dntis.ro • http: //www.nordest.ro/home.htm

CRONICA MELANCOLIEI

de Ileana
Malancioiu

C U CÎTEVA săptămîni în urmă, cînd fetele de la DEI nu coboriseră încă pînă la dosarul de cadre al Luciei Hossu-Longin și nu-și pierduseră în această bătălie și ultima urmă de farmec și de umor, *prima televiziune din lume care a transmis o revoluție în direct* ne anunța, într-o veselie, că hainele Ceauștilor vor fi vindute la licitație, iar vilele lor fac parte dintr-un circuit ce va fi făcut - *pe dolari grei* - de către miliardarii de peste hotare. Ascultînd știrea asta cu totul și cu totul neașteptată, fără să vreau, m-am gîndit că n-ar fi deloc exclus ca un astfel de circuit să înceapă cu vizitarea casei de la Scornicești și să sfîrșească în cimitirul Ghencea, la mormîntul *împușcatului*. Despre acesta la început n-a știut unde se afla decît Gelu Voican-Voiculescu, care părăsise locul său de vis (situat *între metafizică și clitoris*) și se sacrificase pentru marea victorie. Restul lumii a trebuit să se limiteze la imaginile cu farasa judiciară de la Tirgoviște și cu execuția fostului cuplu prezidențial în ziua Nașterii Domnului, prin care aveam să intrăm, efectiv, în istorie.

După cum ne amintim, cei ce organizează acum aceste noi *acțiuni de redresare*, după 1989 se fereau să scrie numele dictatorului cu literă mare, pentru ca nu cumva să înceapă cine știe cine să le umble puțin prin dosare. Cineva cu mai mult umor decît mine ar putea constata că tonul cu care au fost făcute aceste anunțuri ar reprezenta un semn al revenirii la normal. În ce mă privește, am convingerea că licitația și circuitul Ceaușescu nu reprezintă altceva decît falimentul general și total, care, înainte de toate, este unul de ordin moral. El are la bază faptul că *adevărata revoluție*, înfăptuită prin marea victorie a lui Emil Constantinescu, ca și *asa-zisa re-*

voluție, furată de Ion Iliescu are la bază Minciuna cu M mare și spaima de dosare care constituie (încă) un secret de stat, dar, în același timp, sînt și obiecte ce pot fi vindute conform legilor economiei de piață. După cum merge totul, eu nu m-aș mira dacă ar apărea pe micul ecran cineva care, fără intenția de a produce senzație, ar fi în stare să-și dea puțin ochii peste cap și să anunțe scoaterea la licitație a unui dosar de la Securitate. Din care, la o adică, ar mai putea fi selectate pentru telespectatori încă vreo cîteva citate. Acest lucru nu ar micșora prețul dosarului strigat, ci dimpotrivă, avînd în vedere că reclama e sufletul comerțului. (Faptul că ea este gratuită nu schimbă situația.)

Dar, pînă la o astfel de licitație, care, după tot ce s-a întîmplat pe postul național de televiziune în ultimul timp, probabil că nu ar mai mira pe nimeni să revenim la cea anunțată efectiv, pentru hainele și obiectele de preț ale lui Ceaușescu, a cărei reclamă nu a fost gratuită. Numai că ea n-a fost plătită de cine a comandat-o, ci prin contribuția noastră, a tuturor. Oricum, efectele scontate nu au întîrziat. Fie că a fost, fie că n-a fost adevărat, nu peste mult, am aflat, cu stupeoare, că la Ambasadă Română din Londra ar fi dat buzna să se intereseze de Turul Ceaușescu, anunțat cu aceeași ocazie, o mulțime de amatori de senzații tari, care ar vrea să doarmă în patul *împușcatului*.

Desigur, dacă nu e ocupat de d-l Emil Constantinescu, ori chiar de premier. Care, la *Întîlnirea cu presa* a spus că dumnealui aude pentru prima oară despre acest circuit și a declarat că, dacă este adevărat ce a aflat, a doua zi îl va destitui pe șeful Regiei Autonome a Protocolului de Stat. Noroc ca, pînă a doua zi s-a calmat. Fiindcă, după cum am aflat din presă, i-a

telefonat președintele, să-i atragă atenția că nu ar fi trebuit să facă o astfel de afirmație la emisiunea de la Pro Tv. De unde se vede că d-l Emil Constantinescu are o memorie ceva mai bună și că dumnealui nu uitase că licitația și Turul Ceaușescu, anunțate de fetele încă vesele de la DEI, nu erau o invenție a acestora, ci le aprobase și dumnealui și cabinetul Vasile. Ghinionul a fost că a contrariat încă o dată presa asta căreia nu mai reușește să-i intre nimic în voie.

După emisiunea la care m-am referit, ziarul *Adevărul* a publicat un interviu cu d-l Aurel Vlaicu, șeful RAAPPS. În urma celor petrecute, părea proaspăt căzut cu avionul. Pentru că nu ar fi vrut să-l contrarieze nici pe premier, nici pe președinte. Am aflat astfel că întreținerea vilelor lui Ceaușescu costă 16 miliarde de lei anual și că, de obicei, stau pustii. În ele își fac (gratuit) concediul șeful statului, premierul, membrii Senatului și ai Camerei Deputaților. Salariile dumnealor de peste 10 milioane, indemnizațiile și sumele prevăzute pentru cheltuieli forfetare nu le ajung (cum le ajung pensionarilor cele cîteva sute de mii ale lor, din care, de la o zi la alta trebuie să mai suporte încă o creștere de preț ori de taxă). După cum îmi explica nu demult o distinsă ziaristă (din ce în ce mai tristă că restul presei începe să-l conteste tot mai insistent pe d-l președinte) *pensia oricum se dă degeaba*. Sau, cum s-ar mai putea zice, *din mila lui Milu*. Drept pentru care pensionarii ar trebui să fie mulțumiți și să tacă, fiindcă nemulțumitului i se ia darul.

Dar, s-o lăsăm pe distinsa ziaristă care s-a declarat recent pentru *asanarea presei* de cei ce insultă actuala putere spunîndu-i adevărul și să revenim la vizitorul Aurel Vlaicu. Deși știe că o casă de protocol e

închiriată în prezent cu 2000 de lei, dînsul speră că va scoate paguba prin Turul Ceaușescu. În care, pentru o vilă a dictatorului a prevăzut că va încasa de la miliardarii excentrici din Apus cite 5-6000 de dolari pe noapte (dacă îi va da cineva). Astfel va degreva bugetul Președinției, al Parlamentului și al Guvernului de sumele prevăzute pentru întreținerea caselor și va aduce și niște beneficii de cîteva miliarde de dolari. Dacă visul său s-ar realiza, d-l Aurel Vlaicu nu ar trebui să fie demis, ci avansat. Dar, nu înainte de a fi dată la recondiționat imaginea președintelui, care nu mai poate fi refăcută nici pe seama lui Iliescu, nici a lui Ceaușescu. Necum pe seama Majestații-Sale Regele Mihai, de numele căruia a încercat să uzeze, în mod incorect, încă o dată.

Pentru a-l scoate din încurcătură, nu știu ce sfetnic i-a adus brusc aminte domnului președinte că, pe lingă lucrurile de valoare ale dictatorului ce vor fi scoase la licitație, există și niște haine și obiecte înregistrate fara valoare comercială, care au fost făcute baloturi încă de acum nouă ani și încurcă locul degeaba. Și brusc s-a hotărît să facă Domnia-sa pomana așteptată atîta amar de vreme, trimițînd hainele vechi ale familiei acestuia (prin poștă) leproșilor de la Tichilești. Din păcate faptul că *hainele dictatorului vor atîna pe leproși* nu e de natură să le aducă acestora o alinare. Ce să facă niște oameni necăjiți, care în marea lor majoritate nu mai au degete la mîini ori la picioare cu atîtea sute de perechi de încălțăminte cu toc numărul 38, și cu grămăzele de încălțări nr. 39 ale dictatorului. Ca să nu mai vorbim de poșetele din piele de șarpe, ori de fustele mini purtate de Zoe, *de care într-o leprozerie e atîta nevoie*.

În mod normal, cineva cu frica lui Dumnezeu ar fi trebuit să se gîndească la faptul că oamenii aceștia năpăstuiți de soartă și uitați de lume nu sînt totuși reduși mintal. Și că pomana făcută de șeful statului care le trimite hainele vechi și încălțările împușcatului i-ar putea umili mai rău decît faptul că acesta îi scosese pur și simplu din evidență. Nu întîmplător, unul dintre ei i-a mărturisit reporterului ajuns cu această ocazie în mijlocul lor că lui i s-ar potrivi mai curînd încălțările Elenei decît ale lui Nicolae Ceaușescu, dacă nu ar avea tocuri. Iar altul a spus că el va primi ceea ce i se va da, chiar dacă nu i se va potrivi, și va păstra amintire, dar ar fi preferat să-i aducă cineva un pepene ori un strugure.

N-ar fi exclus ca gîndul către leproși să nu-i fi fost sugerat totuși președintelui de sfetnicii săi, ci de călugărul Vasile, ori chiar de Cartea Sfîntă. Fiindcă și în Evanghelia după Matei și în cea după Luca, printre minunile Mîntuitorului este consemnată și vindecarea unui leproș, cam prin aceleași cuvinte. *Doamne, dacă vrei poți să mă curețești!*, îi spune acesta lui Mesia. Iar Iisus, ascultînd ruga năpăstuitului se atinge de el zicînd: *Voiesc, curețește-te!* Și, după cum comentează cei doi evangheliști, *leproșul se curăță îndată de lepra lui*, iar Iisus îi poruncește să nu spună ce s-a întîmplat nimănui, ci să-i aducă o jertfă lui Dumnezeu.

Mesia al nostru nici măcar nu-i vede pe leproși care primesc prin poștă pomana lui și a dictatorului, necum să se atingă de ei. Dacă nu personal, măcar prin călugărul Vasile, care ar fi putut dovedi astfel că face și lucruri ceva mai umile și mai utile decît cele povestite în campania electorală. În așteptarea acestora, domnului președinte trebuie să i se atragă atenția că se află din nou în eroare. Bieții leproși nu trebuie să fie jigniți cu pomana dictatorului trimisă lor în batjocură, fiindcă ei își petrec viața într-o colonie prea tristă ca să atîrne hainele acestuia pe ei ca la Moși.

Ultraocazie, în superzonă

PREFIXELE (sau, în funcție de interpretarea lingvistică, prefixoidale, ori elementele de compunere) *super-* și *ultra-* sînt internaționale; pătrunse în română prin diverse cuvinte împrumutate, ele au fost folosite apoi pentru formații noi pe teren autohton. Succesul celor două elemente (cărora li se pot adăuga *mega-* și *extra-*) se explică prin importanța pe care, în zona subiectivă, afectivă a limbajului, o are exprimarea superlativului: la numeroasele mijloace tradiționale (adverbe, substantive cu valoare adverbială, repetiții, lungiri de sunete etc.), prefixele citate adaugă încă o posibilitate, în registrele stilistice ale modernității.

Cele două elemente - care formează adjective, substantive, mai rar verbe - apar așadar în împrumuturi, în calcuri sau în formații pe teren românesc; uneori e greu de stabilit cărei categorii etimologice îi aparține un cuvînt. În dicționare, numărul de înregistrări ale acestor formații a crescut; s-a dublat, de pildă, de la ediția din 1975 la cea din 1996 a *Dicționarului explicativ* (DEX). În tratatul de *Formarea cuvîntelor în limba română* (II, 1978), se afirmă, pe baza a numeroase exemple din dicționare și studii de specialitate precedente, productivitatea elementului *super-*. Nu și a lui *ultra-*, pentru care într-adevăr exemplele sînt mai puține; raportul e reconfirmat în DCR₂ (Florica Dimitrescu, *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a, 1997). *Ultra-* e folosit cu mai multă prudență, poate și din cauza ambiguității sale, a posibilei oscilații între semnificațiile "foarte" și "prea", între ideea de calitate superlativă și cea de exces, de depășire a limitelor dorite.

Dacă la listele deja existente mai adăugăm cîteva exemple jurnalistice relativ recente, e doar pentru a întări ideea vitalității tiparului, în producerea de adjective - "veșnic recunosător foi *superpatriotice*" ("Cuvîntul" 37, 1990, 8); "o regie *superprofesionistă*" ("Orizont" 41, 1991, 2); "așa cum îi stă bine unei echipe *super-profesioniste*" ("România liberă" = RL 2296, 1997, 27); "edițiile *super-prezidențiale*" (RL 2064, 1997, 1) - sau de substantive: "un fost *superspi-*

on polonez" (RL 2306, 1997, 4); "Ce vor unii «*superanalisti*» politici?" (RL 2064, 1997, 3); "francezul... și-a demonstrat *superclasa* și în partida de la Roma" ("Libertatea" = L 2044, 1997, 13). De fapt, inventarierea formelor deja atestate nu mai are mult sens: lista e deschisă, modelul putîndu-se oricînd reproduce, de exemplu cu participii adjectivate: "piața românească a cărnii de porc este *super-protejată* prin taxe vamale prohibitive" (L 2068, 1997, 1). Oricum, cele mai convingătoare dovezi ale productivității sînt combinațiile prefixoidale neologice cu elemente autohtone vechi sau cu cuvinte populare ori familiar-argotice: "*supermorcov*" ("Magazin" 39, 1990, 9); "toate articolele sînt *super mișto*" ("Ceaușescu", 15, 1991, 3). Oscilația grafică (scrierea prefixoidului contopit cu cuvîntul de bază, unit cu acesta prin cratimă, sau chiar complet separat grafic) e subiectivă, reflectînd însă și o percepție a gradului de noutate a formației lexicale și de compatibilitate a elementelor ei.

Sub aspect stilistic, cele două elemente se comportă asemănător: apar frecvent în limbajul științific, dar și în cel jurnalist - și, tot mai des, în stilul publicitar. Unele noi formații lexicale sînt chiar specifice pentru mica publicitate. *Super-*, de pildă, apare în *superfinisat*, *superîmbunătățit*, *superlavabil* ("tapet Suedia ecologic, *superlavabil*" - RL, 2073, 1997, 14-16). În textele publicitare, *ultra-* e la fel de prezent: *ultramodern*, *ultraluxos*, *ultracentral* (RL 2073, 1997, 14), *ultracivilizat* ("Burebista, 7/8, *ultracivilizat*" - RL 2018, 1996, 11); *ultrarapid* ("avocat înființez *ultrarapid* societăți" (L, 2068, 1997, 21) etc. Cele două elemente tind chiar să creeze, în discursul publicitar, în care prezența lor e resimțită ca un simplu tic, un jargon destul de exagerat și amenințat de ridicolul emfazei: "*superapartament* 3 camere, etaj 6" (RL 2073, 1997, 14), "*Super zonă*" (RL 2587, 1998, 16), "*ultraocazie*" (RL 2073, 1997, 14-15) etc.

PĂCATELE LIMBII

de Rodica
Zafiu

Secesionismul în literatura română (II)

LA 21 DECEMBRIE 1908, Gala Galaction nota în jurnal, cu privire la amicul său Iulius Dragomirescu: "de la o vreme încoace îmi face multe mărturisiri care mi ajută să completez în bine și să retușez, pe ici pe colea, ciudata zugrăveală a personalității sale. Sint interesante în multe feluri viața și treburile acestui om, care e atît de mandarin și de «secesion», pe primul plan, și atît de biet burghez, mai înspre fund."¹ Reperul secesionist funcționa, cum vedem, și ca mijloc de definire a comportamentului. Alte mențiuni despre I. D. răspindite în jurnalul lui Galaction ("unul dintre cei mai curioși oameni ce mi-a fost dat să cunosc", "spiritist irevocabil", "caracterul cu anotimpuri în veci capricioase", "talentul bizar", "interesant și etern indescifrabil") ne ajută să deslușim întrucîtva înțelesul "secesionismului" ca mod de a fi. În același an 1908 ieșea de sub tipar la Constanța volumul intitulat *Domnișoara Secessiōn* de Florian I. Becescu, reunind trei texte: *Amorul în societatea și căsătoria românească*, *Falșa literatură ca primejdie națională* și *Microbii sociali (Parveniții)*. Toate sînt niște rechizitorii naive la adresa viciilor sociale contemporane. Ales probabil din motive comerciale, titlul volumului nu se justifică decît în relație cu primul text: "Palidă și istă asemenea mucenicilor catolice, domnișoara «secession» este acum expresia

sensibilității cele mai rafinate, mai bolnave", și "bună de pictat ca un model de monstruoșitate grațioasă". O mărturie în același sens aduc versurile ce i se închină: "O, tu, virgină translucidă/ Cu ochii mici și violeți./ Tu ești fantastica silfidă/ Visată de atîți poeți." Sau: "Mi-e dor de-o fee transparentă./ De-o umbră albă fără glas./ Să zbor cu dînsa spre Parnas./ Mi-e dor de-o fee transparentă.// Cît de frumoasă mi-ai părut/ Cînd te văzui în acea seară./ Cu ochii stinși, pierduți în nori./ Și cu figura ca de ceară.// [...] Cu glasu-ți stins, a mea sihastră./ Plăpînda, albă ca hirtia./ Redai vieții-mi poezia/ Și mă transferi în zare-albastră." Parodiile lui Florian Becescu nu sînt excesiv de spirituale, dar au o oarecare "priză la obiect". Expresii ca "virgină translucidă", "fantastică silfidă", "fee transparentă", "umbră albă", "ochii stinși", "figura ca de ceară" ne plasează fără echivoc în spațiul viziunii secesioniste. De altminteri, după spusele autorului, "floarea secesionismului sufletește crește pretutindeni".

Ce loc, ne întrebăm, revenea noțiunii în conștiința literară a timpului? La *Congresul literaților*, cei convocați aparțin – nominal – altor orientări decît celei secesioniste: "Veniți, poporaniști și clasici, parnasiani și simbolști./ Voi, lacrimali și gingași lirici, voi, irascibili umoriști" (D. Anghel-Șt.O. Iosif, *Caleidoscopul lui A. Mirea*, II, 1910). Pentru autorii *Caleidoscopului*, termenul *secession* are doar o accepție arhitectonică sau, oricum, doar pe aceasta o consemnează, atunci cînd evocă, în preajma Sfîntului Dumitru, metamorfozele habitatului uman de la peștera cuaternară pînă în timpurile moderne: "În Occident am apărut/ Apoi, lăsînd ruine./ Mi-am stilizat, precum vedeți/ Perfect arhitectura/

Și astăzi *secession* cum sînt./ Gîndesc și rid în mine./ Ce-ar fi s-apar într-un salon/ C-o foaie de datură!" (*Doleanțele unui ex-troglodit*). În altă piesă a *Caleidoscopului*, inspirată și ea de febra bianuală a mutătlui, ne întîmpină ca personaj *Un scaun "Modern Styl"*, afișînd un dispreț fără margini față de *Fotoliul veteran*: "Începe din nou ramolitul cu-a sale-orățiuni funerare" (*Fantezie de Sf. Gheorghe*). Prin contactul lor strîns cu artiștii plastici ai timpului, autorii *Caleidoscopului*, și cu deosebire D. Anghel, erau mai bine plasați decît alții pentru a percepe și gusta secesionismul. Coperta volumului *Patriarhale* (1901) al lui Șt. O. Iosif este semnată de Kimon Loghi, și tot el va ilustra placheta *În grădina* (1905) a lui D. Anghel: "un volum cu coperta stranie și neînțeleasă ca un rebus", după opinia poetului însuși! Iată amintita copertă, secesionistă *nec plus ultra*, în descrierea lui Șerban Cioculescu: "pe planul întîii, o femeie tînără, în rochie albă cu volane, cu părul roșu, căzut peste cap pînă la pămînt, încovoiată nefiresc, ca un arc, spre a aspira un buchet de flori albe, strînse la piept, în timp ce la picioare îi sînt așternute alte flori scumpe, totul într-un decor de parc, cu o lună uriașă la orizont" (*Introducere în opera lui D. Anghel*). Nedumerit de această compoziție, Anghel va demonstra totuși, în alte ocazii, destulă înțelegere față de arta lui Kimon Loghi: "Mai toate tablourile lui ascund un simbol, cum este de pildă eterna tentație a Evei; așa de frumoasă, o rochie roz stîns cu o eșarpă albă, aproape diafană, o îmbracă; cu o mină își ascunde fața întoarsă, ca înspăimîntată de păcat, pe cînd cealaltă mină se întinde atrasă în neștire de mărul oprit" (*Trei artiști: Kimon Loghi – Lukian – Oscar Spaethe*).

Ambianței secesioniste îi aparține și o reproducere a *Sfinxului* lui Franz von Stuck, aflată cîndva în camera poetului și care va reveni, într-o amplă descriere, în amintirile Nataliei Negru: "În genunchi, cu picioarele puternic sprijinite pe pămînt, un nebun, întinzîndu-și miinile spre adorare, a chemat himera, și ea – ciudată făptură - cu trup de fiară și dulce profil feminin, a ascultat chemarea, desfăcîndu-și noaptea funebrului pîr peste dînsul" (*Helianta. Două vieți stinse. Mărturisiri*).

În albia artistică a sfîrșitului de secol s-au amestecat aluviuni variate: pre-rafaelite, parnasiene, simboliste, eclecticice. Unora din ele li s-au conferit postum supremații fragile și contestabile, dar formula sintetică, aptă efectiv să coordoneze ansamblul, a întîrziat să fie rostită. Secesionismul n-a fost revendicat ca denumire de către slujitorii condeiului, n-a fost arborat de ei ca blazon nici la noi și nici aiurea. Explicații pot fi multe: ezitarea, să zicem, de a încălca domeniul artelor vizuale, teama de a nu genera confuzii, orgoliul de a-și promova etichetele proprii etc., etc. Mai presus de toate, a putut acționa ca frînă un deficit al conștiinței estetice, care proiecta într-o lumină mai vie diversitatea de teorii și programe și întuneca perceperea *unității de stil*. Stilul se află deasupra ideologiilor, definindu-se în raport cu ele ca o instanță de tip "obiectiv". Ideologiile îl pot asuma, însă nu pot să-l creeze. Stilul e un limbaj comun al ideologiilor coexistente, un teren pe care ele se întîlnesc și se confruntă. În absența stilului, dialogul ar deveni imposibil.

Ștefan Cazimir

(Continuare în pag. 18)

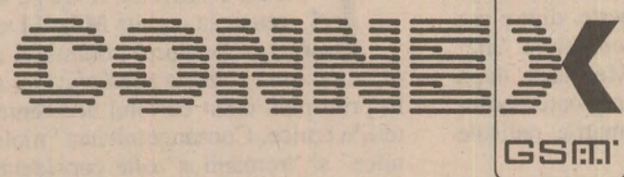

HumOrror

UNICUL FESTIVAL INTERNAȚIONAL DE UMOR NEGRU

Ediția a 2-a

organizat de

Fugiți! Vine Apocalipsa Comunicării!

CONNEX GSM te invită

la a doua ediție a

Festivalului Internațional de Umor Negru

Vino la Bulandra,

sala Toma Caragiu,

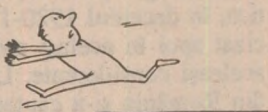
între 26 octombrie și 1 noiembrie

să-ți iei pastila cu haz

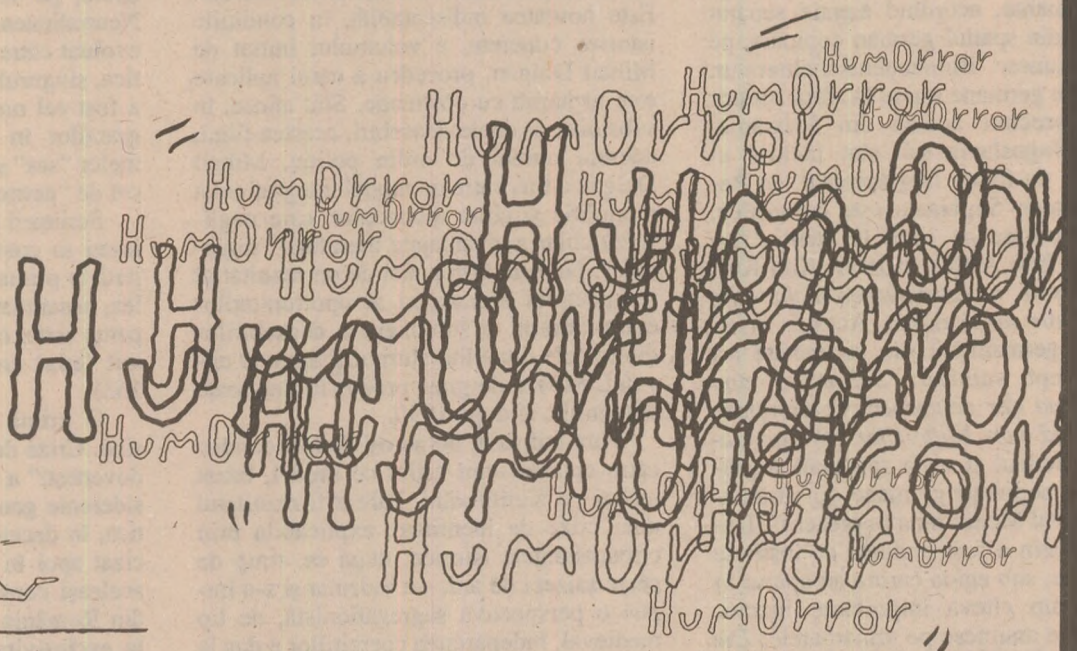
de distrugere în masă...

de la secțiunile de caricatură oribilă

și teatru negru.

Intrarea la expoziția de caricatură este liberă.

CRIZE DE IDENTITATE

R EPRIMATE, în unele cazuri, mai bine de un secol, căutările în domeniul identităților naționale s-au răsfrânt și asupra acelor din câmpul culturii în general, al literaturii în special. Ies acum la iveală complexe și inhibiții pe care totalitarismele de tot felul le-au ocazionat și întreținut cu o rafinată știință a potențării și stingerii programate a tensiunilor. Spațiul central și est-european oferă numeroase exemple în această privință. Fiind vorba de fapte cel mai adesea incontestabile, discutarea lor a produs fisuri, cauzate de interpretări și de metode diferite. Lipsa de unitate a măsurilor a dus – și încă va mai duce – la neînțelegeri, nu o dată provocate. Trecind dincolo de aceste piedici, se impune necesitatea dezbaterilor, ca o modalitate de afirmare a dialogului, înțelegerii și acceptării. Este calea cea mai importantă de conservare și chiar de dezvoltare a identităților culturale, ca un factor de echilibrare a dizarmoniilor civilizației europene. Cred că pot fi aflate unele analogii între elementele componente ale literaturilor europene, dar nu pot fi create “modele” integraționiste într-un domeniu în care sensibilitatea la ceea ce se numește “tradiție” se arată extrem de acută. Singurul criteriu adecvat unor discuții pe teme de integrare literară este gradul de relaționare la sistemul literar european modern, acela care s-a faurit în ultimele două secole. Cu alte cuvinte, se impune aflarea măsurii în care componentele prezumate pot fi considerate funcții ale acestui sistem.

În cele ce urmează, voi privi literatura română din Republica Moldova (fosta RSS Moldovenească) și literatura germană din România prin prisma sistemului literar european, fără altă intenție decât aceea de a ridica o sumă de întrebări. În nici un caz, nu ne-am propus să creăm un model integraționist, deși adesea vom atinge raporturi care aparțin unei astfel de sfere, precum acela dintre așa numita *Binnen-deutscheliteratur* și *Regionalliteratur*, pe de o parte, iar pe de altă parte, dintre așa numita literatură general-română și “literatură moldovenească”. Mai ales după 1990, discuțiile au luat o amploare deosebită, facilitate de transformările radicale produse în Europa de Est.

Continuând o tradiție mai veche, istoricii literari germani deosebesc net cele două segmente, acordând atenție separat literaturii din spațiul german compact, pe care o numesc *Binnendeutscheliteratur*. Literaturile germane scrise în afara acestor granițe, precum acelea din România, Ungaria, Jugoslavia ș.a. sunt incluse în conceptul, nu foarte larg acceptat, de *Regionalliteratur*. Separarea este categorică, din motive care nu intră în atenția rîndurilor de față. Astfel, în 1939, Karl Kurt Klein a scris o *Literaturgeschichte des Deutschums im Ausland*. Acestei istorii literare a germanității din străinătate i-a așezat drept subtitlu: *Schriftum und Geistesleben der deutschen Volkgruppen im Ausland von Mittelalter bis zur Gegenwart* (Scrisul și viața spirituală a grupurilor de populații germane din străinătate, din Evul Mediu pînă în prezent). Tradiția lui Klein a fost preluată de institute specializate, sub egida cărora au apărut în ultimul timp cîteva importante lucrări, între care le amintesc pe următoarele. *Die Bukowina. Studien zu einer versunkenen Literaturlandschaft*, hrsg. von Dietmar Glotschnigg und Anton Schwob, Tübingen, Francke Verlag, 1990; *Die deutsche*

Literaturgeschichte Ostmittel – und Südosteuropas von der Mitte des 19. Jahrhunderts bis heute, hrsg. von Anton Schwob, München, Verlag Südost-deutsches Kulturwerk, 1992; *Deutsche Literatur im Donau – Karpatenraum (1918-1996) Regionale Modelle und Konzepte in Zeiten des politischen Wandels*, hrsg. von Horst Fassel, Tübingen, Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde, 1997.

În opoziție cu această netă departajare, spațiul literar basarabean actual propune în exclusivitate lucrări de ștergere a granițelor literare. Cele mai semnificative pentru această orientare sînt următoarele: Mihai Cimpoi, *O istorie deschisă a literaturii române din Basarabia*, Chișinău, Editura Arc, 1992; Ion Ciocanu *Literatura română din Republica Moldova*, număr special, în “Limba română” (Chișinău), 1997, nr. 5, septembrie-octombrie; *Literatura română postbelică. Integrări, valorificări, reconsiderări*, sub. red. Mihail Dolgan, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998.

Elocventă ar fi și o altă paralelă, anume aceea dintre, pe de o parte, literatura română din Republica Moldova și literatura română, iar pe de altă parte, dintre literatura din fosta R.D.G. și din fosta R.F.G.. Cu deosebire ar fi util de analizat raporturile dintre ultimele două literaturi. Lucrurile se sistematizează însă greu, întrucît discuțiile sînt departe de a fi duse cu profesionalism. De altfel, este extrem de riscantă căutarea profesionalismului în toate cele patru grupări, deoarece domină, peste tot, perspective extra-literare, cele mai multe de ordin politic. Se continuă astfel o lungă tradiție, întemeiată prin, și justificată pe, criterii care, frecvent, au relativitatea conferită de caracterul lor istoric. În cartea lui din 1939, Klein acuza imixtiunea, în astfel de dispute, a unității de singe și neglijarea unității cultural-spirituale.

E STE PERSPECTIVA pe care a reușit să o evite Mihail Dolgan, coordonatorul volumului amintit. *Literatura română postbelică* nu aduce în prim-plan decât cu totul accidental criteriile etnice. Consanguinitatea “moldovenilor” și “românilor” este considerată un fapt subînțeles și eforturile sînt canalizate către demonstrarea asemănărilor literare. Este noutatea indiscutabilă, în condițiile istorice concrete, a volumului inițiat de Mihail Dolgan, procedeu a cărui aplicare este urmărită cu obstinație. Sînt atinse, în subsidiar, și unele deosebiri, acestea fiind, adesea, numai de ordin politic, Mihail Dolgan a tins către un model integraționist monolitic și chiar monocolor, care neglijează chiar și avantajele literaturii “regionale”. Nu este vorba aici de un rezultat al perspectivei literare, ci al oportunităților extra-literare: o subliniere a deosebirilor dintre cele două literaturi ar fi agravat clișajul, extrem de grav, produs în mai toate domeniile, și după 1990.

Fără îndoială, numeroși factori conduc către crearea unui astfel de model, bazat numai pe similitudini. Pare a fi rezultatul unei crize de identitate, explicabilă prin circumstanțele istorice: după ce, timp de peste șaizeci de ani, s-a inoculat și s-a impus o perspectivă segregacionistă, de tip medieval, îndepărtarea coercițiilor a dus la o firească reacție.

Într-o situație asemănătoare s-a găsit și literatura de limbă germană din România, în raporturile ei cu literatura din spațiul

compact german. O sistematizare a acestora a propus-o Michael Markel, în articolul “*Ich wohne in Europa/ Ecke Nummer vier*”. *Identitätsprobleme einer Minderheitenliteratur im Spiegel der siebenbürgisch – deutschen Literaturgeschichte* (apărut în culegerea *Die deutsche Literaturgeschichte Ostmittel – und Südosteuropas...* p. 163-175). Vom folosi și noi, în cele ce urmează, unele concluzii cuprinse aici.

Un excurs istoric întărește constatarea că criza de identitate a literaturii din Republica Moldova a fost declanșată la începutul deceniului al treilea al secolului al XX-lea, o dată cu crearea RASS Moldovenești, în stînga Nistrului, și o dată cu înființarea acolo a unei asociații scriitoricești numită “Răsăritu”, în 1928, transformată, la 1934, în Uniunea Scriitorilor Sovietici din RSS Moldovenească, subordonată Uniunii Scriitorilor Sovietici din RSS Moldovenească, subordonată Uniunii Scriitorilor din RSS Ucraineană. Prin urmare, s-a indus ideea că ar exista o “literatură moldovenească”, diferită de aceea “românească” și apropiată, poate chiar înrudită, cu aceea ucraineană, deci cu o literatură slavă. Din 1940, majoritatea scriitorilor “moldoveni autonomi” au trecut pe teritoriul Basarabiei cedate Uniunii Sovietice și au devenit, unii din ei, conducători ai Uniunii Scriitorilor din RSS Moldovenească, precum Ion Canna, care îndeplinea însă această funcție de la Moscova.

C EL PUȚIN din punct de vedere birocratic, este limpede că “literatură moldovenească” a fost, de la bun început, o construcție artificială, fiind parte constitutivă a unei vaste rețele de diversiune pregătită de Uniunea Sovietică. Organizatorii acestui “cal troian” au fost decretați apoi drept precursori ai scriitorilor “moldoveni” și conducători ai acestora: Pavel Chioru, Mihail Andriescu, Dumitru Milev, Lev Barschii, Ion Canna.

Din acest punct de vedere, literatura germană din România a cunoscut un drum cu totul diferit. Nici statul german, nici cel austriac nu au încercat vreodată să-și aservească administrativ cercurile de scriitori germani din România. Dar nici nu au încercat, chiar după înființarea Uniunii Scriitorilor din România (1949), să le aperse, pe vreo cale oarecare, interesele. Neutralitatea, nici măcar binevoitoare, a evoluat către indiferență. Pe linie birocratică, singurul stat german care a intervenit a fost cel nazist: în 1940, a interzis emigranților în Germania folosirea etnonimelor “sas” și “șvab” și a impus numai pe cel de “german”.

Scriitorii germani din România au fost lăsați să continue o criză identitară începută în prima jumătate a secolului al XIX-lea, accentuată după 1848. S-a putut perpetua astfel ceea ce Gergardt Csejka a numit “criză cronică de identitate” (Markel, 163).

O primă concluzie se impune de la sine. Criza de identitate a “literaturii moldovenești” a fost creată artificial, din considerente geo-politice, de Uniunea Sovietică, în deceniul 1920-1930; ea s-a cronicizat apoi în același mod artificial și din aceleași considerente. Literatura germană din România și-a căutat identitatea uzînd în exclusivitate de considerente de ordin intern și făcînd uz cîteodată, de o terminologie eufemistică (“*Bodenständigkeit*”) care evita eventualele ravagii identitare.

Din alt punct de vedere, “literatura

moldovenească” și-a putut pune în mod resuscitabil problema independenței. Aceasta nu intra în discuție pînă în 1988, cînd “literatură moldovenească” avea un statut foarte clar, de parte componentă a unui sistem definit în mod oficial ca atare: “literatură sovietică moldovenească (este) parte componentă a literaturii sovietice multinaționale” (*Literatura și arta Moldovei*, vol. Chișinău, 1985, p. 397). Nici vorba de “literatură minoritară”. Dimpotrivă, se afirma existența unei literaturi egale cu cele ale literaturii, într-un sistem ale cărui elemente aveau aceeași valoare. Era cultivat și întărit un orgoliu întemeiat pe mîndrie falsă, combinată cu iluzia unei atotputerniciei internaționaliste. Nu este de mirare că criza de identitate a “literaturii moldovenești” a avut – și încă mai are – un aspect de criză de orgoliu, în raport cu literatura zisă “română”.

Cît despre literatura germană din România, aceasta a avut efectiv un statut de literatură a unei minorități naționale. Voi lua în discuție nici incompatibilitățile și nici disfuncționalitățile din cadrul raportului dintre literatura de limbă română și literatura de limbă germană din România. Voi sublinia totuși rolul de intermediar al literaturii de limbă germană, care a constituit unul din factorii de legătură între literatura română și aceea a spațiului compact german din centrul Europei. În opoziție cu acest statut relativ deschis, “literaturii moldovenești” nu i s-a permis o asemenea funcție de mediere și deci de oarecare co-trifurare. Ea a fost în întregime subordonată unui centru, numit “literatură sovietică”. Acest centru ar fi fructul a ceea ce s-a numit “norodul sovietic”; și încă “rezultatele eforturilor creatoare ale scriitorilor de diferite naționalități” (*Literatura...*, p. 4). “Literatură moldovenească” era una din cele 77 de “literaturi naționale”, care, în versiunea sovietică, constituie literatura națională a URSS, unitară prin conținut și ideologic, prin spiritul și caracterul internaționalist” – se preciza tot acolo.

F ĂRĂ îndoială că literatura germană din România a fost legată de spațiul german, prin numeroase canale de relaționare. Ea a fost, în primul rând, literatura majoritară, a trăit și s-a dezvoltat mai ales după 1945, o dată cu aceasta. seamănă, din acest punct de vedere, cu literatura Republicii Moldova, crescută și dezvoltată biotic cu literatura sovietică. La rîndul literaturii române nu a rămas neincetată sfera de influență a literaturii sovietice, cum a rămas “literatură moldovenească”. Decurge de aici un fapt important pentru literatura germană minoritară: parte componentă, ea a urmat traiectoria ansamblului. La fel s-a întîmplat și cu “literatură sovietică moldovenească”, total obedientă față de comandamentele sistemului literar sovietic. Acesta își crease legile lui proprii, propuse programatic sistemului literar european modern. Toate eforturile ideologice literare și ale politicianilor sovietici au fost îndreptate către adîncirea diferențelor dintre cele două sisteme literare, fără șansa, în cele din urmă, la crearea unei sinteze reale.

Nici literatura română postbelică nu putut să se abată de la acest destin, deși a făcut tentative numeroase. A fost tot posibilă o anume detașare, resimțită ca o rețineră de scriitorii sovietici. Faptul a fost mîndrit, recent și în repetate rînduri, de literatura din Republica Moldova. Firește, putea fi vorba de o rupere totală a lite-

TATE LITERARĂ

i noastre de sistemul literar sovietic și de o reintegrare deplină în sistemul literar european. Între cei doi poli, literatura noastră s-a aflat probabil la jumătate cale. Orice caz, renunțase de mult la "inter-naționalism", o caracteristică esențială a literaturii sovietice.

Fie și numai datorită acestui fapt, literatura germană de la noi a avut de câștigat. Ictoria parcursă de literatura majorității s-a răsfrânt și asupra ei. Același lucru poate afirma și despre "literatura moldovenească", deși în sens negativ: ea a rămas tributară pînă în ultimul moment și sovietice și, din acest punct de vedere, dificil de racordat la sistemul literar occidental. De exemplu, experiența epică a Ion Druță, cu neputința de conceput în ra canoanelor epice sovietice.

O altă concluzie se impune, după cele prezentate pînă acum: dificultatea literaturii din România de a accepta sovietismul din literatura de limbă română din Republica Moldova. Fără îndoială, aceste etisme conferă "literaturii moldovenești" un statut aparte, de literatură regională. Cel puțin deocamdată.

AM PREZENTAT, în cele de pînă acum, factorii preponderent literari care au contribuit la apariția unor deosebiri și asemănări între cele două grupe literare luate în discuție. Vom opri, în cele ce urmează, și asupra unor factori, precum cei lingvistici, etnici, sociologici, geopolitici.

Referindu-ne la factorul limbă - analizat pe larg în diferite ocazii de cercetatori specializați - vom reaminti reușita tentativelor oficiale de a ridica sub-graiul moldovenesc din stînga Prutului la statutul de limbă literară în Republica Moldova.

Literatura germană din România vine ajută și aici cu cîteva precizări. Scriitorii nu aspirat mereu către limba literară germană standard, cea folosită de Binnendeutscheliteratur. Din limba, complet străină majorității, româna, au pătruns elemente extrem de puține și lipsite de semnificație. Pentru această literatură minoritară, elementul lingvistic a fost unul esențial în păstrarea identității. Nu același lucru petrecut în stînga Prutului. Aici, s-a constat o extraordinară rivnă în amplificarea fugii de matricea lingvistică și în turarea de o familie lingvistică străină totuși romanității. Pentru scriitorii germani din România, înconjurimea lingvistică străină (romanică) a fost cel mai potrivit prilej de fortificare (prin contrast) a specificității (germanice) a exprimării. În schimb, pentru scriitorii români din stînga Prutului, înconjurimea lingvistică străină (slavă) a fost cel mai potrivit prilej de înăbușare (prin asimilare) a exprimării. În primul caz, limba literaturii a contribuit substanțial la înlăturarea dubiilor identitare. În al doilea caz, limba literaturii a contribuit substanțial la accentuarea dubiilor identitare. Aici, rezervorul de înnoire este foarte sărac, redus la doar cîteva izvoare. Acest fapt va duce, cu deosebire în domeniul foarte sensibil al poeziei, la un imitativ alexandrinism și la cultivarea unor structuri fixe corespunzătoare pauperității ursorilor autohtone.

O altă concluzie a celor afirmate anterior ar fi aceea potrivit căreia limba română a scrierilor literare din stînga Prutului, calitatea ei de limbă literară majoritară, pietrificat, spre deosebire de limba literaturii germane din România, care, minorități fiind, a evoluat în concordanță cu lim-

ba literară din Binnendeutscheliteratur.

În Republica Moldova, caracterul oscilant al factorilor etnografici a avut un rol decisiv în potențarea negativă a celorlalți. În stînga Prutului, nu s-a discutat niciodată despre asemănările dintre "moldoveni" și "români", ci numai despre asemănările dintre "poporul moldovenesc" și "popoarele slave". Cel mult, despre opoziția frapantă care ar exista între "moldoveni" și "români". Dorind să șteargă orice urmă de regionalism, nazismul a interzis folosirea termenilor "sas" și "șvab", permițînd doar folosirea etnonimului "german", dar numai pe teritoriul Reich-ului. În Republica Moldova, a fost interzisă folosirea etnonimului "român" și permisă numai folosirea termenului "moldovean". Acest lucru a îngăduit formarea unei ambiguități, dar numai la un nivel de înaltă pregătire intelectuală și pe o arie extrem de restrînsă, între ceea ce s-a numit "identitate simțită" și "identitate ordonată" ("gefühlte und geordnete Identität"; Markel, 171). Nu s-a manifestat nici un fel de tensiune, la nivelul etnic, între literatura "moldovenească" și literatura "sovietică". Nu s-a creat niciodată, pînă după 1989, vreo tensiune între literatura totuși "română" din Republica Moldova și literatura "sovietică" tot de acolo. Este rezultatul cultivării unui raport identitar cu totul arbitrar, anume "sovietic/moldovean", opus brutal, chiar sălbatic, raportului "moldovean/român". Spre deosebire de această situație, raportul de identitate dintre "german", pe de o parte, și "sas" ori "șvab", pe de altă parte, nu a fost pus în discuție decît rar și fără implicații directe asupra literaturii.

Șvabii și sașii de pe teritoriile românești nu au ridicat niciodată problema unei identități statale, ci numai culturale. Nici în RSS Moldovenească nu s-a ridicat problema unei identități statale, dar nici a unei identități culturale. Abia Republica Moldova a început să-și afirme "statalitatea", dar numai din punct de vedere geo-politic, nu și cultural, unde lucrurile merg foarte greu.

Mai ales după 1920, cînd au simțit necesitatea unor mijloace mai puternice de apărare a etniei, germanii din teritoriile românești, care deveniseră și ei mai numeroși, au folosit uneori, deși fără mari entuziasme, termenul "Ostland", cu sensul "țara de răsărit a germanilor", spre a echilibra frecvența utilizare a termenului "România Mare".

PRIN CONTRAST, deși mult mai agresată și mai sinistrată de Uniunea Sovietică, RSS Moldovenească nu s-a apărut niciodată prin invocarea unei "Românii" sau "Romanii răsăritene". Acest fapt a accentuat procesul de pierdere a specificității spațiului literar dintre Prut și Nistru. Se confirmă astfel regula după care o literatură minoritară împrumută trăsăturile literaturii majoritare, nu ale literaturii din țara a cărei limbă o reprezintă: literatura minorității germane din România are mai multe asemănări cu literatura majoritară românească, decît cu Binnendeutscheliteratur. Literatura din RSS Moldovenească respectă deplin această regulă, dublată de termenii unei ecuații etno-politice. Prin urmare, literatura din "Republică" ("Respublika") transcrie întocmai literatura din întregul numit "Țară" ("Strana"). Concentrînd afirmațiile oficiale, enciclopedia *Literatura și arta Moldovei* susținea limpede că "literatura moldovenească" a primit influențe "în spe-

cial din partea literaturilor popoarelor slave" (I, 388). Abia după 1989, unele cercuri de intelectuali au început să ia în considerare sinonimia Țară/România, iar "literatura moldovenească" (din Republica Moldova) - drept parte a "literaturii române" (din "Țară", adică din întregul numit "România").

O concluzie a celor de pînă aici ar fi aceea potrivit căreia, din punct de vedere etnografic, "literatura moldovenească" este un produs artificial, al cărei caracter hibrid este evidențiat puternic prin compararea lui cu literatura germană din România.

OALTĂ ARIE a comparației este aceea a geografiei literare. Spre deosebire de alte literaturi din Uniunea Sovietică, "literatura moldovenească" avea un pol de firească atracție în imediata ei vecinătate, din dreapta Prutului. Este mai presus de orice îndoială că literatura română reprezenta un pericol deosebit de grav pentru existența hibridului creat în stînga Prutului. Spre a-l proteja pe acesta, oficialitățile au recurs la extinderea ariei inițiale. De la "literatura moldovenească", reprezentată de scrierile din RASS Moldovenească transnistriană, s-a ajuns la o "literatură moldovenească" din RSS Moldovenească din stînga Prutului. Această lărgire era totuși insuficientă și s-a trecut în dreapta graniței, prin incorporarea acelor scriitori români născuți în teritoriul dintre Prut și Carpați și care nu au nici o legătură cu scrisul dintre Prut și Nistru. Exemplele cele mai frapante sînt Mihai Eminescu și Ion Creangă. Fiecare dintre aceștia era considerat, în *Literatura și arta Moldovei*, "clasic al literaturii moldovenești și române" (I, 212, 346). Dedusă din această dihotomie geografico-literară este și geografia demografică. Aflăm astfel că Ion Creangă a murit în orașul Iași, care este "azi în RSR". Tot așa, aflăm că Miron Costin a murit în orașul Roman, "azi în RSR" (I, 331).

Un foarte puternic centru de atracție avea și literatura germană din România, deși acesta era mai îndepărtat. Spațiul compact german din centrul european nu a format graniță nemijlocit cu teritoriile românești, chiar și în cazul Transilvaniei și al Banatului. În pofida vecinătății austriece, germanii din România au năzuit mai mult către statul german, deoarece imperiul austriac îi pusese în inferioritate în raport cu populația ungară. Abia după afirmarea puternică a nazismului, se pare că s-a produs, ca protest, o oarecare simpatie pentru Austria (Markel, 168).

Ca o concluzie a celor de pînă acum, se poate vorbi, așadar, în cazul literaturii germane din România, de o relativă închidere în spațiul propriu, în vederea unei autodefiniri culturale care nu s-a făcut în detrimentul a ceea ce se numește Binnendeutscheliteratur. În comparație cu această poziție, "literatura moldovenească" s-a arătat un concept de o agresivitate extremă, care urmărea să provoace o sciziune a literaturii române. Caracterul arbitrar al selecției este doar aparent. În realitate, el decurge dintr-un raționament geo-politic deosebit de consecvent. Expresivă este și analiza, chiar sumară, a factorilor socio-istorici. Literatura germană din România a întretinut tot timpul legături cu spațiul macro-german, chiar cînd aceasta s-a făcut prin intermediul limbii latine. Nu a fost vorba de un schimb, ci numai de sugestii (poate de înfluriri) univoce. Canale au fost

școlile, cărțile, publicațiile, teatrele ș.a.m.d. Pînă la începutul celui de al doilea război, a studia în spațiul macro-german era o obișnuință.

Nu același lucru se poate spune despre situația "literaturii moldovenești". Toate canalele posibile au fost întrebuințate pentru orientarea acesteia către literaturile slave învecinate. Nici unui român din stînga Prutului nu i s-a îngăduit să studieze în România. Schimbul de cărți și de periodice literare era prohibit, la fel și cel al reprezentațiilor teatrale în limba română. Cazurile izolate confirmă regula. Viața culturală, sursă deosebit de importantă a scrisului literar, oferea date care îndrumau către un specific artificial, lipsit de vitalitatea tradițiilor locale.

Deosebit de relevanți se arată și factorii sociologici, reprezentați mai ales de creatorii și de receptorii de literatură. Atît germanii din România, cît și românii din Basarabia sînt bilingvi. În România, intelectualii germani bilingvi nu s-au orientat însă decît rar și nesemnificativ către centrul cultural bucureștean, pentru că mult mai semnificative pentru dezvoltarea condiției lor erau centrele regionale, în care domina minoritatea germană, precum Brașov, Sibiu, Timișoara. Mulți alții au optat pentru Germania. Cu deosebire scriitorii au ales spațiul german, care le permitea formarea și dezvoltarea ca oameni ai cuvîntului. Pe larg, mărturii în această privință, la Stefan Sienerth, "*Dass Ich in diesen Raum Hineingeboren wurde*". *Gespräche mit deutschen Schriftstellern aus Südosteuropa*, München, Südost-deutsches Kulturwerk, 1997. Oricum, secția de limbă germană a Uniunii Scriitorilor din România avea filiale în orașele menționate, care înlesneau o viață literară specifică, chiar dacă subordonată ideologic. În schimb, în RSS Moldovenească, intelectualitatea era orientată în exclusivitate către centrul cultural moscovit, cultura de la Chișinău fiind o copie a celei sovietice. Pendularea se producea nu între Chișinău și București, ci între Chișinău și Moscova. Chiar dacă erau majoritari, scriitorii de limbă română de la Chișinău nu constituiau un organism cu putere proprie de decizie. Uniunea Scriitorilor de aici era "parte componentă a Uniunii Scriitorilor din URSS" (*Literatura și arta Moldovei*, II, 355). Membrii ei nu-și puneau problema orientării către București, decît numai în măsura în care acesta era privit ca o capitală a unei "țări frățеști", nu a unei țări consanguine. Tendințele pro-românești nu erau mai semnificative decît cele, să zicem, pro-estoniene.

Literatura germană din România și-a creat un public propriu, deși fragmentat, însă omogen ca preferințe literare. Cititorii literaturii germane din România au constituit un public realmente literar.

CITITORII literaturii române din stînga Prutului au constituit un public mai curînd la nivelul criteriilor sociologice. El nu are nimic particular, nimic propriu, fiind asemănător cititorilor de literatură din Estonia, Lituania ori Georgia. Exista totuși o diferență specifică, însă aceasta funcționa numai în opoziție cu publicul din România. Ridicarea subgraiului basarabean la statutul de limbă literară a produs ruperea publicului "moldovenesc" de cel românesc.

RÂDEAU să se prăpădească. Petrecerea se terminase demult. Își dusese fiecare premiul în cameră, o diplomă de carton și o vază simandicoasă, așteptaseră să plece tipii de la Consiliul Național al Organizației Pionierilor și, rămași acolo, în separeul restaurantului, începuseră un joc deloc pentru cei mici, "De-a bancurile". Asta, pentru că Maen câștigase locul întâi la literatura pentru copii, cu o carte "De-a poveștile", iar Stana Damian zisă Tana, îi făcuse ilustrația și obținuse și ea același loc întâi, pentru grafică. Se înțelegeau de minune. O camaraderie caldă îi legase de câțiva ani buni. Maen era redactor chiar la Editura Clopotelul, iar Tana colabora acolo cu jumătate de normă.

Jocul nu se mai termina. Un banc spus, trebuia imediat concurat cu unul nou. Dacă se înscria în aria aceluiasi subiect, scorul rămânea 1 la 1. Dacă se începea o temă nouă, scorul devenea 2 la 0. Trecuseră de țigani, de jidani, de unguri, de ruși, de Radio Erevan și nu-l mai vedeau pe Bulă.

Caraghioslăcul cel mare era că fără nici un fel de alt public martor, cei doi se străduiau să interpreteze bancurile spuse, mai ceva ca doi actori. Printr-un consens tacit, după ce priviseră atent pereții și pipăiseră ușor pe sub tablă mesei, decretară că orice viza politicul neaș era interzis.

Și totuși, pe Maen îl luă gura pe dinainte și când Bulă ajunsese în clasa a doua, veni în prima zi de școală cu șortulețul necălcăt. La întrebarea învățătoarei, stupefiată de faptul că și-a permis să se prezinte în halul ăla în ziua cea mai festivă a anului școlar, Bulă s-a scuzat că n-au decât o camera și-o singură priză, la care mama n-a putut umbla, fiindcă la Radio vorbea Tovarășul în cinstea deschiderii noului an școlar. A doua zi, aceeași poveste. La televizor, iar vorbea Tovarășul, la deschiderea nu știu cărui congres. A treia zi, învățătoarea obișnuită cu răspunsurile din primele două, a contrarcat în forță. Se uitase special în programul Radio și TV și constatase o pauză în activitatea oratorică a șefului statului. Care era atunci misterul șortulețului necălcăt al lui Bulă? Cu ochii îngustați, cu buzele răsfrânte, Maen răspunse în locul cretinoidului personaj, care cădea pe nepusă masă în genialitate: "Da doamnă, n-a vorbit, e adevărat, dar când mama a băgat fierul de călcat în priză, tata i-a zis: «Scoate-l în paștele mă-sii, că ăla e în stare să vorbească și prin fierul de călcat!»".

- Doi la unu, clar! tipă Tana cu obraji roșii de la atâta râs, și cu lacrimi în colțul ochilor. Asta-i colosal, mă dau bătută!

În clipa aceea se auzi un ușor ciocănit în ușa și râsul celor doi premiați îngheță. Apăru capul ciufulit al fetei de la recepție.

- La telefon, spuse ea cu o privire rugătoare către cei doi, ca semn că-i deranjase. De la Editura Clopotelul...

- La ora asta? Se îngrozi Maen. Fără douăzeci și cinci de minute e aproape miezul nopții...

- Poate e o glumă, își dadu cu părerea Tana.

Cum recepționera nu pleca din pragul ușii, Maen o întreba palid:

- Ești sigură că pentru unul din noi e telefonul?

- Cu domnul... și fata scoase o hârțuță de pe care citi silabisind: Traian Ma-en-lest Român! Am spus bine? Mai întreba ea. De la București!

- Da, eu sunt, hotări Maen cu o voce îngrozitor de pierită. Unde e aparatul?

Tana îl privea cu disperare cum își face bagajul. Deschidea și închidea sertarele noptierelor scoțând de-a valma ciorapi și cremă de ras, biscuiți și cămași.

- Și cum? Chiar așa ți-a zis nenorocitul ăla, ca la prima oră să fii la redacție? Pe ce chestie? Așa i s-a sculat lui? După ce iei premiu pentru editură, să te hârțuiească în halul ăsta! Nu știu ce să cred! Spune-mi, îl apucă ea de umeri, și-l privi drept în ochi: Ai avut vreo carte cu probleme în ultimul timp? Un autor pătat, o prostie scăpată? De ce? De ce să te cheme? Ne-au trimis aici, la capătul țării, unde au binevoit ei să organizeze concursul, ca să justifice deschiderea noii biblioteci pentru copii și poftim: hai să ne jucăm de-a spaima!

- De, Tana, spuse Maen cu ciudă. Nu te poți juca de-a bancurile numai! De-a spaima, cum zici tu, e mai palpitant. Mă tem să nu fie ceva acasă... Deși nu ai mei m-au chemat, ci Boaghe, de la Organizația de Bază: Mâna dreaptă a lui Monea și a lui Cămătaru...

- Hai, Monea, înțeleg! Ăluia totu-i pute și-o face pe grozavul, mai ales când e vorba de cărți cu adevărat bune. Dar Cămătaru? Parcă era marele tău prieten, omul tău de șezători literare.

- Ei bine, oftă el, partidul nu agreează șezători literare. Problema e alta: n-am bilet luat, primul tren e la una noaptea și cum azi e duminică, sunt convins că e supraaglomerat. Asta-i: râsul nostru n-a fost de-a bună! Să nu te bucuri până la cap... E interzis!

- Vrei să merg cu tine? întreba ea. O las naibii de șezătoare la țară, și plec. Unde se va găsi un bilet, se vor găsi și două. Dar ia mai dă-i încolo cu organizația lor! Nu te duce! Încercă ea să-i schimbe planurile. Nu știi că te-au chemat, n-ai putut, ți-a fost rău, n-ai găsit bilet...

- Tana, înțelege că eu am vorbit personal cu Boaghe, coada aia de topor, și oricâtă frică mi-ar fi de ce vor ei să-mi facă, dacă mă doresc atât de urgent, mai bine acum, decât altădată. Să mă scoată orice, apolitic, neglijent, dar nu laș. Asta nu sunt! Și-apoi, tu fără de partid și cu o jumătate de normă, lesne îți e să gândești așa!

- Doamne, zise ea ajutându-l să-și pună paltonul, cine știe, vorba lui Bulă, prin ce fier de călcat ai vorbit tu, și acum te-a ars?!

Maen era fiu de "pătură". Oricât învățase de bine în liceu și în facultate nu reușise niciodată să ia bursă. Salariile părinților depășeau plafonul îngăduit. Taica-său absolvise Finătele, fusese contabil și director de bancă, apoi se îmbolnavise și se pensionase. Maică-sa făcuse Normala. O soartă ciudată îi hotărâse, probabil, o fire ciudată. Statuse prin internate și străini. Era nonconformistă din cap până-n picioare. Parcă era nefericită de-a se fi născut femeie și se masculiniza cu buna

știință. Maen nu văzuse vreo rochie sau vreun pantof cu toc în garderoba ei. Purta taioare și fuste-pantaloni cu șliț și buzunarul de ceas. Pentru că era o rușine ca pe vremea aceea o femeie să umble cu bicicleta, și-a cumpărat, bineînțeles, o bicicletă. Pentru că ideile bolșevice deveniseră un pericol public, s-a lăsat contaminată de ele și-a fost mutată disciplinar chiar din primii ani de învățământ, în Basarabia și apoi la Capul Caliacra. În '48 s-a înscris în PCR. În '49 era primărița de sector în capitală și directoare a unui orfelinat de băieți. O excepție în materie. În '50 era dată afară din partidul comunist. O regulă la vremea aceea.

În '46 când se născu Maen, între părinți avu loc o ceartă grozavă. Ce nume să-i pună copilului? Finanțistul, iubitor de stramoși, hotări să-l cheme Traian. Dascălița, neînvațată minte după suferințele îndurate prin Basarabia și Durostor, născoci o combinație care-i lăsa pe toți cu gura căscată: Maenleste, adică primele litere ale unor nume celebre: clasicii marxism-leninismului. Dar cu tot apelativul hărăzit nefericitul copil, pe care ea a crezut că-l fericește chemându-l așa, frații ei, comuniștii, n-au mai vrut s-o primească alături. Era prea deșteaptă și-i complexa, era prea directă și-i speria, era prea convinsă de ideea comunistă și-i umilea. Până să ajungă dosarul ei de partid sus, acolo, la verificări, trecuse prin mâinile celor de jos, foștii ei colegi, care o urau de moarte. Bărbatu-său era speriat în egală măsură și de legionari, și de comuniști. "Nu-mi trebuie nici o politică", zicea el adesea. "Sănătate de la Dumnezeu, pâine pe masă și liniște-n casă". În afara de pâine pe masă, sănătate n-a prea avut, iar liniște nici atâta. Lovitura pe care o primise învățătoarea de la foștii ei colegi de luptă comunistă, o tulbură atât de rău, încât în afara de catedră și de copii, altceva n-o mai interesă. Nu voia să afle decât cine o mănecase friptă și de ce? Se despărți de finanțist, îl luă pe Maen de mână și plecă în lume. Se stabilă undeva, departe de capitală. Era deșteaptă, dar încăpățânată, bună, dar neputincioasă pentru compromisuri. De aceea nu putea avansa. "Exclusă din PCR", suna cumplita ei sentință. Făcu o ultimă încercare la Comisia de verificări din '64. Directorul acestui for era unul, Cocârlă. Fu chemată la București. Însuși acel Cocârlă îi spuse că "da, în '50 fusese o perioadă tulbură, de plăți și revanșe personale, dar că Partidul e dispus să ierte greșelile foștilor săi membri și să se întoarcă spre ei cu fața". "Care greșeli? întrebă învățătoarea. În sfârșit, avea să le afle. "Cum care?" se infuriase tovarășul Cocârlă. "Aici, în dosarul dumneavoastră de cadre scrie negru pe alb: ați avut tată moșier, ați furat 50 de vagoane de sodă și 50 de geamuri, ați hulit membrii marcanți ai partidului din acea vreme..." "Tatăl meu n-a fost moșier, ci un amărât de administator pe o moșie; dacă aș fi furat ce-ați spus, aș fi fost azi cu o situație înfloritoare; am avut numai încredere în economistul orfelinatului, unde eram directoare la vremea aceea, și am semnat hârtii, probabil, cu eliberarea acestor cantități; am dispus, cu alte cuvinte, să le fure alții; pe oamenii partidului nu i-am hulit. I-am criticat și i-am demascat în fața întregii organizații, atunci când a fost cazul. Unul dintre ei a fost Laur Ionescu, care s-a și înscăunat în locul meu ca primar..." "Tovarășă, să fie clar: recunoașteți greșelile sau nu? E o formalitate! Mai bine recunoașteți, și gata! Azi, când minunatul nostru conducător vă întinde o mână să luați o pensie de fiapist, dumneavoastră faceți tale lante cu mine!"

Ochii învățătoarei deveniră cenușii. "Să recunosc, deci, minciunile și laturile care mi-au fost zvârlite în cap o viață... Da? Că, am fost o hoată și o mincinoasă... Da? Ca să-mi dați o pensie de fiapist, nu? Din mila minunatului nostru conducător, da? Ei bine, dacă și eu vă cer în clipa asta să recunoașteți că sunteți țâcnit, recunoașteți?"

De data asta fu rândul tovarășului Cocârlă să se exaspereze și să-i devină și lui ochii cenușii. "Va să zică insultați organul de control în exercițiul funcțiunii? În veci n-o să fiți reabilitată, de nimeni, niciodată!"

Ieșise trântind ușa. Era în pragul pensiei. Nu-l avea decât pe Maen. "Te implor, i-a zis ea înaintea examenului de stat. Fă-te membru de partid să mă răzbuni! Azi sunt numai ticăloși și jeguri în organizații... Trebuie să învingă odată cei buni!"

Când l-a chemat tovarășa Ghimpu, primul secretar din orașelul unde stăteau, el i-a povestit de pațania maică-si. Nu s-a ferit să scrie în autobiografie tot periplul acela nefericit. Tovarășă Ghimpu l-a rugat ca înainte de-a primi carnetul roșu, să facă bruionul unei reviste de partid, pe care o vor lucra apoi împreună. Ce fericită a fost maică-sa, atunci, să-l ajute! Apoi, ca-n povestea cu pescarul și peștișorul de aur, i s-a cerut și-un montaj literar. Și încă un spectacol folcloric pentru vizita apropiată a celor de la regiune. După aceste trei încercări a primit carnetul.

În facultate s-a numarat printre puținii studenți care erau membri PCR. Dar acolo, în orașelul unde-o lasase pe maică-sa, și-a auzit numai vorbe: ba că prim-secretara îi făcuse ochi dulci, ba că nu merita să primească garsoniera unde o lăsase acum pe bătrâna lui mamă, prin mâinile căreia trecuseră generații de elevi din urbe.

Când a terminat facultatea, cu o medie, evident, peste nouă, deși a fost cerut ca redactor la una din editurile Centralei Cartii, după ce și-a dus autobiografia la Serviciul Personal, i s-a spus că "deocamdată n-au decât posturi de corector. Va fi redactor, dar să mai aștepte... pentru că dosarul..."

"De ce-a trebuit să te ascult? Pe cine naiba să mă răzbun? Pe javra asta de cadrist care mă ține la corectură?" îi strigase el, odată, maică-sii. "Știi cum îl cheamă? Cocârlă!" "Doar n-o fi ăla..." i-a răspuns bătrâna. "E tot din neamul lui", a hotărât el. "Nu s-a schimbat nimic și nici n-o să se schimbe. Suntem la mâna Cocârlălor!"

Când după trei ani a trecut în redacția unei edituri marginalizate și citea ca nebunul trei norme cât pentru ceilalți colegi împreună, i s-a spus că are dosarul "cu bube", și că ar fi de bine pregătit și muncitor, n-are cum avansa și nici unde pleca din redacția aceea prăpădită. Câteodată, înnebunit de furie, venea acasă la maică-sa și i se arunca la piept: "Ce mi-ai făcut? Pentru ei nu există decât dosarul...și măcar nu al meu, al muncii mele și-a ceea ce reprezintă eu... Al mamei, și-al bunicului, și-al străbunicului, fir-ar ai deracu' de ticăloși! Și m-ai mai blestemat și cu numele ăsta nenorocit, de Maenleste!"

De inimă rea și de mizerie, bătrâna se scleroză și în scurtă vreme muri. Acum fiul nici măcar n-avea cui să se mai plângă.

Într-o zi, află că, sus, în Consiliu se făcuseră ceva schimbări. Se duse în audiență. Îi oferă vicepreședintelui ultima sa carte pentru copii. Acesta se uită la autor, la el, apoi îl bătu prietenește pe umăr și-i spuse: "Mama dumitale mi-a fost învățătoare... O femeie de toată isprava! Ce face doamna?" "Doamna" suferise multe mizerii în viața asta și nu mai era. Acum

...ăsesse să sufere el, în numele ei. Omul însă a fost binevoitor. L-a mutat la Editura Clopoțelul, căci pentru asta scrisese și scria: literatură pentru copii. Și o făcea bine. Dar în curând, fiul protectorului său fugi în Danemarca și vicele fu imediat detronat. Cu ocazia asta se făcu o curățenie mare și la Serviciul Personal al Consiliului Culturii. Aduseseră ca șef un burtă-verde agramat și cu nume predestinat: Măcelaru.

La douăsprezece și un sfert, Maen ajunse la gară. Din cauza gerului scotea fuioare pe nări. Pentru vagonul de dormit nu mai era nici un loc. În aceeași noapte, echipa teatrului de comedie din capitală se întorcea acasă, după o săptămână de spectacole date aici, în orașelul de la marginea țării. Să meargă aproape opt ore stând pe un scaun, era o nebunie după spitalizarea de anul trecut, când fusese operat la coloană. Se duse la șeful gării. Omul îi propuse să se roage de vreun actor.

Îi venea să urle. Ajunse la vagonul de dormit și controlorul îl informă că singura cușetă unde e doar o persoană, e a doamnei X, steaua spectacolului. Înainta cu pași șovăielnici până la ușa ei. Bătu discret. Îi deschise chiar diva. Era într-o pijama sport, în patul de sus, balângâ-nindu-și picioarele. Nici nu știa cum să-i spună... Îi relată situația cu vocea gătuită de emoție și de furie.

-Vasăzică așa, zise actrița ironic. Dumneata ieși premiu, și ei te cheamă urgent la BOB! Știi ceva, dragă? hotări ea după o foarte mică pauză de gândire. Dacă te cheamă în altă parte, nu te primeam. Dar mie îmi place să ajut partidul! și făcu un gest care însemna cu totul altceva. Așa că treci în patul de jos, că tot vreau să-l oftic pe partenerul meu de cuplet! Dar să nu sforăi.

La opt fără un sfert, huruind pe șinele înghețate, trenul intră în Gara de Nord. Îi promise divei un buchet de flori la primul ei spectacol, apoi fugi pe peron. Căută cu disperare o fisă. Vroia să sune acasă. Dar se bucură că nu găsise. Nevastă-să s-ar fi speriat, iar soacră-să suferea de inimă. Ce vroiau de la el? Ce aveau să-i reproșeze? Și dacă scăpase vreo greșală în vreo carte? Dacă proasta de Nela de la corectură lăsase iar cine știe ce aiureală, ca atunci când în loc de „Hora Unirii” era cât pe aci să apară “Hora Urinii”? Și asta o prinsese în Bun de tipar! Dar dacă vre-unul din autorii respinși, mai ales din cei care își tot dedicau volumele ultimului congres, făcuse scandal? Sau poate, cine știe, îl reclamase iar Bunea la Momanu, securistul lor. Ultima oară, Momanu îl chemase în cămăruța din foișor, unde-și ținea editura manuscrisele apărute, și cu un surâs viclean îi zisese: „Tovarășe Românu, n-am banuit că faceți și epigrame! Foarte frumoase și la obiect, dar dacă le faceți așa muc și sfârce, e cam periculos.

„Unde știți noi, că, mă-nțelegeți, ce circula la o anumită adresă, nu-s ale dumneavoastră? De ce să nu vă abțineți? Eu vă prețuiesc și de-aia vă atrag atenția...”

Epigramele le făcuse la cerere. În joacă. Nelu Bunea, merceologul, un tip imposibil, bețiv și băgăcios oriunde nu-i fierbea oala, îi zisese: “Bă Maen, dacă-mi faci o epigramă, îți termin calculele la volumul de poezii...” Pusese repede mâna pe pix și ieșise un catren:” Toți au în editură câte-o treabă,/ doar Bunea e în două

specialist:/ e pisalog mai rău decât o babă/ și freacă totul ca un onanist!”

În hohotele celor din redacție, Bunea se repezise să-l ia de guler. “Stai, băiatu’, i-a zis Maen, am făcut ce mi-ai cerut, am martori...” “Da’ io nu asta ți-am spus! Mie să-mi faci o strofă unde să mă lauzi, nu așa!” “Prin urmare, vrei un madrigal”, încercă Maen să-l impace. “ Se face cum ai zis!”

Dar alte hohote mai năprasnice zguduiră redacția, pentru că specia dorită de bietul Nelu suna și mai cumplit: “Merceologul principal/ solicită un madrigal:/ dar cum e pulbere și praf,/ la mort se face epitaf!”

“Eu pulbere? Nenorocitul!” zbierase el. “Plec sâmbătă cu amanta mea la Sinaia și-o să fie rupere de nori!”

De-aici i s-a tras. Când Bunea a ieșit din birou, Maen le-a citit celor rămași ce-o să facă Nelu, în viziunea lui, la Sinaia:” Nea Bunea, la Sinaia, când se plimba,/ nu pierde timpul nici măcar un ceas:/ el are zece degete și-o limba,/ care-l ajută-n orișice impas.”

Binevoitorii au râs în hohote, dar l-au turnat și la Bunea. Care, ca să se răcorească, l-a încondeiat la Momanu. Dacă acum îi puneau în cârcă, cine știe ce catren? Baremi să fi fost făcut ca lumea!

Ieși la Dorobanți. Tocmai când să traverseze să în mașina, îl zări coborând din sens invers, pe Monea, directorul editurii. În clipa în care îl văzu, individul își făcu loc prin lume, și se urca înapoi, în mașina din care abia coborâse, de data asta pe ușa din față.

Maen simți cum îl biruie un val de scârbă. Cu numai două zile în urmă îl chemase în cabinetul lui să-l felicite pentru premiu, și să-l roage să-i aducă un manuscris, de la o cunoștință, din orașul unde avea loc premiera. Cu câtă prefăcută dragoste îi strânsese mâna atunci, iar acum, când îl zărise, fugise de el ca de un ciumat.

Îl durea capul, pieptul; mâinile îi atârnav greu pe lângă corp. Era să-și uite și valiza pe trotuar, de atâtea gânduri.

Când intră în secretariat, Bunea, merceologul, își vârî capul în sertar după niște acte, iar Anca, secretara puse mâna pe telefon și formă la rezezeală un număr.

Așteptă o clipă cu buzele strânse, apoi deschise ușa redacției. Coca Drugănescu o mângâia pe păr pe Marga Dinu, iar Cămătaru trecu pe lângă el ca o vijelie și ieși trântind ușa.

-Am venit, fiindcă am fost chemat, se trezi Maen vorbind, deși nimeni nu-l asculta. Coca Drugănescu își scutura capul de plâns, iar Marga Dinu o mângâia cu compasiune.

-Chiar toți v-ați hotărât să nu vorbiți cu mine? Zise el tare și furios.

-Ba eu am să vorbesc! Hohoti Coca ridicându-și brusc capul de pe birou. Pentru că noi, eu și cu tine am fost dați afară din editură. Tatăl meu, urlă ea, și mama taaa! și capul îi căzu la loc pe birou.

-Nu-nțeleg, băigui Maen. Ce-are a face mama mea cu tatăl tău?

Dar Coca Drugănescu rămase cu capul căzut, scuturată de spasme de plâns.

-Ei, nu-nțelegi! încercă să-l lămurească Marga Dinu. Tatăl ei a fost legionar și mama ta exclusă din PCR... Aseară s-a primit adresa de la cadre, semnată de Măcelaru. După lista făcută la calculator! Ăla, ala, ala ala....hârști! și Marga închipui câteva semne de tăiere a capului cu mâna dreaptă, așa cum se procedase, probabil, în listă.

Ștefan Hostiuc

NĂSCUT în 1951 în comuna Mahala din Nordul Bucovinei. Absolvent al Universității din Cernăuți, unde a funcționat și ca profesor de limba română. În prezent doctorand la catedra de Teoria literaturii a Universității din București. Publică poezii și critică literară în reviste din Basarabia, Ucraina, România. A prezentat Editurii “Hiperion” (Chișinău) manuscrisul plachetei de versuri *Clepsidra reveriei*.

Bucuria literei

Din coasta cărui sunet o vreme
adormit
De cel ce n-are nume și este cel ce
este
Se leagă abur dulce suflat în infinit
De nevăzuta gură a celui ce-l
rostește?

Din coasta căror valuri, din spuma
căror mări
Din ce ocean de smirnă marea ta
coboară
În coasta de azur a demiurgei stări
de zămislire-n sine a zborului
de-afară?

Din coasta cărui somn cu sine
însurat
Înzăpezit de sine răesai ca și
brândușa
un sfârc albastru-dulce-aromat?
Și litera aleargă ca să-ți deschidă
ușa

Clepsidra reveriei

*Prietenilor mei, tineri poeți
din nordul Bucovinei*

Au strălucit o clipă oglinzile-n
cuvânt
Cât ți-ai putea surprinde în inefabil
chipul
Oglinzi de valuri repezi din mări ce
nu mai sunt
În scoicile tăcerii se chinuie nisi pul
Clepsidra reveriei de-aicea ia nisi p
Cuvintele-s acelea ce mi-l aduc în
spate
Și dăruit de Soartă copilul lui
Oedip
În suflet ne-o răstoarnă cu
regularitate

Clepsidra reveriei n-o cumperi nici
n-o vinzi
Ea îți măsoară timpul din suflet și-ți
arată
Cum strălucesc o clipă cuvintele-n
oglinzi
Și-n scoicile tăcerii nisi pul se îmbată

Telereclama

Se anunță o vară ploioasă
un secol ploios
deja plouă precipitat
pe inima goală
unii zic că-i ploaie
neroadă
altii zic că plouă frumos
telereclamă
serviți citronadă
cu gheață informațională
orașu-i ud pân’la os
pân’la ultima stradă

toată lumea înoată
grăbită mereu
la birou la spectacol
la gară
e un fel de mlaștină-afară
și eu am ieșit
și am lăsat poemul
deschis
va intra ploaia în el
și vântul
mă-ntorc imediat

telereclamă
bun pentru conservat
congelator de vis
perfect impermeabil
cuvântul

Zbor invers

Mistuitor, extatic
Tășnind ca o brândușă
Din propriul jărat
Prin propria cenușă

Într-o aproape iarnă
Aproape primăvară
Suflat ca printr-o goarnă
Din flacără afară

Aproape fum aproape
Vatră de lut
Aproape un mers pe ape
Aproape cunoscut

În aer se mai zbate
O aripă de vânt
din numai jumătate
Din ceea ce mai sunt

Din ce am fost și nu-s
Un abure albastru
În zbor invers de astru
Se mai prelinge-n sus

Dulce de Bucovina

Pântecul Umbrei ce se destramă
Naște un grohot ciudat de mistret
Ce vine să răme cu colți de aramă
Albastrul de Voroneț

El face captivă o crizantemă
Ce rușinată își taie cosita
Și o trimite cu zimbrul din stemă
Verdelui de Sucevița

Trei colți de aramă vin să răstoarne
Două milenii în grota secunde
Unde sunt zimbrii să-i ieie în coarne
Sub dangătul Putnei?

Retrași în metafora eminesciană
Cerbii pasc stele și ling nevăzuți
Această deschisă de secole rană
Dorul de Cernăuți

Această deschisă de secole rană
Neprihănită spălându-ne vina
Cu dulce albastru din ochi de icoană
Dulce de Bucovina

CRONICA PLASTICĂ

de Pavel Șușară

În căutarea armoniei pierdute

CEA de-a XIV-a ediție a Festivalului Internațional „George Enescu” a fost însoțită discret de un alt eveniment artistic, unul complementar, anume Expoziția de pictură și sculptură Alexandru Țipoia, al cărui impact mediatic a fost însă sever diminuat tocmai de Festivalul căruia i-a fost consacrat. Reunind exclusiv lucrări închinare muzicii, această expoziție s-a deschis la Palatul Cantacuzino (actualul Muzeu George Enescu) și ea înseamnă infinit mai mult decât o simplă glosă imagistică pe marginea (și în simultaneitatea) unui eveniment muzical. Mai întâi, într-o accepțiune mai largă, expoziția sugerează aspirația comună și capacitatea de solidarizare a două limbaje artistice, iar, în al doilea rând și într-un plan mai restrâns, ea accentuează revenirea în actualitate a unuia dintre cei mai importanți și mai demni artiști plastici români din perioada ante- și postbelică. Adică din epoca cea mai glorioasă a României moderne și din epoca cea mai abrutizantă a aceleiași României. Mort în exil, la Geneva, în anul 1993, Alexandru Țipoia nu a părăsit România decât în ultimii ani ai vieții, ceea ce înseamnă că întreaga sa activitate artistică s-a consumat în aceleași condiții politice, psihologice și morale în care au trăit și cunoscuții apostoli ai realismului socialist și toți apologeții urii de clasă ca prim pas către o lume fără

clase sociale. Numai că în timp ce marii sau mai modeștii săi colegi de generație participau cu penelul și cu spițul la muncile cîmpului sau la treburile oțelărilor, în timp ce ei alungau chiaburii și pictau în transă voioșiile colectivizării, Alexandru Țipoia se interesa de lucrurile mărunte, cum ar fi, de pildă, geometria ascunsă și eternă a obiectelor perisabile, armonia formelor nespectaculoase în care se reflectă, însă, marile armonii ale universului însuși. Problemelor imediate, legate de comanda oficială și de promisiunea unei poziții sociale și a unei cariere profitabile, el le-a preferat austeritatea, rigoarea morală și prezența publică discretă pînă la marginea anonimatului. Profesional fanatic și conștiință artistică insatiabilă, Țipoia a încercat, cu toate riscurile imediate care

țineau de perioada anilor '50 și cu cele pe termen lung, derivate din informarea aproximativă (data fiind izolarea informațională a României), să-și sincronizeze opțiunea estetică și actul artistic cu mișcarea de idei din Europa și din lume. Cînd în Estul Europei și, în

particular, la noi, se făceau îndeobște compoziții musculoase și se cînta patetic eroismul proletaro-colectivist, el compunea abstract, construia arhitecturi vizuale suficiente sieși, rememora codurile reprezentării bizantine sau intra în psihologia demersurilor constructiviste.

Expoziția de la Palatul Cantacuzino reprezintă, într-un rezumat sever, tocmai această vocație a libertății actualului creator, dacă privim lucrurile într-o perspectivă morală, și coordonatele majore ale unui program estetic. Instrumentele muzicale sau, mai bine zis, reprezentările lor schematice, aproape abstracte, pe care această expoziție le adună sub semnul Fes-

tivalului Enescu, reprezintă, în același timp, o mărturie a refugiului din fața unei iconografii aberante și dovada unei căutări febrile a echilibrului, a tihnei contemplației și a împăcării cu lumea exterioară. Pentru că mai mult decât orice altă structură, instrumentul muzical din categoria viorii sau a violoncelului reprezintă expresia deplină a armoniei arhitecturale și sugerează, cu aceeași forță, împăcarea formei sensibile cu armonia imponderabilă a muzicii; la urma urmelor, refacerea unei unități pierdute ori doar temporar neglijate. Și dacă mai punem la socoteală că afișul Festivalului a preluat tot imaginea unui instrument muzical imaginat de Alexandru Țipoia, solidaritatea celor două evenimente capătă o și mai mare pregnanță; expoziția s-a organizat sub impactul provocării muzicale, iar muzica a stat, pe toată durata Festivalului, sub semnul autoritar al unei picturi fascinate de lumea sunetului și de o lume a armoniei, în general. Și această întâlnire dintre muzică și pictură, oricum împlinită prin sugestiile celei dintîi și prin concretizările celei de-a doua, a fost reconfirmată acum prin grija pictorului George Țipoia, fiul artistului, autorul afișului și administratorul perfect al unei posterități și al unei opere fără de care arta românească ar fi incompletă valoric și grav viciată sub aspectul demnității ei morale.

Alexandru Țipoia:
Figură verticală
(Geneva, 1992)

DANS

Început de stagiune

DESCHIDEREA stagiunii de concerte 1998-1999 a Radiodifuziunii Române și-a propus să răspundă atât gusturilor mai convenționale, cât și celor mai puțin; de aceea a debutat la Orchestra de Cameră într-o manieră neobișnuită, printr-o operă în concert - și încă una necunoscută la noi, „Anna Bolena” de Donizetti - iar la Orchestra Națională Radio cu un program mai puțin original, dar cu un afiș „sonor”: dirijorul Roberto Abbado și pianistul Daniel Goiți. Ambele concerte au constituit, fiecare în alt fel, evenimente care au atras un public numeros.

Ideia de a prezenta o operă de Donizetti în anul comemorativ - 150 de ani de la moarte - a întrunit acordul entuziast al dirijorului Horia Andreescu și a unei echipe de cântăreți invitați pe filiera Forumului Muzical Balcanic. Într-o zonă atât de frământată de diferențe, asocierea unor artiști ce se străduiesc să construiască punți de comunicare prin muzică este foarte meritorie. Concertul (ce se va repeta și la Atena) este doar un început care merită continuat: artizanii acestei prime manifestări în România sunt Mioara Băscă consilier muzical la Radio, criticul Dumitru Avakian, iar sprijinul financiar a venit de la colegii greci. Soliști (cu o singură excepție) au provenit din țările implicate în Forum.

Alegerea operei aduce o noutate în peisajul nostru repertorial. Uitată timp de o jumătate de secol, ea a fost descoperită de Maria Callas, astăzi cântată pe marile scene, separat sau într-un ciclu „al reginelor” („Anna Bolena”, „Maria Stuart” și „Robert Devereux”) în care

momente din istoria britanică, cu patimile și crimele ei, servesc drept pretext pentru desfășurarea unui splendid belcanto romantic.

Revelația serii a fost tânăra mezzo-soprană Elina Garanca, solistă a Operei din Riga (singura ne-balcanică); o voce excepțională ca timbru și întindere, cu țesătură egală, acute fastuoase și un fizic de top-model o promit unei cariere strălucite (dacă va birui o oarecare nesiguranță a intonației). Tenorul sârb Dusan Plazinic are un timbru plăcut, dar dificultățile tehnice în acut îi îngreunează accesul la fluența liniei donizettiene. Marius Manyov de la Opera Română din Timișoara - glas amplu, bine condus - a fost un Henric al VIII-lea robust; dar personajele lui Donizetti oricât de negre ar fi, rămân în lumea elegantă a belcanto-ului de aceea accentele îngroșate, à la Boris nu-și au locul scoțindu-le din cadru. Am remarcat cântul foarte îngrijit al contraltei Innes Zikou; inexpressiv și cu emisie brutală Hristos Amravis, corect Dimitris Sigalos, toți trei din Grecia. În fine, în rolul principal soprana Vasso Papandoniou care ne-a demonstrat că trecuta ei faimă pe scene lirice renumite se întemeia pe știința stilului, sensibilitate, dar vocea diminuată azi nu mai acoperă suprafața partiturii, oferind doar o vagă schiță a ceea ce ar fi trebuit să fie Anna Bolena. Întreg ansamblul, Orchestra de Cameră, Corul Radio (dirijor Aurel Grigoras) a fost legat într-un tot coerent, cu autoritate, de bagheta foarte promptă, alertă, fină, a lui Horia Andreescu (și trebuie subliniată excelenta prestație a Corului și buna formă

a orchestrei). Un maraton muzical care în orice teatru de operă se pregătește în luni de zile, nu într-o săptămână, ca un concert.

Chiar și așa, se poate spune că din punct de vedere al ansamblului a fost o reușită, umbrită doar de inegalitatea prestațiilor solistice.

Se știe cât este de greu pentru un interpret să poarte un nume celebru, deoarece odată pragul curiozității trecut urmează fireștile comparații; Roberto Abbado nu are de ce să se neliniștească de apropierea cu celebrul său unchi, pentru că este un dirijor *à part entière*. Ne-a dovedit-o în Simfonia I de Mahler, gândită ca un poem amplu cu contraste izbitor și creșteri susținute. Temperament solar, el a intrat în traseul Simfoniei ca într-o feerie romantică, reliefând gradațiile expresive ascendente, certitudinile mai degrabă decât abisurile. Chiar și gestică frântă, contorsionată a părții lente a fost atenuată, în spîrit vienez. Din păcate însă dirijorul nu a putut suplini calitatea precară a sound-ului orchestrei și neglijențele de detaliu ale acesteia. Nu i-am înțeles însă lipsa de flexibilitate în găsirea unui limbaj comun cu pianistul Daniel Goiți în Concertul nr. 1 de Ceaikovski; a acompania = a însoți, în același pas nu pe drumuri paralele ce se întîlnesc doar în acordul final. Nu îmi face plăcere să o spun, dar nici versiunea lui Goiți, cu sunet monocrom, liniară, statică, nu l-a reprezentat în forma sa cea mai bună; o scuza ar fi că nu a fost ajutat nici de dirijor, nici de orchestră, dimpotrivă.

Filarmonica „George Enescu” și-a deschis stagiunea simfonică cu un pro-

gram alcatuit tematic (se poartă!). În prima parte, muzică de Richard Strauss: Preludiu festiv, piesă ocazională, pompoasă dar bun prilej pentru orchestră de a-și demonstra potențialul sonor, ceea ce a și făcut. Pianistul spaniol Josep Colom are un ton consistent, o tehnică sigură și a răspuns cu vervă și imaginație coloristică virtuozității de factură brahmsiană extinsă pe toată claviatura în „Burlesca” de Strauss, construindu-și discursul cu o claritate care nu ocolește mixturile timbrale rafinate.

Partea a II-a a fost pusă sub semnul amantilor din Verona. Cele 3 fragmente din „Romeo și Julieta” de Berlioz, în viziunea lui Cristian Mandeal au trecut mult dincolo de un anume decorativism al muzicii, investite fiind cu o intensitate tristanescă în „Scena de dragoste” (Wagner a fost de față la prima audiere, care l-a fermecat; să fi reținut el tema violoncelului pentru extaticul final al Tristanului său?) cu o teatralitate de-a dreptul halucinantă în final. Și muzica din „Romeo și Julieta” de Ceaikovski a sunat în același spirit dramatic, care prin plasticitatea rostirii o smulge din sfera stărilor emoționale transportând-o într-o lume a imaginilor. Orchestra Filarmonicii a fost într-o formă de zile mari: a răspuns într-o sincronizare spirituală perfectă sugestiei dirijorale; pasaje de virtuozitate orchestrală, amploarea sonoră, unisonurile pure, coloanele de acorduri ale alăturilor, sunetul invăluitor al corzilor, tonul nobil în toată gama de nuanțe dinamice - totul arată o orchestră în plină ascensiune și coeziune artistică.

Elena Zottoviceanu

Neuitatul Kieslowski

LA 13 MARTIE 1996 a dispărut, în plină forță creatoare, la 54 de ani, Krzysztof Kieslowski - unul dintre faimoșii regizori polonezi ai lumii, alături de Wajda, Zanussi, Polanski, Skolimowski (proveniți, cu toții, din aceeași *Școală de cinema*, de la Lodz). Deși a realizat o serie de documentare și de „ficțiuni” interesante, deși lung-metrajul *Cineamatorul*, din '79, a fost marele câștigător al festivalului de la Moscova, Kieslowski s-a impus cu adevărat atenției Planetei Cinema abia în '88-'89, odată cu succesul mondial numit *Decalog* (cu variantele lui pentru marele ecran și pentru televiziune). Au urmat *Dubla viață a Veronicăi* și trilogia *Trei culori* (*Albastru*, *Alb*, *Roșu*).

La festivalul de la Veneția s-a făcut remarcată, în ediție italiană, o carte, *Kieslowski despre Kieslowski*, scrisă, în '93, de scriitoarea și traducătoarea poloneză Danusia Stok.

Citind-o, pe nerăsuflăte și cu o mare stringere de inimă, înțelegi, odată în plus, tristețea și tristețile lui Kieslowski. Ceea ce nu înseamnă că nu există în carte și pagini pline de umor; de pildă

...Dragostea mea pentru Polonia e ca dragostea dintre doi soți bătrini, care știu totul unul despre celălalt, drept care intervine plictiseala; dar când unul dintre ei moare, celălalt îl urmează imediat. Nu reușesc să-mi imaginez viața fără Polonia. Mi-e greu să-mi găsesc locul în lumea occidentală, chiar dacă acolo șoferii respectă regulile de circulație, lumea se salută în magazine, și condițiile de trai sînt minunate(...) Nu mă simt un cetățean al lumii. Mă simt tot un polonez.

...Eram o familie mai curind săracă. Tata era inginer, mama funcționară. Tata avea tuberculoză, și s-a stins lent, la doisprezece ani după terminarea războiului. Avea patruzeci și șapte de ani. Tata schimba sanatoriile și orașele, iar mama, eu și sora mea îl urmam. (...) Am trecut prin atitea școli, încît acum le confund. De curind, m-am întors la una din casele copilăriei. Cum se întimplă în asemenea cazii, totul mi s-a părut mai mic, mai gri și mai murdar decît înainte.

...Cred că tata și-a dorit să moară. Nu putea lucra, nu putea face ce ar fi vrut pentru familia lui, nu se simțea realizat nici afectiv, în raporturile cu familia. N-am vorbit niciodată cu el de aceste lucruri dar sînt sigur că era așa.

Mama a murit în 1981, la șaiszeci și șapte de ani, într-un accident de mașină(...) Sînt mii de lucruri despre care n-am vorbit, cu ei, niciodată... Am avut părinți minunați, dar nu am reușit să-i apreciez cînd ar fi trebuit s-o fac(...) Raportul cu propriii părinți nu e niciodată echilibrat(...) O am numai pe sora mea, dar nu pot sta lângă ea prea mult, pentru că nu am timp. Mai nou nu mai stau lângă nimeni, duc o viață mai degrabă solitară(...) Cu fiica mea, Marta, cînd vorbim, vorbim despre chestiuni practice, nu despre lucrurile cu adevărat importante în viață... Îi scriu scrisori, pentru că le poate păstra și reciti. Cînd primești o scrisoare de felul ăsta nu înseamnă prea mult, dar mai tirziu, în viitor...

Decalog fără politică

ÎN PERIOADA legii marțiale, mi-am dat seama că politicienii, în realitate, nu sînt importanți. Bineînțeles că ei erau cei care stabileau granițele, ei hotărâu ce avem voie să facem, dar nu ei rezolvau problemele umane cu adevărat importante. Ei nu ne pot face nimic esențial, așa cum nu pot găsi răspunsuri la întrebările existențiale fundamentale. De fapt, nu contează dacă trăiești într-o țară comunistă sau într-o bogată țară capitalistă, în ambele cazuri politicienii nu pot nici să răspundă întrebărilor despre sensul vieții, nici să explice de ce ne sculăm în fiecare dimineață(...) Scenaristul *Decalogului*, Piesiewicz, și cu mine nu credem că politica poate schimba lumea, cu atît mai puțin că o poate îmbunătăți. Cînd am început să bănuim că *Decalogul* ar putea ieși pe piața străină, am hotărît să lăsăm deoparte politica. Din moment ce viața în Polonia era grea și intolerabilă, nu puteam să o ascund în film, totuși am evitat să le arăt spectatorilor multe aspecte dez-

agreabile ale vieții cotidiene. Am evitat să vorbesc despre politică, să arăt cozi în fața magazinelor, să menționez cartelele pentru rațiile de alimente... Am încercat să povestesc despre oameni aflați în situații dificile. Cred că viața fiecărui om ar merita un examen minuțios, pentru că fiecare are secrete și drame(...) Aparent, facem mult pentru oamenii pe care îi iubim, dar dacă ne gîndim la ziua care tocmai a trecut, vedem că nu ne-a rămas forța sau timpul să-i stringem în brațe și să le spunem o vorbă tandră celor dragi. Nu ne-a rămas timp nici pentru sentimente nici pentru pasiune - care e strîns legată de sentimente: cred că aici e marea problemă. Viețile noastre ne scapă ca nisipul printre degete(...) Odinioară eram interesat de lumea exterioară, de modul în care ea influențează oamenii, și de modul în care oamenii influențează evenimentele exterioare. Acum, în munca mea, am lăsat deoparte această lume exterioară și, din ce în ce mai des mă concentrez asupra unor oameni care merg acasă, închid ușa de la intrare și rămîn singuri cu ei înșiși.

Cred că toți - fără legătură cu sistemul politic - avem două fețe. Avem una pentru stradă, pentru serviciu, pentru mersul la cinema. În Occident, asta e fața individului care are energie, care are succes, sau care o să aibă neapărat succes, în viitorul apropiat. E fața bună de scos în lume și de arătat străinilor...

Libertate fără bani

LIBERTATEA pe care o avem acum în Polonia nu ne-a adus nimic; pentru că, lipsind banii, nu sîntem în măsură să-i dăm curs libertății, în sens cultural. Nu sînt bani de investit în cultură. Nu sînt nici pentru multe alte lucruri mai importante decît cultura. Un paradox: cînd aveam banii, nu aveam libertate; și acum, cînd avem libertate, nu avem bani(...) A fost o epocă în care cultura, și mai ales filmele, au avut o semnificație socială enormă în Polonia, ca și în alte țări ale Europei de Est.

Mulțimi întregi așteptau să vadă, de exemplu, un nou film de Wajda sau de Zanussi. (...) Eram extrem de importanți în Polonia, tocmai datorită cenzurii.

Acum putem spune tot, și lumea a încetat să ne mai asculte. Cenzura acționa asupra autorilor și, în egală măsură, asupra publicului. Publicul cunoștea regulile impuse de cenzură și aștepta un semnal care să-i indice eludarea lor. Eram solidari, noi și publicul, în aversiunea față de un sistem pe care nu-l acceptam. Astăzi, acest motiv de solidaritate nu mai există. Ne lipsește dușmanul.

...Faptul că în Polonia funcționa cenzura nu însemna o totală limitare a libertății, pentru că, în fond, era mai ușor să faci film acolo decît în Occident, unde funcționează cenzura economică. Cenzura economică e aceea impusă de persoane care cred că știu ce vrea publicul. Mecanismul, în Polonia de azi, e cel din Occident, doar că e complet lipsit de profesionalism. Producătorii și distribuitorii nu au mijloacele prin care să depisteze în mod real gustul publicului...

admiterea la celebra Școală de cinema: Kieslowski a dat examen de admitere de trei ori. La ultimul examen, întrebă „care sînt mijloacele de comunicare în masă”, junele a răspuns: „tramvaiul, autobuzul, troleibuzul”..., și, după o pauză de gîndire a adăugat „avionul”. Comisia a fost încîntată! „Ei au crezut că, la o întrebare atît de timpită, am preferat să răspund sarcastic și provocator. Pe cînd eu fusesem serios! Eu chiar credeam că troleibuzul e un mijloc de...”

Sau, un episod de un umor negru, povestea „Cum a reușit K.K. să scape de serviciul militar” (După un mic stagiul traumatizant într-o școală de pompieri, Kieslowski rămasese cu o ură neîmpacată față de tot ce e uniformă și regulament). Mai întîi a slăbit, cu o voință de yoghin, peste douăzeci de kilograme, apoi a făcut față unor lungi interogatorii pseudo-medicale, în urma cărora a ieșit victorios: a obținut un certificat de „schizofrenie”, deci scutirea de armată. „Toată intimplarea asta m-a făcut să înțeleg cît sîntem de complicați”, zice Kieslowski.

Iată cîteva fragmente din confesiunea unui om complicat. (E.V.)

Interioare

...FILMUL MEU, *Dubla viață a Veronicăi*, vorbește despre sensibilitate, despre presentimente și despre acele raporturi greu de definit pentru că sînt iraționale. Să le reprezinti într-un film e dificil: dacă lași să se vadă prea mult, dispăre misterul; dacă ești prea enigmatic nu mai înțelegi nimeni nimic. Pentru că sînt în căutarea continuă a echilibrului dintre evident și misterios, cînd sînt în sala de montaj realizez mai multe versiuni ale aceluiași film.

...Mi s-a reposedat că în filmul meu nu se vede nimic din ce se întimplă în Polonia: alegeri importante, partide, căderea comunismului. De ce?, am fost întrebă. Pentru că nu mă interesează. Cum nu ma interesează alegerile, guvernul, partidele și toate lucrurile astea.

Lumea superstițiilor, intuițiilor, presentimentelor, viselor - face parte din viața cea mai profundă a ființei omenești și e lucrul cel mai greu de filmat(...) Ținta e aceea de a capta ce e înăuntrul nostru, dar nu există o modalitate de a filma acest „interior”. Pe cînd marea literatură reușește nu numai să și-l apropie, dar și să-l descrie. Cred că sînt puține cărți pe lumea asta care au reușit o descriere satisfăcătoare a ceea ce e înăuntrul nostru. Camus, Dostoievski, Shakespeare. Tragicii greci. Faulkner, Kafka, Vargas Llosa. Literatura poate s-o facă, cinematograful nu, pentru că nu are mijloacele. Nu e destul de inteligent. Prin urmare nici destul de ambiguu.

...Sînt unul dintre acei regizori care renunță cu ușurință la orice material filmat, dacă se dovedește inutil. Tot ce nu e absolut necesar trebuie aruncat. Tehnicianul de la montaj, uneori, plînge: „O scenă așa de frumoasă!”... Dar dacă nu servește filmului, o elimin, oricît ar fi fost de frumoasă, de costisitoare sau de greu de realizat.

Dimpotrivă, regizorii tineri țin cu dinții de tot ce au filmat, totul li se pare minunat, nu văd ce e inutil. Toți trecem prin aceste greșeli; e greu să ajungi să înțelegi ce e superflu.

Grade de vinovăție

ACUM, în Polonia, se pune problema ex-comuniștilor - cine a fost agent UB și cine n-a fost. Ce simplu ar fi dacă s-ar putea spune: „Toți informatorii să se dea deoparte, toți ceilalți să treacă de cealaltă parte”...Și așa, simplu, și putem despărți bunii de răii...Dar mă gîndesc la oamenii care au căzut în capcană și nu au putut acționa altfel. Am citit, de curind, scrisoarea cuiva într-o astfel de situație; un om simplu, un muncitor, care zicea: „Sînt printre cei răi? N-am făcut niciodată rău cuiva. N-am turnat pe nimeni. N-am spus niciodată ceva ce ar fi putut fi folosit contra cuiva. Dar am semnat pe o listă de informatorii!” A comis un păcat acel om, semnînd o listă de agenți UB, chiar dacă n-a făcut, apoi, nici un rău, nimănui? Dar ce ne facem cu cei care nu au semnat nici o listă, dar au fost informatori? Sau cu cei care nu au semnat nimic, n-au colaborat cu serviciile se-

crete, dar care și-au înșelat colegii de cîte ori au putut? Care e lucrul cel mai rău? Care e măsura unui asemenea păcat? Date fiind imperfecțiunile inteligenței noastre, nu putem măsura cu precizie gravitatea păcatului și gradul de vinovăție.

În Polonia, oamenilor le place să dea sentințe, să critice, să catalogheze, să pună etichete. Eu întreb mereu: „Iertați-mă, dar cine dă aceste sentințe morale? Cine critică? Pe ce motiv se cred judecătorii mai buni decît mine? Cum ajung ei să cunoască adevărul?” Am fost întotdeauna stupefiat de ușurința cu care oamenii împrăstie sentințe. Bineînțeles că fiecare om poate fi judecat de ceilalți, e normal. Dar această extraordinară aversiune față de aproapele tau e o caracteristică națională a polonezilor. Se vede și pe stradă sau în prăvăli. Nu sînt amabili unii cu alții, nu se spune „Vă rog” sau „Mulțumesc”. Se vede și din cum se conduce pe șosele, și în alte împrejurări. E o caracteristică a individualiștilor să nu reușească să se armonizeze cu ceilalți. Și eu sînt un individualist, dar cred că o anumită ostilitate și o anumită agresivitate în confruntările cu ceilalți, ar trebui ținute în frîu. În Polonia e tipic să auzi spunîndu-se despre cineva că e fie turnător, fie corupt, fie comunist, fie escroc.

E o stare de amărăciune generală, provenind din faptul, că speranțele au fost de fiecare dată distruse. De fiecare dată cînd s-a aprins o lumină, ea a fost stinsă de cineva, de ceva sau de istoria însăși. Nu e ceva legat doar de ultimii ani; așa e de secole.

(...) Comunismul e ca SIDA; durează pînă la moarte. Comunismul - cu modul lui de a gîndi, de a trăi, cu ierarhia lui de valori - rămîne în cei care au fost, ani la rînd, expuși sistemului. Poți să-l alungi din minte, poți să crezi că l-ai uitat, dar nu e adevărat. E încă în tine. Va dispărea doar cînd vom dispărea noi.

Spectatoare

ÎMI PLAC spectatorii care spun că filmul meu a schimbat ceva în ei. Am înțîlnit o doamnă, la Berlin, care, cînd m-a recunoscut, a început să plîngă. Mi-a povestit că are o fată de nouăsprezece ani, cu care, de cîteva ani era certată și nu mai schimba nici o vorbă, în afară de strictul necesar. După ce mi-au văzut, împreună, filmul, (*Nu rîvni la femeia altuia*), fata, pentru prima oară după cinci sau șase ani, și-a îmbrățișat mama. În mod sigur miine se vor certa din nou, dar dacă măcar cinci minute au fost mai fericite - e deja destul.

...Sau fata de cincisprezece ani care m-a oprit că să-mi spună că a văzut *Dubla viață a Veronicăi* de trei ori și că a înțeles, văzîndu-l, că sufletul există. Înainte nu știa, dar acum a înțeles: sufletul există. Merită să faci film pentru o astfel de fată. Merită să muncești un an, să iei mii de hotărîri, să sacrifici totul, energia, timpul, banii, merita să te torturezi și să te distrugi, pentru că o fată din Paris sa-și dea seama că sufletul există.

Traducere și adaptare
Eugenia Vodă

PREPELEAC

de Constantin Toiu

PUTEREA NARAȚIEI (III)

...IATĂ textul lui Tucidide, cum îl face el să vorbească pe Pericle. Text care este în același timp și un elogiu adus democrației, în lipsa căreia seva mitului și-a imaginației se împuținează, când nu dispare de tot.

"Tubim – spune Tucidide prin Pericle – arta simplă și desăvârșită și cultura care nu moleșeste sufletul. De bogăție ne folosim mai degrabă ca de un mijloc de acțiune, decât să ne fudulim; a nu recunoaște în discuții că ești sărac, este un lucru rușinos; dar și mai rușinos este să nu încerci, prin faptă, să scapi de sărăcie. La noi, aceiași oameni se îngrijesc și de gospodăria lor și de treburile obștești, iar ceilalți, care s-au îndreptat spre meserii productive, le este cu puțință în egală măsură să cunoască problemele politice. Căci noi, atenienii, suntem singurii oameni care nu socotim lipsit de activitate obștească pe cel ce nu participă la activitatea politică și pe care nu-l socotim un ins inutil, luând noi înșine, cu toții, hotărâri asupra treburilor publice, sau discutându-le pentru a ne forma o părere corectă, fără să ne gândim că ar dauna faptei cuvântul ci mai degrabă socotind o pagubă lipsa de informare... Căci, prin acestea ne deosebim de alții, anume prin faptul că dăm dovadă de o mare îndrăzneală și de discernământ asupra a ceea ce urmează să întreprindem... În rezumat, pot să spun că cetatea noastră este educatoarea Eladei, și că indivizii, în particular, reprezintă tot atâtea persoane în stare să se adapteze, cu inteligență suplă și cu farmec personal, la cele mai multe îndeletniciri".

Cred că în această superba declarație stă cheia civilizației moderne. Ea pare făcută astăzi, în anul 1987. Proșpețimea acestui text vechi de două mii și aproape cinci sute de ani se datorează, mai mult decât viziunii istorice propriu-zise, unei conștiințe de sine hiperdimensionate, în care zeii iau înfașurarea oamenilor, iar oamenii chipul, siguranța și clarviziunea zeilor.

Până la urmă, relația esențială ce definește întreaga operă a lui Mircea Eliade este aceea dintre religie și literatură. Și una și alta izvorăsc din aceeași sursă: *Imaginarul*. În aceeași conferință ținută în 1978 la Chicago, el acordă scriitorului un loc primordial în cunoaștere.

"Iată de ce – explică Eliade – un scriitor sau un critic literar este de obicei mai apt să înțeleagă documentele investigate de istoricul religiilor, decât, să zicem, un sociolog, sau un antropolog. Scriitorii și criticii literari cred în propria lor experiență, în realitatea și semnificația creațiilor artistice, adică sunt convinși de valoarea și de obiectivitatea lui MUNDUS IMAGINALIS, a universului imaginar creat ori descoperit..."

Cum mărturisește el însuși în prefața la volumul aparut în 1981 la București, proza sa fantastică se deosebește de aceea a lui Edgar Poe, a lui Borges

sau a romanticilor germani. Solidară cu gândirea mistică și cu universurile imaginare paralele, această proză nu se folosește totuși, sau nu este inspirată direct de cercetările de istorie comparată a religiilor. Ar fi ieșit ceva didactic, fastidios. Din contră, elaborarea este spontană, artistică, până la acea fermecătoare naivitate stilistică un pic bavardă la care contribuie, într-o oarecare măsură, și distanța în timp și spațiu față de limbă, singura, în cazul nostru, în care Eliade putea să scrie povești, limba română. Această senzație însă, dramatică, de autor înghețat la vârsta la care a părăsit locul natal al limbii și la care a rămas – limba noastră evoluind enorm într-o jumătate de secol – nu o poate avea decât un român de azi care scrie. O desuetudine acceptată, și candidă și de mare efect, pentru cititorul actual, și care îl apropie pe Eliade mai mult de începutul secolului literar românesc decât de înclinarea acestuia spre sfârșit.

Malraux scrie despre *Sanctuar*, romanul lui Faulkner, că este *intruziunea romanului polițist în tragedia greacă...* Un roman polițist deghizat există și în multe din întâmplările prozei lui Mircea Eliade, dar intruziunea aici se face în transcendental, în ambiguitățile lumilor suprapuse, trăind și dezvoltându-se prin secreta combustie a mitului. Și-apoi, în plină ezoterie, deodată, comportamentul afiș de laic, de uman... Un istoric al religiilor de anvergura lui Mircea Eliade să se aventureze într-un bordel – capcana ca cel din turburătoare năvelă *La țigănci...* Orice savant anglo-saxon sau german, de aceeași talie, ar fi șocat numai la gândul acestei inconveniențe... E, ca rafinament artistic, ceva bizantin, tipic bucureștean. O artă somptuoasă, în care și noroiul scilipește de lumina stelelor.

Aceasta ne duce cu gândul și la proza citadină a lui Caragiale. Întrucât există și celălalt filon fundamental, tipic moravurilor locului.

Se poate vorbi aici, în altă ordine, de o anume spiritualitate specifică, de trecut și de Zamolxis. De nemurirea născută spontan în afara istoriei consemnate sau a vreunei indoctrinări date...

În nuvela *Șanturile*, un ofițer german, poet și filosof, în tradiția herderiană, retrăgându-se de pe front și amestecându-se cu oamenii unui sat care, în plin război, căutau o comoară, exclamă în limba română, de origine fiind din Bucovina: "Ah, Românie, Românie! Ce țară, ce neam! Ați rămas ce-ați fost atâtea mii de ani. S-au risipit zeii, v-a uitat Zamolxis, dar voi ați rămas cum v-au urzit strămoșii voștri..."

Schicksal!... Schicksal! Mai spune el în germană, soarta, soarta. Și încheie: "Afară de poezi, nu vă înțelege nimeni... Cineva trebuie să aibă măcar un dram de nenoroc, ca să vă înțeleagă..."

Singura moștenire fiind, se pare: această lipsă de noroc. Stare decurgând, de fapt, din lipsa de tărie a caracterului național...

(fragment)

DIASPORA LA PLURAL

de Paul Miron

Scrisoarea XLVIII

Prea onoratei domnișoare Aglaia Lupan

Fălticeni/ Rotopânești

Mult prea gentilă domnișoară,

VĂ MULȚUMESC pentru superba scrisoare care ați binevoit să mi-o adresați. În privința lui Enache, suferințele matală sînt și ale mele, poate nu tot așa de nobile. Eu voi pleca luna ce vine la Berlin, în Prusia, și voi încerca să-l întîlnesc pe umblărețul verișor.

Îmi amintesc cu nostalgie de serbarea de la pansion, de trîlurile îngerești ale vocii matală, care îmi mai răsună cu delectare în cuget. Cît despre mine nu pot să zic decît că am pus trîmbița în cui. Dar pieptul îmi mai tresare cînd zefirul serii mi-aduce ca să mă mîngie în singurătatea în care trăiesc scumpe suveniruri. Contele să poftască! Pentru a face plăcere unei demoazele adorate, voi fi cea mai devotată călăuză a distinsului musafir.

Sărut mînuțele,
Flotea P. Constantin

Secesionismul în literatura română (II)

(Urmare din pag. 11)

EXISTAT deci o literatură secesionistă? Întrebarea trebuie formulată altfel: ar fi putut să nu existe? Că istoria și critica literară, cu excepțiile menționate la timp, n-au folosit pînă azi acest termen e, s-ar spune, o omisiune pedepsită: ele au pierdut astfel un util instrument al racordării faptelor de care se ocupă la ambianța generală a epocii, un mijloc de a le situa mai exact și, poate, de a le înțelege mai bine.

Secesionismul ca stil literar s-a "ascuns" în substanța altor formule artistice, de la cele declarate inovatoare și cosmopolite pînă la cele de orientare tradițională. Disociată, de la un punct încolo, de o ideologie proprie și capabilă a servi scopuri dintre cele mai variate, viziunea secesionistă a scăpat atenției criticilor și, mai apoi, celei a istoricilor literari tocmai în virtutea "cameleonismului" ei. E o consecință directă a faptului că tabloul literar al epocii ni se prezintă puternic divizat prin efectul polarizant al opțiunilor ideologice. În atare circumstanțe, ochiul distinge mai greu spațiile de culoare "neutră", deși tocmai ele contribuie decisiv la unitatea și coerența ansamblului. Fiii ingrați ai secesionismului i-au sfișiat veșmintul și l-au împărțit între ei, dar fișile au păstrat desenul original, făcînd posibilă reconstituirea. Întreaga

morfologie ornamentală a secesionismului poate fi regăsită în literatură, cel mai adesea – fapt vrednic de relevat – chiar în punctele modale ale textelor. Compunerea este gândită și dezvoltată în termeni vizuali, ornamentul convertit în motiv literar. Principiul *ut pictura poesis* (pe care de altfel, în sensul acreditat de tradiție, nimeni n-ar mai fi consimțit să-l subscrie) beneficiază acum de o aplicare mult mai strictă decît în orice vîrstă anterioară a poeziei. Dar, *nota bene*, literatura timpului nu se leagă cu orice fel de pictură, ci exclusiv cu aceea de factura secesionistă. Fenomenul se manifestă plenar în deceniul I al secolului nostru, dar începe încă din amurgul veacului trecut și se prelungește pînă în pragul războiului. Cum s-a observat mai de mult, "literatura noastră de la începutul acestui veac e, prin majoritatea reprezentanților ei celor mai de vază, o literatură tipică de sfîrșit de secol" (D. Micu, *Scriitori, cărți, reviste*, 1980). Este ipostaza literar românească a "barocului finisecular" definit la Eugenio d'Ors: "acela al arhitecților și decoratorilor a căror opera era atunci considerată drept expresie a «modernismului» sau «decadentismului», «stilul vegetal al arcelor și parabolei și al vaselor cu orhidee" (*Trei ore în Muzeul Prado. Barocul*. Trad. Irina Runcan). Vom reveni.

Ștefan Cazimir

POLIROM

NOUTĂȚI
octombrie '98

Convorbiri cu Schopenhauer

Volum alcătuit și îngrijit de
Cristian Bădiliță

Adriana Babeți
Cornel Ungureanu
Europa Centrală
Memorie, paradis, apocalipsă

Adelina Piatkowski
Jocurile cu satyri
în antichitatea greco-romană

În pregătire:

Jean Delumeau
Honoré de Balzac

Mărturisirea și iertarea. Dificultățile confesiunii (sec. XIII-XVIII)
PROSCRIȘII și alte povestiri din COMEDIA UMANĂ

Comenzi la: CP 266, 6600, Iași, Tel. & Fax: (032)214100; (032)214111; (032)217440
București, Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (01)3138978
Brașov, str. Toamnei nr. 7, bl. 4, Tel. & Fax: (068)150318
E-mail: polirom@mail.dntis.ro

**CĂRȚI
STRĂINE**

prezentate de
**Andreea
Deciu**

● Actualitatea editorială ●

Iubire din alte vremuri

PREA RAR ne ostenim să interpretăm deschiderile simbolice, emblematice, ale unei cărți, acele motto-uri alese de autor drept călăuze în lumea textului său. Poate pentru că de multe ori sensul lor e atît de explicit, ori fiindcă multe dintre aceste motto-uri sînt citate scortoase și intimidante din mai știu eu ce filozof ori vechi înțelept. Dam repede pagina aceasta introductivă, așa cum facem și cu aceea a dedicațiilor, pentru a plonja direct în universul cărții cu pricina. Probabil că astfel vor proceda mulți dintre cititorii ultimului roman apărut la noi, în traducerea Mioarei Caragea, al proaspătului în Nobelat José Saramago, *Memorialul Mănăstirii*. Acestor cititori grăbiți precum mai noi toți, de altfel, le propun să zăbovească puțin asupra motto-ului preluat de Saramago din Marguerite Yourcenar, o scriitoare cu care are multe în comun, la nivelul tipului de imaginar romanesc dar și al discursului toropitor, coplesitor prin torentul de detalii: "Știu că alunec în inexplicabil atunci cînd afirm că realitatea — această noțiune atît de fluctuantă —, cunoașterea cea mai exactă posibil a ființelor, este punctul nostru de contact și calea noastră de acces la lucrurile ce depășesc realitatea".

Pe acest aparent paradox al glisării în imaginar pornind tocmai de la ancora solidă a realului e construită cartea lui Saramago, *Memorialul Mănăstirii*: nimic mai fantastic, mai fabulos și uneori chiar terifiant decît colajul de scene desprinse dintr-o medievalitate tîrzie, melancolică și ușor isterizată în același timp, care constituie substanța romanului său. Și totuși nimic mai real, mai autentic, certificabil istoric pînă la amănunte șocante, decît articulațiile acestui univers straniu. Saramago este, cred eu, un tipic făcător post-modernist, un uluitor priceput la uriașe țesături narative compuse din întîmplări și indivizi de operiți în arhive, în tratate uitate de istorie, într-o memorie colosală căreia nimic nu îi scapă.

Acei cititori care vor citi mai întîi romanul, și abia pe urmă prefața Mioarei Caragea, vor rămîne cu senzația puternică a ficțiunii, a irealului, ba chiar cu o aromă a nefirescu-

lui, a combinației neprevăzute, a evenimentelor și personajelor ciudate și fantastice. Mioara Caragea reconstituie, însă, cu o erudiție indispensabilă pentru zona aceasta a literaturii și istoriei portugheze (cvasi-necunoscute la noi), fiarele autentice ale poveștii "inventate" de Saramago. Pe scurt, toți protagoniștii din roman au existat cu adevărat, ca fături în carne și oase a căror viață a fost documentată istoric, iar simburele narativ propriu-zis este și el o întîmplare reală. Personajele sînt Dom Joao al V-lea, rege al Portugaliei între 1707-1750, un soi de întrupare lusitană a prototipului suveranului rău și bun, tiranic și înțelept; preotul Bartolomeu Loureco de Gusmao (1685-1724), inventatorul primului aparat de zbor din Europa; femeie portugheză din epocă (Saramago o numește Blimunda) faimoasă pentru darul ei de a vedea ce se petrece înăuntrul oamenilor, dincolo de pavaza veșmintelor și a pieii. Lor li se adăuga o suită pestrîță de personaje-figuranți, concepute de Saramago pentru a însuflă această lume cvasi-reală, dar și un protagonist însemnat, a cărui identitate închipuită e pur simbolică: Baltasar, fost soldat rămas în urma bătăliilor ciung de mina stîngă, în locul căreia poartă obișnuitul cîrlig hidos al infirmilor.

Regele, preotul, femeia viziionară și soldatul ciung sînt pilonii povestirii din *Memorialul Mănăstirii*, în măsura în care fiecare dintre ei are legătură cu construirea celebrei mănăstiri Maфра, durată la nord de Lisabona în preajma jumătății veacului al XVIII-lea. Legenda spune că regele a promis ordinului franciscanilor să ridice acest palat-mănăstire ca rugăciune către Dumnezeu pentru ca augusta sa consoartă, regina Mariana de Austria, să poată aduce pe lume un moștenitor la tronul Portugaliei. Întîlnirea dintre cele patru personaje principale, motivată de acest pretext al construirii mănăstirii, se petrece strict în lumea ficțională a lui Saramago, căci nu există nici o motivație, istoric vorbind, să credem că ele s-au cunoscut cu adevărat. În felul acesta scriitorul este asemenea unuia dintre eroii săi dintr-o altă superbă carte, copistul din *Istoria asediului Lisabonei*,

care introduce deliberat o simplă vorbulea în plus în tratatul de istorie pe care îl citește, modificîndu-l astfel radical sensul și construind o istorie personală, paralelă cu aceea așa-zis reală.

De fapt, în centrul acestei istorii imaginare, care dublează simbolic cursul oficial al evenimentelor, nu stă, după părerea mea, construcția mănăstirii, ci mai curînd tema cuplului. Mănăstirea este o metaforă a iubirii și devotamentului, ca spațiu sacru în care reprezentanții religiei confirmă uniunea între femeie și bărbat, ori ca loc în care rugăciunile vin să binecuvînteze asemenea uniune, prin copii. Romanul de altfel mustește de o senzualitate frustă: procesiunile religioase, slujbele, coridele, autodafeurile, sau simplele scene de interior au toate un subtext erotic care combină plăcerea cu durerea, teama de interzis cu voluptatea păcatului și a greșelii. Cuplurile fundamentale din roman sînt, evident, regele-regina și Baltasar-Blimunda. Primul, convențional, searbăd și sterp în potopul de ritualuri și ceremonialuri de curte care îl guvernează; al doilea, mistic și miraculos, aflat în afara oricărei legi sau reguli, altele decît cele ale firii și poștei. O singură imagine emblematică definește în egală măsură amîndouă aceste perechi, cea a patului conjugal care își primește partenerii. Regele și regina sînt captivi și straini în veșmintele grele, pierduți în imensitatea camerei de culcare și stîngenți de necunoscutul care e fiecare pentru celălalt. Baltasar și Blimunda își fac întodeauna culcușul într-un spațiu cît mai departat de lumea convențiilor umane, fie o iesle, în preajma animalelor cu ale căror piei sau blănuri se și învelesc, fie într-o încăpere săracă, aproape părăsită, unde dorm sub o velință sărăcăcioasă, pe un pat de lemn incomod și neîncăpător, despuiați și îmbrățișați. Nici unul dintre cele două cupluri nu poate avea copii, primul din prea multă răceală și indiferență, al doilea din prea multă iubire. Construirea mănăstirii (în realitate o "mină de ajutor" venită de la fratele regelui) îi absolvă pe primii doi de infertilitate și rușinea de a nu putea oferi țării un urmaș la tron. Pe ceilalți doi, însă, ea îi dezbină, pentru că Baltasar dispăre cînd uriașul edificiu e înălțat, iar

Blimunda nu îl găsește decît după nouă ani, timp în care a batut în lung și în lat tot pămîntul Portugaliei, însă totul e zadarnic și tardiv, căci bărbatul e mistuit de flăcările rugului, laolaltă cu alți eretici.

Mai important decît durerea mănăstirii este un alt eveniment care se petrece în roman: construirea aparatului de zbor de către părintele Bartolomeu. Fabuloasa mașină de ridicat în văzduh, pe care contemporanii acelor vremi o descriu ca fiind o barcă ciudată, cu puteri miraculoase, e construită de preot, Baltasar și Blimunda, dar substanța din care e ea făcută nu ține de obișnuitele materiale; ea e clădită din *voință* omenească, în sensul cel mai literal cu putință. Lisabona și întreaga Portugalia erau, la vremea aceea, mistuite de molimele urite și fără leac ale unui veac întunecat și imund; cînd *voința* unui muritor de a mai trai, chinuit de durerile bolii și de rautatea semenilor, dispărea, Blimunda o fura și o zăvora într-un clondir magic. Această reprezentare literală a unei teme în fond banale, cum just remarcă Mioara Caragea în prefață, este tulburătoare: orice proiect uman se face cu *voință*, dar Saramago își închipuie construirea bărcii zburătoare ca fiind împlinită cu ajutorul acelor nori-suspîn pe care le slobozesc piepturile resemnaților sau ale muribunzilor cînd își dau ultima suflare.

Cele două construcții, mănăstirea și balonul de zbor, ar trebui să constituie, în mod firesc, împlinirea sau binecuvîntarea iubirii în cele două cupluri. Dar nu este așa. Viziunea lui Saramago asupra cuplului și a iubirii se dovedește în chip subtil sumbră și cinică: mănăstirea, care a consumat sute de vieți și a dat astfel naștere unui ținut de văduve și obsedați sexual în timpul construirii ei e doar un aparent răspuns la rugăciuni, pentru că nu ei i se datorează rodnicia reginei, ci păcatului săvîrșit cu fratele regelui. Balonul rămîne o simplă iluzie și el, dar constructorii lui, Baltasar și Blimunda, sînt blestemați pentru păcatul de a fi furat *voințele* de viață ale altora pentru a se desprinde astfel de lumea telurică în care trăiesc. Cuplul pe care îl formează ei, de altfel, e clădit de

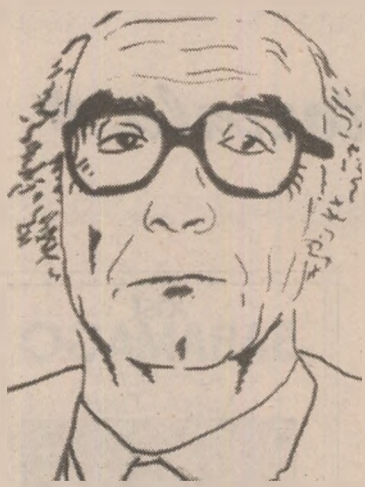
JOSÉ
SARAMAGO
Memorialul
MINĂSTIRII

José Saramago — *Memorialul Mănăstirii*, traduce-re, prefață și note de Mioara Caragea, Editura Univers, București 1998, 303 pagini, preț nementionat.

la bun început pe o ambiguitate esențială: Blimunda, care are darul de a vedea în adîncul oamenilor, de a descoperi în fiecare o identitate tainuită și primejdioasă, are zilnic grija să nu își privească soțul dimineată, decît după un ceremonial special (gustarea unui colț de pîine) care o face simpla muritoare, *oarbă* la păcatele și relele celui iubit. Baltasar, ciung și astfel aparent neputincios, e în același timp un simbol al binelui și al răului, așa cum însăși Blimunda îi explică; cu dreapta construiește, cu stînga poate oricînd fie să dărîme, fie să desăvîrșească tot ce a făcut. Și femeia și bărbatul, îndrăgostitul și îndrăgostita, sînt însemenați, într-un fel aparte. Amîndoi sînt infirmi și totodată puternici, chiar dacă în final par a fi coplesii de infirmitate.

Povestea în sine e complicată și deliberat monotona, pentru că materia narativă în care plutesc aceste personaje fascinante e viscoasă, evenimentele se întretaie amețitor, protagoniștii dispar și reapar, manevrați uneori rautacios de o voce auctorială din off, care istorisește la întîmplare, abandonînd voit anumite fire, lăsîndu-se în tot soiul de comentarii, conform unei logici a sa proprie, care rămîne ascunsă cititorului. Traducerea unui asemenea roman este o misiune extrem de dificilă, și pentru felul în care s-a achitat de ea Mioara Caragea merită multă recunoștință din partea cititorilor. Păcat că editorii merită ceva mai puțină grațitudine, căci un text atît de greu și de elaborat stilistic trebuia lucrat cu mai multă atenție și acuratețe.

Premiul Nobel pentru

Scrisori portugheze

Răsplata jertfei sociale

ACEST AN este al 95-lea în care se decernează Premiul Nobel pentru literatură. De-a lungul timpului cea mai înaltă distincție literară i-a „ocolit” pe Tolstoi, Henry James, Cehov, Joseph Conrad, Proust, Mark Twain, Hardy, Joyce, Kafka sau Nabokov. În schimb, s-au numărat printre câștigatori scriitori a căror artă literară poate nu este neapărat inferioară celei aparținând „titanilor” literaturii, amintiți mai devreme, ci mai puțin faimoasă în întreaga lume: Björnsterne Björnson, Jose Echegaray, Paul Heyse, Verner von Heidenstam sau Rudolf Eucken. Au primit celebrul premiu chiar autori care nu s-au ocupat propriu-zis cu literatura, precum Winston Churchill sau Bertrand Russell.

Franța are cei mai mulți autori pe lista câștigătorilor premiului - 12. Statele Unite ocupă locul doi, cu 10 laureați, urmate de Marea Britanie cu 8, Germania cu 7, Suedia și Italia cu câte 6. Doi laureați au refuzat prestigiosul premiu, la data decernării lui: Boris Pasternak, în 1958 și Jean-Paul Sartre, în 1964.

José Saramago este primul scriitor portughez care primește Premiul Nobel pentru literatură. Academia suedeză afirmă că Saramago s-a bucurat de onorurile juriului pentru o operă care, „prin parabole ce trăiesc din imaginație, compasiune și ironie ne-a prins în capcana unei realități evanescente”.

Richard Waddington, Agenția Reuters:

„DATORITĂ stilului său cu accente lirice, în care se întreșe ficțiunea, istoria Portugaliei, atacuri la adresa represiunilor politice sau zguduitoare fresce ale sărăciei, Saramago este cel mai adesea comparat cu scriitorul columbian Gabriel García Márquez. Saramago însă desfiindează o asemenea apropiere, mărturisind că se simte mai aproape de Cervantes sau Gogol. „Literatura europeană, spune Saramago, nu are nevoie să împrumute realismul magic sau imaginația luxuriantă din literatura Americii latine. În orice țară, realismul magic poate avea rădăcini surprinzător de puternice”.

Scrierile lui Saramago se dovedesc destul de dificile la lectură, autorul făcând deseori abstracție de punctuația tradițională sau de gramatică. Totuși, el are un profund sentiment al limbii și al ritmurilor ei interioare, care dau o frumusețe specială stilului.

DACA un lector asiduu al literaturii portugheze, dar inger nu în materie de subtext cultural, ar comenta, la prima impresie, *Nobel*-ul pentru literatură din acest an atribuit lui José Saramago, el ar lăsa să-i scape, poate fără voie: «Ce noroc și pe omul asta!». Într-adevăr, șansa pare a fi jucat rolul decisiv în neașteptata încoronare. De când există premiul Nobel, Portugalia a avut scriitori de statură imensă, care au schimbat destinul literaturii ei și uneori pe al celei europene - Eça de Queirós, Fernando Pessoa, Aquilino Ribeiro sau Miguel Torga; fiecare dintre ei ar fi meritat *Nobel*-ul de zece ori mai mult decât actualul lui posesor. Și totuși... Dacă ne gândim că Proust, Apollinaire, Claudel sau Bernanos n-au fost nici măcar luați în discuție pentru sus-numitul premiu, în timp ce mediocrități ca Roger Martin du Gard ori Claude Simon l-au avut, atunci «operațiunea Nobel» devine ceva mai limpede și nimic, în ocurență, nu ne mai poate mira.

Dar cei care pun totul pe seama

nist atunci când, în Portugalia, comuniștii puseseră mîna pe putere și când suportul lor propagandistic devenise decisiv; nu s-a mulțumit cu statutul de «soldat al partidului», ci a luptat să devină un scriitor adevărat. Și știți când, în sfîrșit, a reușit? La vîrsta de 60 de ani. Dacă ar fi murit înainte de a împlini șase decenii de viață (fapt întîmplat, pînă astăzi, cu majoritatea scriitorilor lumii), José Saramago ar fi rămas un anonim și n-ar fi meritat, în istoria literară a țării sale, decît cel mult două rînduri condescendente.

ALUAT însă literatura în piept, a completat talentul cu voința și cu staruința, apropiindu-se încet de capodoperă. Pînă ce aproape că a atins-o. A aflat cu greu și din proprie experiență care sînt trucerile ascunse ale prozatorului, le-a găsit și le-a exploatat cu strălucire. Este, pînă la urmă, un *faiseur*, un alexandrin al nuanțelor, nu un genial constructor de lumi.

Dar care alt romancier și-a mai scris marile opere doar după împlinirea vîr-

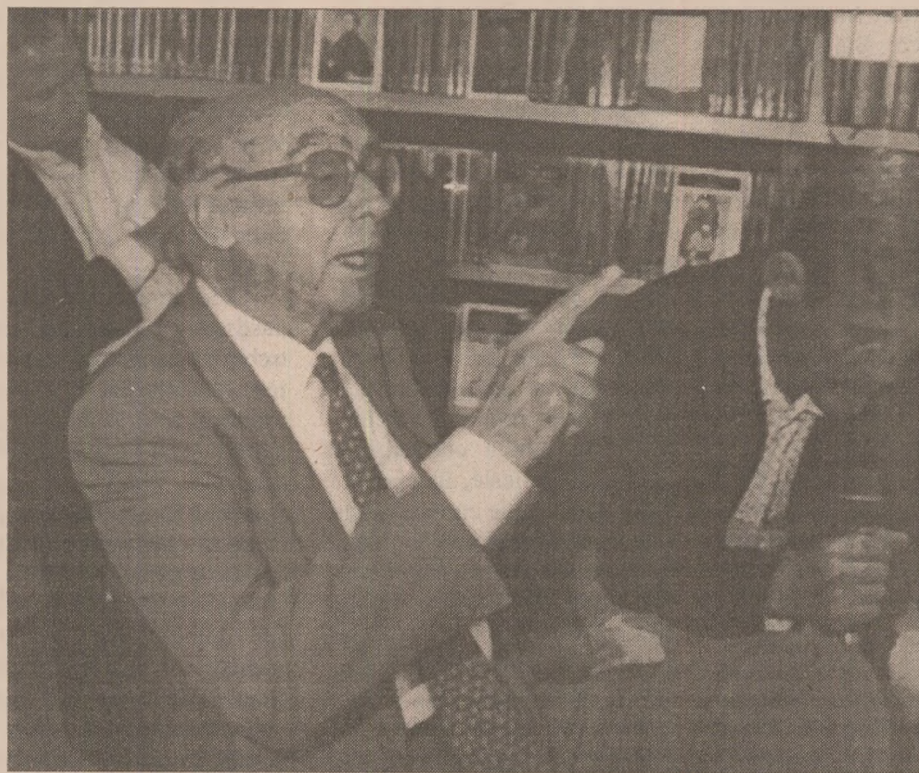
de piatră. *Evangelia după Isus Hristos* și multe altele.

«Sforăria» lui Saramago mi se pare astăzi ușor de demontat: o viziune pelemică asupra realității, asupra adevărilor curente (autorul neaga, prin fiecare roman al său, un loc comun, o accepțiune tradițională sau o viziune academică asupra istoriei), este slujită de un limbaj baroc, uneori somptuos, pus în pagină de calofilul împătimit. Aluzia culturală îi formează baza scrisului. Poate interesa doar pe esteti și pe rafinații literari - în nici un caz pe lectorii exclusivi ai broșurilor de propagandă marxist-leninistă, care, într-o primă fază, i-au susținut financiar succesul literar.

Atunci unde rămîne, în toate acestea, comunismul? Se afla pururi prezent, dar într-un fundal discret. Proza lui Saramago trăiește, filozofic vorbind, prin puterea ei distructivă, prin dorința greu ascunsă a autorului de a face ca totul să sară în aer. Cultivat de comuniști, onorat prin comitetele lor centrale de dragul reputației sale culturale, Saramago nu va fi niciodată decît un anarhist, imposibil de înregimentat în chip definitiv. Politica ajută însă la câștigarea notorietății și de aceea nu-i deloc neglijabilă; de când lagărul socialismului real a încetat să existe, e tot mai greu să găsești scriitori comuniști (în estul Europei ei au dispărut chiar cu desăvîrșire) - și, atunci, scriitorii occidentali pot completa oricînd paleta sensibilităților de stînga, din care juriul *politically correct* de la Stockholm își alege actualmente premiații.

Supremul elogiu pe care-l putem aduce, așadar, acestui prim și poate ultim scriitor portughez laureat Nobel este acela că, mare prozator fiind, opțiunile sale politice trec în general neobservate. Sau aproape.

Mihai Zamfir

șansei se înșală profund. José Saramago a ajuns pe culmi după o luptă aprigă și după un efort de care puțini oameni ar fi fost în stare. Și-a publicat primele volume (mediocre) în indiferență generală; a traversat cu pas atent deșertul nerecunoașterii și al auto-perfecționării, timp de peste douăzeci de ani; a devenit scriitor declarat comu-

stei de 60 de ani? Scriitorul s-a născut în 1922, iar *Memorial do Convento*, prima și cea mai importantă realizare literară a sa, datează din 1982; celelalte romane notabile au apărut în 1984 (*Anul morții lui Ricardo Reis*), 1989 (*Istoria asediului Lisabonei*) sau 1995 (*Tratat despre orbire*), întretaite de eșecuri sau semi-eșecuri, precum *Pluta*

literatură 1998 - JOSÉ SARAMAGO

Cu statura sa impunătoare...

PE SARAMAGO l-am cunoscut în 1991, la Lisabona. Ma aflam pentru câteva luni acolo (bursieră „întârziată“ a Fundației ulbenkian), și fuseseam invitată la ambasada Franței cu ocazia primirii, către scriitor, a unei decorații franceze. Faptul că ambasadorul Franței a, pe atunci, domnul Jean-Marie Le retton, care fusese ambasador în România și trăise, alături de noi, ultimii ani ai ceaușismului, decembrie 1989, la Ștafa Universității și mineriada I, iar ambasadorul Angliei era domnul Hugh Rbuthnott, fost și el într-o misiune anterioară la București, și care încasase și mai amintiri? - niște ghionturi de la curiștii vigilenți ce, la Cluj, păzeau rada unde locuia doamna Doina Cornea, îmi oferise, ca româncă, prietenia celor două Excelențe și a soțiilor omniilor lor.

Mă aflat așadar și eu printre invitații la ceremonia decorării lui Saramago. Citisem, din cărțile lui, *Memoarul de la Mafra*, excelent adus de către Mioara Caragea (carte care, de curând, a reapărut în românește sub titlul său original - nederminat de ateea - *Memoarul mănăstirii*). Și mai citisem extraordinarul roman-parabolă *Pluta de piatră*, și el atât de sugestiv tradus de Mirela Stăniulescu. Iar atunci, la Lisabona, mă delectam cu povestirile și proza scurtă a remarcabilului scriitor.

De la început m-a impresionat agribil imbinarea dintre alura sa de mare senior și simplitatea și bonomia cuetoare.

Era prezent Mário Soares, proaspăt ales președinte al Republicii Portuheze. Bucureșteanca din mine, traumatizată încă de mineriadă și de mulțimile adresate protagoniștilor ei de a „înalta tribună“, a gustat mai cu deosebire cuvintele adresate de Saramago reședintelui ales al țării sale: „Nu v-am otat, dar vă respect și vă admir...“ Același respect și aceeași admirație se esprimeau și din cuvintele lui Mário Soares, a cărui față strălucea literalmente de mândrie și satisfacție pentru distincția primită de ilustrul său compatriot și adversar întru politică.

Tot în acea perioadă, l-am mai revăzut pe Saramago la Târgul de Carte care se organizează anual la Lisabona într-un mare parc din centrul orașului. Jădeam pe o banchetă, în dreptul standului unei edituri care îl publicase recent, așteptând să dea autografe. Când m-am

apropiat eu de stand, era întâmplător singur. S-a ridicat în picioare, recunoscându-mă, m-a îmbrățișat cu efuziunea îmbrățișărilor tipic portugheze - poate, sau sigur cu gândul la Mioara Caragea, deoarece eu nu îi tradusesem nimic, eram doar „tot o româncă interesată de literatură“...

Și au trecut anii.

Saramago a devenit un autor din ce în ce mai prolific, mai cunoscut, mai tradus (pare-se că în peste douăzeci de limbi). Acel fiu al unor țărani din Ribatejo (regiune agricolă săracă a Portugaliei), născut în 1922, autodidact, care îmbrățișase tot felul de meserii pentru a se întreține la oras (de la lăcătuș la desenator tehnic, apoi jurnalist, editor și traducător), a început, spre sfârșitul anilor '60, prin a scrie și publica poezie, eseuri, proză scurtă și o piesă de teatru. Revoluția garoafelor din 25 aprilie 1974 (iată că anul viitor se va împlini un sfert de secol de la acel moment de grație din Istoria Europei occidentale!) și încheierea, și

la portughezi, a epocii cenzurii și opririi intelctualilor, a adus prozei sale epice o nouă libertate și i-a permis abordarea unor noi subiecte arzătoare. În 1977 publică primul roman, *Manual de pictură și caligrafie*. Urmează, printre altele, *Obiectul cvasi* (1978), *Ridicat de pe sol* (1980), *Calatorie prin Portugalia* (1981), deja

citatul *Memorialul mănăstirii* (1982), *Anul morții lui Ricardo Reis* (1984), *Pluta de piatră* (1986), *Istoria asediului Lisabonei* (1989), *Evanghelia după Iisus Cristos* (1991), *Eseu despre orbire* (1995), *Toate numele* (1997) etc., încununate cu importante premii literare.

Conform unui adagiu răspândit pe meleaguri lusitane, „când Saramago vorbește, Portugalia ascultă“ (chiar dacă nu îi place întotdeauna ce spune...). Elocința clasică, un har inegalabil de povestitor, imagistică modernă, vioasă postmodernă, ironie și autoironie, toate acestea îi sunt la îndemână. De la „colocvial“ la sofisticat, de la satiric la pasionat, de la poetic la filosofic, de la baroc la savant simplist, de la impetuos la vizionar... Și, parcă, mai cu seamă, Istoria, cu desfășurările și coincidențele ei, este „revizuită“ de proza lui magică, în lumina dorințelor și speranțelor omenirii, și neîncetat repusă în discuție.

Și a venit, anul 1997, și a apărut traducerea românească, din nou remarcabilă (tot Mioara Caragea), a *Istoriei asediului Lisabonei*.

Standul editurii Univers de la Târgul Internațional de Carte de la Frankfurt, octombrie 1997. În prim-plan, de la stânga la dreapta, Denisa Comănescu, Micaela Ghițescu, Mircea Martin, Urbano Tavares Rodrigues, José Saramago

În acel an 1997, tema principală a Târgului Internațional de Carte de la Frankfurt era Portugalia. Editura Univers făcuse efortul deosebit de a publica, spre a fi prezentate la acea ediție a Târgului, trei traduceri după opere ale unor importanți prozatori portughezi: această *Istorie a asediului Lisabonei* de José Saramago, *Oameni fericiți printre lacrimi* de João de Melo (în traducerea mea), tot foarte bună, a Odetei Mărgăritescu) și *Valul de căldură* (ingemănat, într-un singur volum, cu *Derivă*) de Urbano Tavares Rodrigues (în traducerea mea). Organizatorii portughezi îmi făcuseră cinstea (și marea bucurie, de ce nu?) de a mă invita la Târg și a-mi propune să moderez, alături de un traducător din Berlin, seminarul de traducere literară programat în cadrul aceluiași manifestări. În paralel, editura Univers m-a însărcinat ca, fiind singura dintre noi care îi cunoștea pe cei trei scriitori portughezi, să-i caut, pe zecile de kilometri ale Târgului, să le coordonez orarul (misiune, vai!, dintre cele mai spinoase, date fiind numeroasele interviuri, întâlniri cu cititorii, conferințe de presă, cărora le erau ei supuși și expuși) și să-i aduc pe toți în același timp la standul românesc, pentru o triplă lansare.

Dintre ei, mi-amintesc că Saramago a fost cel mai greu de „coordonat“, orarul său fiind supraincercat. Mi-a promis totuși că va veni, că nu va pierde bilețelul pe care i-l strecurasem în buzunar și care compoarta ziua, ora, etajul, numărul standului editurii Univers. Până la acea oră fatidică, l-am mai întâlnit de câteva ori, la etajul sau în pavilionul exterior dedicat Portugaliei. Statura sa înaltă, chelia frumoasă, dezinvoltura elegantă cu care se mișca în siajul despicat cu venerație prin masele de vizitatori ai Târgului îl făceau reperabil de departe. De fiecare dată îmi adresa semne amabile și liniștitoare: nu va lipsi de la întâlnire.

Și au venit ziua și ora. Eu îl aduceam „de o aripă“ pe autorul meu, Urbano Tavares Rodrigues, fragil, curtenitor, vizibil încântat de popularitate. Cel din urmă a sosit cel mai tânăr, João de Melo, terminând de înfulecat un sandvici.

Saramago sosise primul. Cu statura sa impunătoare, dezinvoltura elegantă, chelia frumoasă, alura de mare senior...

S-a vorbit în franțuzește. Mircea Martin, directorul editurii, apoi, succe-

siv, cei trei scriitori, Denisa Comănescu, redactor-șef, și subsemnata. „Vorbiri“ informale, cordiale, prietenești.

Moment de succes al editurii Univers. Moment de reper în cariera mea de traducătoare din literatura de expresie portugheză. Moment, poate, de „dulce amintire încetoșată“ în memoria celor trei scriitori.

ACUM, Saramago se găsea, după câte știu, din nou la Târgul de Carte din Frankfurt. Participarea portugheză este subordonată temei „Portugalia '98, o mare de cărți“ (marea, vasta mare portugheză care a și inventat Brazilia), temă ce se vrea o replică la cea sub care s-a desfășurat Expo '98 la Lisabona anul acesta: „Oceanele, un patrimoniu pentru viitor“. Aflu, din presa literară portugheză, că José Saramago urma să participe, alături de alți trei scriitori (Alice Vieira, Mário de Carvalho și același al „meu“ Urbano Tavares Rodrigues), în ziua de 7 octombrie, ora 20, la o masă rotundă unde se dezbătea - ghiciți? - tema „A fi comunist astăzi“. Moderată de Rui Rocha, dezbateră promitea „să provoace o discuție dintre cele mai pătimase“, declarase cu anticipație eseistul Fernando Pinto de Amaral, coordonatorul participării literare a Portugaliei la ediția a 50-a a Târgului de la Frankfurt.

A doua zi, 8 octombrie, s-a răspândit vestea cea bună: Saramago - premiul Nobel! Îmi place să cred că Saramago se mai afla acolo, în acea „mare de cărți“ care-i formează universul. Îmi place să-i revad, cu ochii minții, cum se spune, statura athletică, zâmbetul cald, chelia frumoasă, alura de mare senior. Îmi place să-mi imaginez entuziasmul, îmbrățișările tipic portugheze, revărsările de șampanie și confetti, bucuria mai presus de invidie, îmi place să sper) din sânul compatrioților săi prezenți la Frankfurt. După succesul înregistrat de Expo '98, premiul Nobel încununează un an de glorie pentru Portugalia.

Și îmi place să-mi imaginez Lisabona, în acest început de octombrie cald, auriu și ușor nostalgic după închiderea celei din urmă Expoziții Universale a secolului, o Lisabona „veche și seniorială“, astăzi întinerită și strălucitoare, aplecată peste fluviul Tejo, amantului ei de totdeauna.

Micaela Ghițescu

În măruntaiele Leviathanului

A SUPRA comunismului s-au scris nenumărate cărți. Utopia ucigașă, concretizarea Răului pe pământ sau, dimpotrivă, cea mai perfecționată „orinduire socială”, „staza fericită a umanității” etc. a fost analizată, descrisă, psalmodiată în diverse moduri și maniere. Prăbușirea sa aparentă, cu numai un deceniu înaintea încheierii mileniului, a fost - la rândul ei - prilej pentru nesfârșite interogații, polemici și chiar calcule contabile: cum a fost posibil?; cum a funcționat?; câte țări a cuprins?; câte destine a zdrobit? etc. Demonstrații subtile, apologii inflăcărâte, reflecții amare ori simple opinii i-au justificat apariția, evoluția și dizolvarea, l-au legat de „legile obiective ale istoriei”, sau l-au inclus în „accidente” ce probează vocația sinucigașă a omenirii. Lăudătorii l-au văzut ca necesar, inevitabil, punctul terminus - fericit - al Istoriei; detractorii l-au descris drept intruchiparea arbitrarului absolut, corespondentul simetric al fascismului sau chiar siamezul supraviețuitor - cu consecințele cele mai cumplite - al acestuia. Cărți despre comunism s-au scris și, desigur, se vor mai scrie.

Puține însă dintre cercetările acestei „bucle a istoriei” sunt atât de acut aplicate precum cartea lui Vladimir Bukovski, *Judecata la Moscova*. Vladimir Bukovski nu este nici istoric, nici filosof sau scriitor. Destinul lui, ca de altfel destinul a milioane de oameni, s-a împlinit în epoca apogeei planetare al comunismului, în momentele în care „cea mai umanistă societate” tindea spre ecumenizare, spre „victoria finală”. Numele lui Bukovski a apărut în mediile occidentale - pentru că în „imperiul libertății” așa ceva era de neconceput - la sfârșitul anilor '70 cînd, în primul rînd spre stuporarea liderilor comunisti, ajunși la a treia sau a patra generație, în Uniunea Sovietică, „bastionul” și „farul călăuzitor” al „progresului umanității”, s-a conturat fenomenul „disidenței”. O mîna de scriitori, savanți, militari sau oameni de rînd contestau „sfînta sfințelor” în chiar inima sa. La Moscova. O contestație pe față, legală - în măsura în care sistemul presupunea și o legalitate -, o respingere deschisă a Binelui prescris, cu atît mai uluitoare cu cît venea de la indivizi care nu cunoscuseră alternativa, care fuseseră „formați” sub zodia „mărețelor idealuri” și în numele acestora. După Soljenițin și Saharov, Bukovski a devenit cel mai cunoscut contestatar al „Raiului”, mai ales după ce - în urma condamnărilor suferite pentru organizarea „grupurilor Helsinki” de supraveghere a respectării drepturilor omului - a fost, pur și simplu, „schimbat”, în Elveția, de autoritățile sovietice cu Luis Corvalan, șeful comunistilor chilieni, arestat după lovitura de stat a generalului Pinochet.

Cartea lui Bukovski nu este un roman. Nici măcar o însumare de memorii. Impactul ei poate fi însă, pentru cititorul avizat, la fel de mare precum cel provocat de romanele lui Soljenițin. Bukovski nu „filosofează” pe marginea tarelor comunismului, nu caută explicații metafizice pentru excrescențele monstruoase ale acestuia, cu atît mai mult cu cît ele apar drept inevitabile. Cancerul este, se știe, rezultatul unui accident natural, genetic sau artificial. Monstruoșitatea, inumanitatea, absurdul intrau în logica sistemului. Nu accidental a devenit comunismul cea mai cumplită mașinărie de tocat destine, de zdrobit oamenii vii, de șters popoare și țări de pe harta lumii. Justificările interesate sau nostalgice, incriminările post hoc ale „întîmplărilor” care au făcut ca „moștenirea lui Lenin”

să fie preluată de Stalin în locul, să zicem, lui Troțki, Zinoviev, Kamenev sau Buharin, schimbînd astfel cursul istoriei și esența „celui mai umanist proiect al istoriei”, sunt risipite cu o argumentație betonată, de nedemolat. Pentru că Bukovski își întemeiază demonstrația pe documente, pe „manuscrisele ce nu ard niciodată”. El a avut șansa să pătrundă în „pîntecele Leviathanului”, a citit - și a copiat - documentele C.C. și ale secretariatului C.C. al P.C.U.S., cu ocazia procesului intentat la Moscova, în 1992, de comunisti împotriva deciziei lui Elțin de interzicere a partidului lor, ca urmare a cunoscutului „puci” din august 1990.

Documentele ridiculizează orice justificare, anulează orice motivație nobilă, exclud orice întemeiere metafizică. Cititorul va descoperi stupefiat că istoria comunismului este, în intimitatea ei, un lung șir de comploturi pentru dominarea lumii, o înlanțuire de ticaloșii conștiințe, deliberate, vizînd menținerea - și extinderea - unui *establishment* bazat de la început pe o iluzie, cea mai ucigașă pe care umanitatea și-a putut-o permite, cea a concretizării, prin control de sus, a utopiei comuniste. Un establishment care se credea perfect sau, mai degrabă, care nu admitea că realitatea ar putea evolua altfel decît în modul conceput de el. Comunismul nu credea că poate schimba realitatea. El credea că îi poate dicta, că o poate concepe. Controlînd absolut totul, comunismul și-a construit - în fapt - pro-

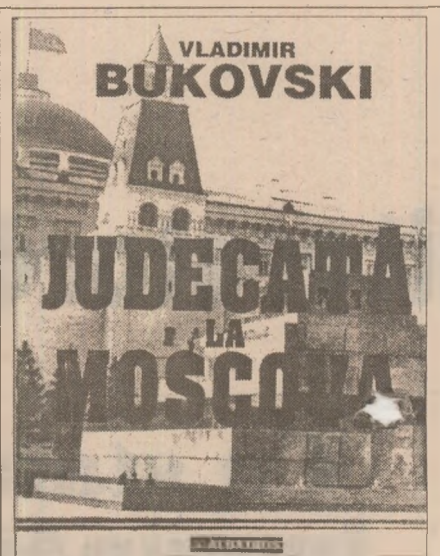
Bukovski la ieșirea din lagăr

pria sa realitate, o realitate cutremurătoare, orwelliană, depășind chiar închipuirea autorului *Fermei animalelor*. Perfecțiunea controlată implica - din această perspectivă - nu doar planificarea strictă a viitorului, proiectarea „succeselor” și confirmarea lor indiferent de împrejurările celeilalte realități, cea adevărată, ci și „analiza” oricărui amănunt al prezentului, fie el cît de minor, susceptibil de a contrazice logica sistemului. Pentru că un sistem totalitar are propria sa logică, dezvoltată din *credința* inițială, acceptată ca absolut valabilă, de necontestat. Logica este, în fond perfectă, mai ales prin excluderea feed-backului, a homeostazei. Ca și Bukovski, nu vom filosofa însă pe tema fundamentării în credință a unei mașinării ce s-a dovedit infernale. Vom constata, totuși, cu el că evoluția siste-

mului spre necrozare era inevitabilă. „În condițiile unui sistem totalitar, scrie autorul, un singur om care gîndește greșit este primejdios, mai cu seamă dacă acest sistem se proclamă perfect”. Și adaugă: „Aceasta era dilema esențială a puterii comuniste: pe de o parte, numărul de nemulțumiți, de deviaționiști în gîndire și, mai mult încă, de dușmani pe față ai regimului trebuia măcar să scadă pe măsura «construirii socialismului» și, din acest motiv, sporirea represiei nu era în interesul puterii; pe de altă parte, a lăsa niște adversari politici să acționeze nestîngheriți, avînd în vedere o nemulțumire populară destul de amplă, era pur și simplu periculos. De unde tactica lor de diminuare a numărului deținuților politici și, simultan, de presiune sporită asupra nonconformiștilor; obiectul lor era de a-i zdrobi moral, de a-i «neutraliza ideologic», mai apoi de a-i expulza chiar din țară, nu de a-i întemnița. Numeau asta cu numele întortochiat de «muncă profilactică pentru prevenirea crimelor». Nici un sistem „perfect” nu poate continua, la zeci de ani de la instaurarea lui, după nenumărate „succese” proclamate, o represiune directă, fizică a adversarilor. După stalinism, în U.R.S.S. nu mai existau, practic, „dușmani de clasă” ce trebuiau exterminați. Motivele disidenței trebuiau căutate în altă parte, alți „dușmani” trebuiau inventați.

FASCINANTE, repet, sunt documentele la care a avut acces Bukovski. Ele indică progresivă sminteală a sistemului, evoluția lui de la credință la ideologie, la propaganda goală și, în plan concret-economic, trecerea de la planificare la raptul mafiot, concretizată în unirea treptată a „nomenclaturii” cu „procurorii” economici, cu pegas. Totul sub aparența nobililor idealuri, neîntinate, sub vălul unității monolitice a maselor în jurul puterii. Documentele dezvăluie o situație uluitoare: cu cît sistemul devenea mai putred în măruntaiele sale, cu atît agresivitatea sa creștea, sporea monstruos spre „spaima lumii”, deși „pumnul de oțel” era mereu înmănușat în catifea. Minutele ședințelor C.C.-ului dezvăluie, în fapt, o continuă strădanie pentru asigurarea supraviețuirii, o continuă căutare de mijloace pentru menținerea în competiție cu „imperialismul capitalist”. La lectură, ele par o expresie a unei „conspirații a cretinilor”, dacă - din păcate - nu s-ar fi concretizat în acțiuni ce au dus la milioane de morți, la nesfârșite distrugerii. Dezvăluirile sunt uluitoare: sistemul s-ar fi prăbușit demult, dacă nu l-ar fi sprijinit... Occidentul.

Autoblocarea Occidentului în fața violenței și agresivității comuniste seamănă cu fascinația maimuței sub privirea șarpelui. K.G.B.-ul, „brațul înarmat al comunismului”, avea la dispoziție toate mijloacele materiale pentru convingerea sau coruperea intelectualilor, pentru atragerea și susținerea politicienilor simpatizanți, „tovarăși de drum” momentani; pentru susținerea marilor „campanii planetare” împotriva „imperialismului agresiv și războinic”. Și asta în contextul unor penurii interne cronice, a unor lipsuri din ce în ce mai grave pentru viața propriilor cetățeni. Numai susținerea „luptei pentru pace” - după desfășurarea rachetelor cu rază medie americane din Europa de Vest, ca urmare a instalării celor sovietice în Est - costa anual contribuabilul sovietic cel puțin o zi de muncă. Este uimitor să constăți cum a funcționat manipularea și șantajul Occidentului - în special pentru intelectualii de stînga - în numele „destinării”, al unei sperate umanizări a sis-

Vladimir Bukovski, *Judecata la Moscova*, Ed. Albatros, Ed. Universal Dalsi, București, 1998, 470 p.

temului. Formula „mai bine roșii decît morți” era o concluzie a amestecului de „zahăr și bici” utilizat de stăpînii Kremlinului. Numele „colaboratorilor” occidentali - în primul rînd al politicienilor social-democrați aflați la guvernare - poate provoca un șoc.

Neșansa sistemului a constat în faptul că opinia publică din Occident nu a cedat pînă la urmă. Cetățenii lumii libere au realizat că nu poți vorbi de dezarmare concepînd-o doar unilateral, că nu poți susține „libertatea popoarelor” invadînd concomitent Ungaria, Cehoslovacia, Afganistanul. Avantajul democrației este că poate corecta „din mers” greșelile, tot așa cum avantajul economiei de piață este că produce orice trebuie și oricînd trebuie. „Sistemul” a fost însă foarte aproape de victorie, doar graba lui, în tratativele cu politicienii occidentali pentru impunerea dezarmării nucleare complete privindu-l de cîștigarea bătăliei pentru dominația lumii. Documentele arată că dacă „înviatarea unor R. Reagan sau M. Thatcher s-ar fi manifestat mai devreme, el s-ar fi prăbușit mai demult. Cît singe și cite lacrimi ar fi putut să nu curgă.

Căderea comunismului este rezultatul demascării sale prin dizidența legală și al pierderii competiției economice cu Occidentul. Dar monstruoasa mașină nu a dispărut pur și simplu. Documentele lui Bukovski arată că „prăbușirea” lui a fost planificată interior, programată ca o de supraviețuire. *Perestroika*, indică el, a fost o „piegă-stroika”, iar Gorbaciov un continuator docil al cînicului Andropov, primul dintre conducătorii sovietici care a realizat că, pentru supraviețuirea comunismului, este necesară o „schimbare la față”. Situația actuală din Rusia, constată Bukovski, perfect asemănătoare cu cea din România, este consecința acestei „schimbări”. Nu întîmplător foștii „baroni roșii” au devenit noii magnați capitaliști ai țării, nu întîmplător au apărut „partide” de un anume tip, inclusiv cel al naționalistului Jirinovski, fostul informator al K.G.B.-ului. Nu întîmplător, după „procesul P.C.U.S.” din 1992, accesul la documente a fost limitat pe treizeci de ani, dacă nu cumva, cele mai importante, au fost distruse. Pentru ce, se întreabă el, nu s-a organizat comunismului un proces de genul celui de la Nürnberg împotriva nazismului. Și, tot Bukovski răspunde: „pentru aceasta, trebuie mai întîi să fi învingător”. Or, după documentele lui uluitoare, Occidentul a acceptat, încă o dată, să nu învingă. Deci cancerul, stopat pe moment, a rămas încă în trup. Pentru Est perspectiva este optimistă. Disidentul, autorul acestei fascinante înmănunchieri de documente o știe. Nu poate însă să tacă. Cum nu ar trebui să tacă nici unul dintre cei ce au suferit sub „deșertul roșu”. Primejdia mortală încă există. Bukovski o spune:

„Tacă-ți gura - și iată-te călău,
Tacă-ți gura, tacă-ți gura,
tacă-ți gura...”

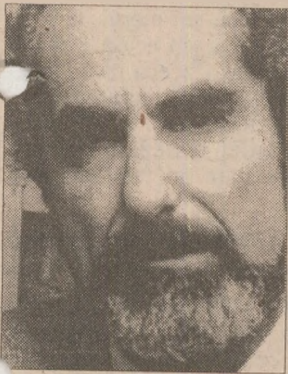
Toma Roman

Fanatism

◆ În urma întâlnirii cu omologul său britanic Robin Cook, ministrul de externe iranian Kamal Kharazi a declarat că guvernul său se disociază de ideea primei oferite pentru uciderea scriitorului Salman Rushdie. La Teheran, această declarație n-a fost acceptată în unanimitate. Ziarul „Republica islamică”, apropiat de radicali, a amintit guvernului că el nu are puterea să abolească *fatwa*, care e un decret religios.

Noutăți anglo-saxone

◆ Toamna este, și pentru englezi și americani, sezonul cel mai bun pentru piața cărții. Criticii englezi sint entuziasmați de noul roman al lui Sebastian Faulks, *Charlotte Gray*, iar librării își dispută difuzarea noilor cărți ale unor nume de succes sigur: Julian Barnes, Ian McEwan și Martin Amis. Și pe piața americană, toamna a adus „pești mari”: Philip Roth (în imagine) cu *I Married a Communist*, Jane Smiley cu

The All-True Travels and Adventures of Lidie Newton, Gore Vidal cu *The Smithsonian Institution* și Tom Wolfe cu *A Man in Full*.

Zonele de umbră din '68

◆ Istoricul și kremliologul ungar Miklos Kun este, în același timp, un cercetător de arhive, dar și un investigator „pe teren” căci, în cărțile sale, mărturiile participanților la evenimente ocupă un loc important. Ultima sa lucrare, *Primăvara de la Praga, toamna de la Praga: zonele de umbră din 1968* (Ed. Akadémiai Kiadó, Budapesta) este rodul a zece ani de cercetări și e consacrată episoadelor necunoscute ale invaziei Cehoslovaciei. Interviuurile realizate în Cehia, Slovacia și la Moscova sint însoțite de documente de arhivă inedite, de o cronologie și de un lung studiu-postfață al autorului. Cotidianul „Magyar Hirlap” precizează că versiunea engleză a cărții, ce se află în pregătire la aceeași editură, va fi îmbogățită și cu alte documente pe care Miklos Kun le-a obținut între timp.

Enigma „Ambasadorilor”

◆ Pictorul german Hans Holbein cel Tânăr (1497-1543) era pasionat de știință și de astrologie, fiind în același timp foarte credincios. Apreciat la curtea lui Henric al VIII-lea, el a pictat portretul a doi diplomați francezi, într-unul dintre cele mai celebre tablouri ale sale, *Ambasadorii* (aflat la National Gallery din Londra) - operă ce a stîrnit inepuizabile discuții prin simbolurile absconse pe care le conține și prin

aparentele erori de perspectivă. John D. North, specialist în istoria filosofiei și a științei, originar din Oxford, profesor la Universitatea din Groningen, și-a consacrat mult timp descifrării și interpretării tabloului lui Holbein și a publicat recent în Anglia o carte, *Secretul Ambasadorilor*, în care dă explicații tuturor detaliilor, susținînd că a găsit soluția enigmei seculare: tema ascunsă a tabloului este crucificarea lui Isus.

Roman interzis

◆ Un roman al scriitorului libanez Hassan Daoud, *Cîntecul pinguinului*, aparut la Ed. Dar an Nahar, a fost interzis în Emiratele Arabe Unite, fiind considerat „impropriu pentru difuzare”, fără alte explicații.

Satiră a lumii universitare

◆ Subiectul romanului *Cercul*, scris de un fost universitar din Hamburg, Dietrich Schwanitz, și apărut la Eichborn Verlag din Frankfurt, se constituie într-o satiră feroce a lumii universitare: un tânăr politolog e însărcinat de Ministerul Învățămîntului să reformeze facultatea din Hamburg, în scopul transformării ei într-o instituție de elită. Pen-

tru a-și aplica programul de reformă, tânărul are de luptat cu inerția rectorului și va trebui să dejoace comploturi și intrigi. El descoperă că instituția era înțesată cu informatori Stasi, care se foloseau de rivalitățile profesionale și de carierismul universitarilor. „Der Spiegel” îl numește pe Dietrich Schwanitz „un David Lodge german”.

Integrala Pasolini

◆ Editura Mondadori va publica la sfîrșitul acestei luni integrala operei literare (romane și povestiri) a lui Pier Paolo Pasolini, în două volume masive, în eleganta colecție „Meridiani”. Ediția va cuprinde și romane inedite sau neterminate, precum *Il disprezzo per la provincia* și *Il romanzo del mare*. Anul viitor, Mondadori va publica și un volum cu toate eseurile scriitorului și cineastului.

Serisori către Franca

◆ Editura Stock s-a asociat cu IMEC pentru a publica un masiv volum de 1000 de pagini cu scrisorile pe care Louis Althusser (1918-1990), filosoful și epistemologul marxist francez, le-a trimis tradu-

cătoarei sale italiene, Franca, de care era îndrăgostit. Îngrijit de Yann Boutang și Francois Matherou, volumul *Serisori către Franca* se prevede a fi unul dintre evenimentele editoriale ale acestei toamne.

Fără cămile

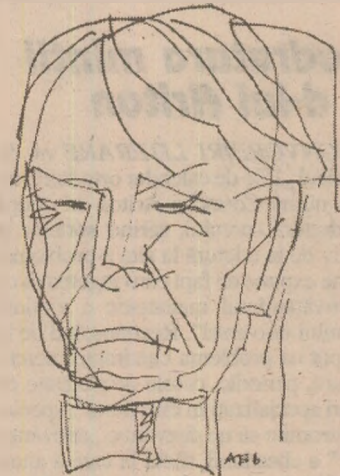
◆ Direcția Monumentelor Istorice din Egipt nu mai vrea să vada cămile pe lângă piramidele din Gizeh. Le-a interzis accesul în sit, fiindcă doar curățarea excrementelor lor costă o avere pe an și, în plus, n-au ce căuta pe lângă monumente: prima cămilă a fost importată în Arabia la 1200 de ani după ce faraonii își construiseră celebrele piramide funerare.

Carl SANDBURG

BRÂNCUȘI

CARL SANDBURG (1878-1967), numai cu doi ani mai tînăr decît Brîncuși, l-a cunoscut și l-a prețuit foarte de timpuriu pe sculptor - aproape în aceeași vreme cu Arghezi, Blaga și Vineanu, la noi.

Poemul lui Carl Sandburg, care oglindește atît de limpede personalitatea brîncușiană, a mai fost tîlmăcit la noi de A.E. Baconski, în 1966, și de Petre Solomon, în 1967.

Portret de A.E. Baconski

BRÂNCUȘI e un bate-drumuri; el adună bilete de tren pentru țara Niciunde: un bate-poduri e Brîncuși, cu traista mereu pregătita de drum, fără să-i pese de ceas; oh, da Brîncuși e un bate-drumuri; el se pricepe atît de bine la păsări și creștete: conciu și bucla, ovalul și fruntea femeii le cunoaște pe dinafară; pe toate le știe de minune, de la obârșii, de unde vin și încotro se îndreaptă; din adînc le măsoră, de la tainele zămislite de către cei dintâi și mai vechi făuritori de forme.

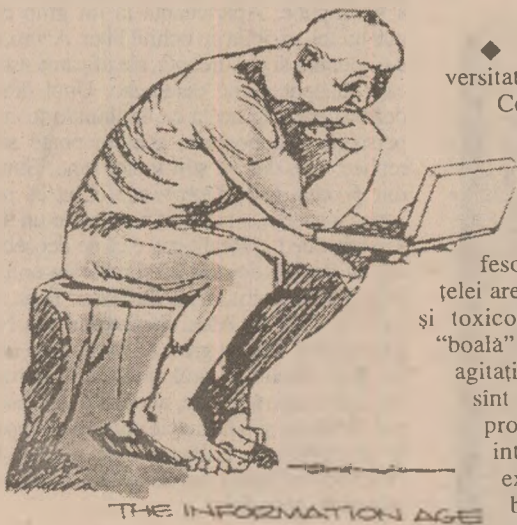
Astăzi să dăm drumul cuvintelor, nu atît despre Brîncuși, căci iată, stă gata dih nou să pornească, dar n-ar putea spune încotro și-a ales să se îndrepte, și când anume, în ce timp, va porni către țintă; oh, da Brîncuși, tu care ții bărnela să-ți străjuiască pragul casei, ca lemnul să îmbătrânească dulce la soare, și să se facă mai tare decît cremenea, mai tare ca țaria brațului și a mîinii tale lucrătoare, oh, da, Brîncuși: cu dalta și ciocanul tu scoți din materie conuri și păsări, capete și forme rotunde ca oul: răsplata

tăriei din inima ta o vei afla la urmă, când Pămîntul va fi prefăcut în nor și abur, și când, printre cele de pe urmă lucruri, - un con, un ou, vor dăinui o vreme. Brîncuși tu nu ești omul care să dea la gazetă anunț, spre a-L vesti pe Cel de Sus că bine ar face să coboare, să vină să vadă ce faci; și nici flecar nu ești, să împui urechile Domnului cu palavre și rugi fără rost; și nici n-ai să te porți lipsit de cuviință față de bunul Dumnezeu, ca și când Cel de Sus ar fi vecinul de peste gard; și ca și când i-ai fi numărat cămașile înșirate la uscat pe frînghie; tu ești omul care își va vedea cu vrednicie de treabă, dibuind, gîngurînd, șovăind; tu ești cel care va ști să amuțească, precum șoricelul din podul bisericii când orga izbucnește uriașă, inundînd Oceanul cu valuri, trimițînd val după val talazuri spre țărmul cu stînci luminate de soare; și dacă Domnul hărăzește în împărăția Lui un loc pentru trăistuțele cu oase vrednice, - unul va fi al tău, un loc va fi al tău, Brîncuși.

În românește de Andrei Brezianu

Internetomanii

◆ Kimberly Young, profesoară la Universitatea din Pittsburg și coresponsabilă a Centrului de Cercetări asupra Dependentei de Internet, a publicat la Ed. John Wiley & Sons o lucrare cu lungul titlu *Prins în capcană: cum să devii conștient de dependența față de Internet și cum să scapi de ea*. Profesoara susține că utilizarea excesivă a rețelei are efecte la fel de grave ca și alcoolismul și toxicomania, persoanele atinse de această „boală” manifestînd depresii, anxietăți, stări de agitație interioară. Casnicele și adolescenții sint cei mai vulnerabili. Chiar conștienți de problema lor și de consecințe, 68% dintre internetomani declară că vor continua să exploreze ciberspațiul, fiindu-le imposibil să se abțină.

Bătrîna Scufiță Roșie

◆ Pentru a serba cei 300 de ani de cînd *Scufița Roșie* a lui Charles Perrault se plimbă prin pădurile „copilului universal”, Biblioteca Națională din Madrid i-a consacrat o expoziție cu peste 200 de ilustrații vechi și moderne, alese numai din edițiile spaniole ale poveștii.

Autori la telefon

◆ Pentru că cititorii nu pot ajunge totdeauna la conferințele scriitorilor preferați, în S.U.A. s-a înființat un serviciu telefonic care funcționează nonstop, Book Talk, la care peste o mie de autori pot fi ascultați comentîndu-și propria operă. Edituri ca Doubleday, Little Brown sau Ballantine plătesc între 100 și

200 de dolari pe lună de fiecare înregistrare pentru a-și promova cărțile din plan. Catalogul înregistrărilor Book Talk este disponibil în librării și pe Internet, iar amatorii se pare că sint mai numeroși decît se speră. Orice ar spune scepticii, public iubitor de lectură există, iar sectorul editorial e încă profitabil.

Revista revistelor

Cuadratura minții d-lui Ariton

În *CONVORBIRI LITERARE* nr. 9, sub genericul „File de calendar ortodox”, un domn pe nume Costache Ariton se ocupă de... cuadratura cercului, sărind sprintar și exclamativ de la o latură la alta a problemei pentru a ne expune de fapt convingerea sa că pînă și învățămîntul matematic e victimă „complotului universal”. Recunoscînd de la bun început că problema cuadraturii cercului „asigură, periodic, casele de sănătate cu pensionari specializați în cheștiune”, specialistul ne promite să ne dezvăluie „adevărata înfățișare” a cheștiunii, tilcul la care a ajuns intelectul d-sale antrenat în abstracții. Și o ia de la *Elementele* lui Euclid, pe care a constatat că nimceni nu le mai studiază la sursă, nici măcar matematicienii. De ce? Fiindcă o ocultă conspirație a „asasinat” duhul euclidian: „Dacă «punctul nu are nici o parte» iar «linia este o lungime fără lățime» atunci lumile propuse de Euclide nu pot ființa decît în pură intelcție, în fața *celui de al treilea ochi*, și sub nici o formă în simțuri. Este imposibil de găsit, în lumea în care evoluăm, lungime fără lățime ori punct care nu are nici o parte!...» Grecii își trasau figurile de considerat cu deștăl pe nisip, tocmai pentru a obliga intelectul să se desprindă de orice concretețe, raționamentele derulîndu-se numai în pură intelcție, cum ar zice poetul «pe înecarea cîrcizilor agreste», adică dincolo de senzorial. În veacul nostru, iudaismul ajuns la paroxism a prăvălit bolovanul concretului peste toată gradina.” De vină e Einstein, guvernat de spirit iudaic atunci cînd afirma: „Conceptelor geometrice le corespund, mai mult sau mai puțin exact, obiecte din natură, acestea din urmă reprezentînd singura cauză a generării lor”, dar și Hollinger, care „credincios lui Einstein, propune o geometrie în care spiritul euclidian este definitiv strivit de CONCRETUL unei gîndiri ce se încapăținează să rămînă slujnica senzorialului.” Și de ce au vrut Einstein, Hollinger & Comp „să strivească” spiritul euclidian, cu ce interes? D-l Costache Ariton pune întrebări retorice: „Să ne întrebăm cînd și cu ce motivație au fost alungate ELEMEN-TELE din învățămînt și de ce nici un dascăl nu cere reintroducerea lor? Să ne întrebăm

cum este posibil ca dascăli universitari să nu cunoască nici măcar DEFINIȚIILE ce deschid cărțile lui Euclide? Nu cumva interese extraordinare, cu motivații adînci, de mai bine de două sute de ani, trudească sufoarea spiritului euclidian, spirit profund religios prin rosturile lui?” Înăripat de spiritul euclidian, dom’ Costache anulcăză dintr-o singură mișcare *problema* cuadraturii cercului, mutînd-o în planul simbolurilor creștine *de taină*: „în cercul înscris în *patrat* a poposit un *porumbel*, tilcurile ce se circumscriu reclamă altă înțelegere și altă demonstrație, o cu totul alta decît cea matematică, geometrică. Duhul Sfînt, Cel ce leagă lumile de sub soare cu cele ale Împărăției Luminii, ne cere să ne pătrundem de Adevărul celor astfel închipuite și să ne întărim în credința că Duhul Sfînt Biruitor va puncta între *patratul* împărăției de dincolo și *rotunda* lumii a soarelui un egal «precum în cer așa și pe pămînt», care nu are nimic comun cu matematica ori geometria, Adevărul său ținînd de rațiuni cu mult mai adînci... Rațiunile Credinței!” Iată deci cum iese porumbelul metaforelor din pură intelcție și ce simplu se poate soluționa o problemă nesoluționabilă. ♦ Acum ne pare rău că am dat atîta atenție unui text aberant, cînd în acest număr din *Convorbiri* sînt publicate escuri, cronici, studii, memorialistică și traduceri ce ar fi meritat din plin comentate. Semnalăm doar, în puținul loc ce ne-a rămas, cele două interesante „convorbiri literare”: Gheorghe Iova dialoghează serios și lucid cu Lucian Vasiliu despre vocația sa teoretică și despre punerea ei în aplicare în proaspatul volum de poeme (apărut la Cartea Românească - Asociația Scriitorilor din București) intitulat *Anul 1971. Ordinea în care el plînge*; iar Costache Olărcanu răspunde cu bonomie ironic întrebărilor puse de Cassian Maria Spiridon („ce v-a determinat să scrieți” etc.). Cum „Școala de la Tirgoviște” a ajuns obiect de studiu academic și subiect de ample exegeze, iată și o părere „dinăuntru”, pentru uzul istoricilor literare: [„Școala de la Tirgoviște” e o sintagmă inventată de criticul Dan Culcer acum vreo treizeci și ceva de ani. Și care a prins. El vroia să gîscască niște corespondențe cu «Cercul de la Sibiu» și ne-a găsit pe noi ca un fel de grupare ce-și propune alte scopuri decît cele «oficiale», o grupare estetizantă și destul de «bătrînă» pentru a se impune. Apartenența la un grup era, într-un fel, vizibilă cu ochiul liber. Acum, ca s-o spunem și p-a dreptă, clasificarea asta a cam început să ne deranjeze. Unul dintre dezavantaje e și acela că, întîlnindu-te cu o persoană necunoscută, aceasta poate să-ți replice: «O, dar vă știu foarte bine! Sînteți din Școala de la Tirgoviște!» Chit că persoana respectivă nu a citit nici măcar un rînd scris de tine.[...] Realitatea e că ne deosebim atît de tare, că descori ne și criticăm unii pe alții. Mic mi-e mai frică de Tudor Țopa sau M.H.S. decît de Alex. Ștefănescu sau Nic. Manolescu. Foarte greu ne mulțumim unul pe altul. Avem cu totul altfel de construcții ale frazei, alte subiecte, avem alți «draci» în noi. Scrisul e și o farmacie, nu numai depozit de materiale. Laboratoarele noastre lucrează cu echipamente deosebite și folosesc materiale deosebite”].

Dispute mici în mari probleme

Un eveniment care spune multe despre presa cotidiană de la noi a fost hotărîrea Consiliului Suprem de Apărare a Țării de a acorda forțelor NATO dreptul de a survola teritoriul României, în caz de forță majoră și din motive umanitare. *COTIDIANUL* s-a năpustit împotriva acestei hotărîri cu grave acuzații, fundamentate pe scenarii de presă

LA MICROSCOP LEHAMITEA DE VOT

AM RĂMAS de la alegerile precedente cu deprinderea de a întreba pe cei din jur cu cine votează. Îmi fac astfel un fel de statistici de buzunar cu ajutorul cărora obțin ceva ce s-ar putea numi un ghid personal de orientare electorală. E important să știi cu cine votează rudele, prietenii, vecinii, frizerul al cărui client ești, omul de la care îți cumperi țigări, fiindcă toți aceștia fac parte din mica ta lume zilnică. La noi, chiar dacă nu mai stîrsește scandal, opțiunea politică diferită de a ta îți provoacă mici șocuri de neîncredere. Prietenii sînt parca pe punctul să te trădeze, frizerul te poate tunde în scări, vecinii îți dau altfel bună ziua și rudele tale au ceva cu tine. Relațiile acestea fac parte din categoria celor care se negociază pe termen lung sau măcar mediu și îți asigură un prim nivel de confort cotidian. Menajezi anumite susceptibilități pentru ca, la rîndul tău, să te bucuri de același tratament din partea celor din jur. Chiar dacă nu suporti, politic, persoana asupra căreia s-a fixat alegerea vecinului, cu el te întîlnești zilnic și nu poți să-i aplici, prin transfer, același tratament.

În anii trecuți, începutul campaniei electorale stîrsește animozități politice, cu izbucniri temperamentale printre oamenii cu care am zilnic de-a face. Mi se par, acum, de-a dreptul înduioșătoare energiile consumate de cei din jur pentru a strînge voturi pentru un candidat sau altul, pentru un partid sau pentru o coaliție, iar asta în timpul unor discuții care începeau cu „Bună ziua”. E adevărat, asta face parte din sentimentul prin care libertatea de a alege, aparută brusc, a zgîndărit micul totalitarism al fiecăruia. Dar, oricum, interesul față de jucăria democrației a fost o bună premisă pentru procesul democratizării. Mai important decît duelurile politicienilor a fost acest proces de acomodare cu opinia celor din

jurul tău, într-un interval infim în raport cu intoleranța injectată de atîtea decenii de totalitarism.

Jucăria însă și-a pierdut treptat din interes și acum a devenit de-a dreptul plictisitoare, din nefericire. De ce *din nefericire*? Fiindcă de ea s-au plictisit tocmai cei care ar fi trebuit să nu ucidă cum se vota pînă în '90 și cît conta votul pînă atunci.

În statistica mea, îngrijorător de multe persoane nu vor merge să voteze, din dezamăgire. Persoane îndobște care au suferit pînă în '90 fiindcă votul lor era falsificat, iar totalitarismul le împiedica să se exprime. Asta a dus la apariția unui rol, rolul de victimă inteligentă care se repliază în circuli. Rolul jucat într-o societate producătoare de comportamente de tip schizoid.

N-am pe cine vota! mi se spune. De acord, dar această frumoasă exigență ascunde recunoașterea unei înfrîngerii sau, măcar, a unei greșeli. Că ai votat cu cine nu trebuia sau că, mai penibil, ai avut naivități electiv.

Fundamental unde duce asta? Pe de o parte, la eliberarea de orice răspundere personală față de greșelile celui pe care l-ai votat înainte. Pe de alta, însă, te poate face să deschizi drum cui nu i-ai putea refuza accesul la putere, decît prin intermediul votului tău. Lehamitea de vot e poate un simptom că numitorul comun al multora dintre acțiunile noastre e *neîncrederea*. Sau opusul ei. Sentimentul că nu contează.

Pînă în decembrie '89, atîta îți trebuia dacă refuzai să mergi la vot. Acum, puțința de a sta acasă e o altă formă de libertate - aceea că te ajută să-ți închipui că ești deasupra mîrunțișurilor zilnice.

Dar dacă, astfel, te trezești ca sponsor al celor pe care nu vrei să-i vezi aleși?

Cristian Teodorescu

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul 251100296100089 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

**România
literară**

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 650.62.86; 650.33.69; 659.35.42. (foto). Fax: 650.33.69. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9,30-13. Abonamente în 1998: 3 luni - 26.000 lei; 6 luni - 52.000 lei; 1 an - 104.000 lei; ISSN 1220-6318

Tipărit la
„R.H. PRINTING” SRL
Calea Plevnei 114, sector 1
București

24 pag - 2.000 lei
La redacție: 1.500 lei

Cronicar